ŠIAURĖS ATĖNAI

ISSN 1392-7760 2017 m. rugsėjo 15 d. Nr. 18 (1274) Kaina 1,20 Eur

Kitas numeris išeis spalio 6 d.

Brandos egzaminas

DAINA OPOLSKAITĖ

Ar tai ji? Argi tai tikrai galėtų būti ji, kaito ir drėko Justino sprandas, velnias, tokia panaši, tai tikrai ji. Ir kraujas ant lūpų – tik dabar tai vien ryškūs raudoni lūpų dažai, o tada, prieš tiek metų, kraujas, pats tikriausias. O gal vis dėlto ne ji, gal reikėtų užsimerkti ar nusisukti, o po to vėl atsargiai dirstelėti, kad įsitikintum. Betgi sunku būtų šitaip apsigauti, o gal slapčia jis viliasi ir tikisi, kad kas nors, koks nors mažas atsitiktinumas jį dar išgelbės?

Nesąmoningai, jau tikrai nevalingai jis perbraukė akimis – tik akimis – per jos plaukų sruogas kaip tada, – o Dieve, prieš penkiolika metų tai darė! – pirštais: švelnios, sukrios, iš prigimties susiraičiusios garbanos, o šit jo pirštai drėgni ir virpantys iš jaudulio, vaikiški pirštai, bet prakaitas – jau vyriškėjantis, aitraus kadugių kvapo – dabar kaip tada ir tada lygiai kaip dabar. Kas yra laikas? Tai tik kažkoks nereikšmingas tarpas. Ir štai tamsos šešėliai krinta jam ant akių kaip ir tada ankštame ir gūdžiame žeminės rūsiuke, kur turėjo būti tvarkingai išrikiuoti aviečių ir vyšnių stiklainiukai, kompotai ir marinuotų bei raugintų agurkų trilitrių virtinės. Tačiau sunku juos įžiūrėti, nes tamsa niaukia akis, niaukia skaisčią skausmingą dienos šviesą, klykte klykiančią pro mažus durų plyšelius. Ir Milda klykia, jos mergiškas klyksmas eina tiesiai į jį, į Justiną, kaip stipri elektros srovė. Taip ankšta ir tamsu, kad jam pritrūksta kvapo ir atrodo, kad tuoj mirs. Mirs šią pat minutę, akimirką.

Juk tai ji, Milda. Ji nepasikeitė tiek, kad jis jos neatpažintų. Ir visai nesvarbu, kiek metų prabėgtų, net jei ji būtų sena, senut senučiukė, jis neišvengiamai ją atpažins. O štai jis pats, Justinas, ar atpažįstamas? Vargu, penkiolika metų iš berniuko išaugino vyrą, naują, nepažįstamą žmogų, taigi jis galėtų būti dėl šito beveik ramus. Bet pirštai limpa spausdami šampano taurę, kurią jam žvilgsniu ir vienu judesiu įsiūlė pro šalį prabėgdamas koketiškas padavėjas, o Justinas ir pats nesuprato, kaip toji taurė atsidūrė jo rankoje, ir šit jis laiko ją, atrodo, nugėrė net pusę, bet burnoje nejaučia jokio gėrimo skonio. O ji? Jis nepastebimai glusteli už kolonos, kad, neduokdie, kas nepajustų jo kaitraus žvilgsnio. Milda, jeigu ji Milda, laiko tokią pat taurę, šypsosi ir dėmesingai bendrauja su senyvu kompozitoriumi ir dar greta ta moteris, kimbanti jai į parankę, tikriausiai artima draugė. Vieta už kolonos puiki ir čia Justinas gali kone kraugeriškai įsisiurbti akimis į jos veidą, judančius pečius, baltų perlų slydimą ant kaklo, kad dar kartą patikrintų tapatybę. Ne, jis tikrina ją penkiolika kartų, lygiai tiek, kad galėtų surasti kiekvienus metus, kurie gal įsirašė jos veide, gal įsipainiojo plaukuose, gal susigėrė akių žvilgsnyje, ir negali įsitikinti. Tai kaip žaidimas vaikui, klaidi užduotis *surask skirtumus* dviejuose paveikslėliuose sename žurnale.

Penktoje klasėje Justinas vis dar mėgo tokius paveikslėlius. Surasti skirtumus. Ir slėpdavosi nuo brolio, kuriam nebuvo didesnio malonumo, kaip iš pasalų prisėlinus prie jo vaikiškai susirietusios kupros mirtinai išgąsdinti kokiu nors bjauriu pokštu arba išlupti iš rankų *skirtumus*. Justinas niekad rimtai neįpykdavo ant Povilo, juk ir nebuvo ko, tačiau pamėkliškas, monstriškas brolio elgesys ir garsus juokas jį išderindavo, išdraskydavo jo vidinę ramybę ir susikaupimą, kuriuos kiekvienam žmogui, juk žinoma, taip nelengva savyje susirinkti. Kokie tai seni laikai ir *skirtumų* paveikslėliai – tik smulkmena, bet kodėl gi esama jausmų, tokių įkyrių kaip smulkūs žmogų apninkantys parazitai, kurie apsigyvena jame, minta jo mintimis ir krauju ir kurių sunku atsikratyti metų metais? Atrodo, jau nurimai, jau viskas išbluko, išblėso, perdegė ir nutolo kaip pralekiančio traukinio šviesos, bet tų jausmų pakeisti niekas negali. Ir visai ne dėl to, kad tą pavasarį prieš pat brandos egzaminus tėvai nupirko Povilui pirmąjį mobilųjį telefoną, ne dėl kokio ten pavydo, būto ar nebūto, bet labai broliško ir natūraliai tikro, teisėto. Tokio natūralaus reiškinio, kaip sirpstančios vyšnios aukštai viršūnėse ar kieme skraidantys pienių pūkai.

Ak, tie brandos egzaminai, tas laikas, sukrečiantis, tiesiog supurtantis žmogaus gyvenimą! Kodėl jie tokie ypatingi ir kodėl į juos žiūrima su tokiu lūkesčiu ir jauduliu, kuris kyla kaip didžiulė banga, nuošdamas visu tavo kūnu? Jie ateina ir praeina, tačiau toji banga, nuošusi kūnu, užliejusi nuo galvos iki kojų, lieka glūdėti kažkur giliai mintyse, pačiame žmoguje. Ak, brandos egzaminai. Justinas nieko apie tokius nežinojo. Tik girdėjo, kad pirmasis tais metais bus matematikos. Namuose garsiai buvo apie tai kalbama, o tėvo ir motinos balsai jam ir šiandien skamba atmintyje su džiugiu jauduliu ir nedidelio pavojaus nuojauta. Brolis turėjo laikyti pirmąjį matematikos egzaminą. Bet pirmiau už egzaminus pasirodė Milda.

Dorothy Bohm nuotrauka

Justinas niekada neįstengs pamiršti jos suknelės. Tos, kurią dėvint pamatė ją pirmą kartą. Baltos spalvos su mėlynais žirneliais, parauktomis rankovėmis ir sagutėmis ties apykakle. Bet kuri, dėvinti tokią suknelę, negali nebūti ypatinga. Taigi ne toji diena, ne tas rytas, – keistybė! – net ne pati Milda įkrito jam taip giliai atmintin, o suknelė. Mildos jis visai nepažinojo, jos nepažinojo niekas, nes ji buvo kaimynų viešnia, atvažiavusi iš didelio miesto trumpai paviešėti pas gimines. Prie pietų stalo kažkuris iš tėvų dar prasitarė, kad viešnios sveikata silpna, esą daug bėdų, bet kokių konkrečiai – nebuvo ištarta. Kur kas įdomiau buvo tai, kad ir Mildos laukia egzaminai, tie patys, ak, tie patys baigiamieji. Bet iki jų dar yra laiko, dar šiek tiek, dar pienės turėjo išskristi pūkais, dar ne visur užmegztos uogos.

Rodos, kažką užmegzti norėjo ir Povilas. O gal Justinas klydo. Gal jis tik šiaip, iš neturėjimo ką veikti nuolat svaidė pro langus žvilgsnius, gal tiktai šiaip vakarais išslinkdavo kaip šešėlis iš namų vien jam žinomais reikalais. Vieną tokį vakarą Justinas matė, kaip jis kalbino kitapus tvoros Mildą, o paskui taip staigiai trūktelėjo ją į save, taip staigiai ir greitai, kad jie turėjo susitrenkti nosimis. Bet Mildai tai aiškiai nepatiko, gal jai skaudėjo, nes ji taip greitai atšlijo nuo Povilo, lyg būtų ko išsigandusi, ir netarusi nė žodžio apsisukusi nuėjo namo. Broliui aiškiai tai nepatiko, jis susiraukė ir jo veide Justinas pamatė vieną tų grimasų, kurios atsirasdavo tikrai jam pykstant. O dar po kelių dienų Povilas užtiko Justiną lauke ir prispaudė prie tvoros.

– Klausyk... Noriu, kad atvestum man Mildą į rūsius.

– Paleisk, – pabandė išsisukti Justinas ir tik paskui įsiklausė: Mildą į rūsius? Kaip į rūsius? Kodėl ten? Ką brolis sumanė?

– Tai kaip? Atvesi? Aš lauksiu. Pasakyk, kad nori kažin ką parodyti... na, ką nors... juk žinai?

– Atstok! Paleisk, sakau! – plėšėsi Justinas. – Kodėl Mildą į rūsius? Ko jai ten? Juk ten tamsu.

Rūsiai dunksojo atokiai nuo gyvenamųjų namų esančioje laukymėje. Iš tiesų tai buvo neįprasti statiniai, vėliau Justinas niekur kitur tokių neregėjo. Tai buvo kažkoks vietos žmonių susikurtas unikumas, reliktas nuo neatmenamų laikų, kai rūsiui ar sandėliui nebuvo statomas atskiras statinys, o podėliui tinkama vieta įrengiama žeminėje, kurios angoje įstatomos medinės durys ir viskas. Tačiau tokia vieta buvo tik dar tamsesnė ir paslaptingesnė. Vaikus ji traukė kaip masalas, nebuvo įmanoma atsispirti aklinai rūsiukų tamsai ir labirintams. Kai kurie buvo tokie siauri ir žemi, kad patekus į vidų apimdavo gyvas kokono jausmas: tamsu ir ankšta. Tokį jausmą Justinas patirdavo sapnuose, iš jų pabusdavo vidury nakties išpiltas prakaito ir apimtas siaubo, kad taip ir liks tame kokone amžiams negalėdamas ištrūkti. Ir kodėl jis turėtų ten vesti Mildą?

Povilas prisimerkė. Trumpai kažką pagalvojo. Ir tada tarė:

– Atiduosiu tau savo telefoną.

Justinas net išsižiojo.

– Ką?!

– Tai kaip?

– Tu meluoji.

– Pats tu meluoji. Imk dabar, jei nori. Tai ar atvesi ją?

– O kam tau reikia Mildos?

– Ne tavo reikalas, sakiau. Tai kaip?

Kažkas sukosi kaip vapsvų spiečius aplink jo vaikišką galvą. Jis nelabai suvokė, kas tai. Buvo per sunku, o jis per mažas. Povilas žiūrėjo į jį kažkaip rūsčiai, primygtinai, neleisdamas atsisakyti. Ir spaudė petį. Dabar Justinas pasakytų, jog kartais gyvenime įvykiai būna tokie lemtingi ir tokie stiprūs, kad jie patys pasigauna žmones ir nespėjus nė susivokti ar atsitokėti greitai susuka juos savo lipniame voratinklyje. Kvaila būtų vėliau savęs klausti, kodėl taip pasielgei. Tai kaip sirpstančios vyšnios ar pienių pūkai, nutupiantys ant nosies, – taip turi būti. Ir joks telefonas čia niekuo dėtas.

Viskas, ką jis turėjo padaryti, tai prikalbinti Mildą eiti su juo į rūsius. Jis nežinojo, kaip. Ką turėtų pasakyti, kad Milda tuo susidomėtų. Bet ir vėl: sirpstančių uogų niekas nenokina ir nereikia nė piršto prikišti, kad pienės išskristų pūkais. Kartais nieko nereikia dėl to, kas turi įvykti. Jis tik vaikščiojo kaip dvasia be vietos, glaustėsi visais patvoriais slopindamas nežtintį jaudulį. Ir tada iš kažkur Milda pati jį pašaukė:

– Ko čia ieškai, Justuk? Ateik, duosiu uogų.

Nukelta į p. 6 ▶

Svetimas prieš grobuonį imigrantų krašte

Penktadienio vidurnaktį, organiškai įsiliejusi į milžinišką minią žmonių, lėtai slenku iš „U. S. Bank Stadium“ į žvarbų Mineapolio orą. Lengvai apdujusi ir kaip reikiant apkurtusi, jau svarstau, kaip rytoj visiems, rūpės jiems tai ar ne, taukšiu apie itin realistišką religinę ekstazę, ištikusią prasiveržus prie pat scenos ir pamačius Bono iš U2. Nes tai juk beveik tas pats, kas pamatyti Jėzų.

Ūmai visas mano *fangirl* emocijas nušluoja vienas įprastas, tačiau nepaprastai intensyvus vaizdas.

Inertiškai judėdama kartu su šurmuliuojančia baltųjų amerikiečių minia, atidžiai stebiu prie sienos išsirikiavusius vieną, du, penkis, penkiolika, dešimtis... Ne, ko gero, beveik šimtą lotynoamerikiečių (arba tiesiog ispanakalbių), tvirtai gniaužiančių šluotas ir kibirus. Gal patyrusio antropologo akis įžvelgtų ir vieną kitą indėną, bet esmės tai nekeičia.

•

Pirmadienį Baltuosiuose rūmuose, pridėjęs ranką prie širdies ir stipriai užsimerkęs, dabartinis JAV prezidentas (ir jo žmona, į kurią žiūrėdamas neatskirsi – užsimerkusi ji ar ne) paminėjo 16-ąsias Rugsėjo 11-osios tragedijos metines. Šios ceremonijos metu Donaldas Trumpas dar kartą pabrėžė esąs pasiryžęs kovoti su viso pasaulio blogiu, pradedant Šiaurės Korėja, baigiant į šalį patekti siekiančiais pabėgėliais ar namo iš atostogų Balyje grįžtančiais *upper-middle class* Amerikos musulmonais. Na, sekti oranžinio žmogaus ir jam lojalumo niekaip nedeklaruojančio JAV Aukščiausiojo Teismo kovą žiniasklaidoje jau seniai yra tapę savotiška pramoga.

Beje, susidaro įspūdis, kad pagrindinė D. Trumpo veikla perkopus gerą pusmetį prezidentavimo susidarė iš tos pačios kovos su institucijomis, pradžiamokslio „Kaip valdyti didelę valstybę“ pasklaidymo ir eksperimentavimo vykdomaisiais raštais. Mėgstamiausias motyvas – kova su įvairaus plauko migrantais.

•

Pastaruoju metu amerikiečių dėmesys nukrypo į kitą migracijos klausimus liečiantį aspektą, nes D. Trumpo administracija paskelbė per šešis mėnesius likviduosianti vadinamąją *Deferred Action for Childhood Arrivals* programą, geriau žinomą akronimu DACA. 2012 m. pristatyta programa yra vienas iš buvusios Baracko Obamos administracijos vaisių. Ja siekta nuo deportacijos apsaugoti imigrantus, kurie į šalį nelegaliai pateko būdami vaikai, jeigu jie: a) neturi nusikalstamos veiklos istorijos; b) dirba, mokosi arba tarnauja kariuomenėje, rašoma portalo „Dayton Daily News“ straipsnyje „Can Trump and Democrats make a deal on immigration?“

Suskaičiuota, kad 2016 m. beveik 2 mln. žmonių galėjo pretenduoti į DACA teikiamas garantijas ir beveik 800 tūkst. buvo patenkinti prašymai suteikti šį statusą. O mąstant griežtai realistiškai ir pragmatiškai, dėl DACA panaikinimo per artimiausią dešimtmetį JAV biudžetas prarastų apie 460 mlrd. dolerių (portalas „Newsweek“, publikacija „DACA by the numbers: 15 facts about the youth immigration program Trump could soon shut down“).

•

DACA globojami subjektai galėjo žengti pirmuosius visaverčio Jungtinių Valstijų gyventojo žingsnius. Pavyzdžiui, jie išsikovojo didesnį valandinį darbo užmokestį, jiems tapo lengviau prieinamas aukštasis mokslas ir pan. Viešojoje erdvėje šie žmonės vadinami svajotojais (*dreamers*), tačiau ne viskas yra paprasta šalyje, palaipsniui prarandančioje popkultūroje apdainuoto galimybių krašto statusą ekonominiu ar politiniu požiūriu.

•

Nepadoriai ankstyvą pirmadienio rytą išsikviečiu *uberį*: į Mineapolio oro uostą mane veža iš Somalio kilęs Rufai, skaičiuojantis dešimtus gyvenimo už Atlanto metus. Visose JAV gyvena apie 150 tūkst. somaliečių: didžiausia diaspora yra Minesotoje, ją Rufai vadina antraisiais namais.

Plepus vairuotojas įvardija pagrindines priežastis, dėl kurių čia buvo suregztas šitoks tankus somaliečių tinklas: pirma, Minesota beveik neturi nedarbingumo problemos, o antra – liberalūs valstijos įstatymai ir efektyvūs užsieniečių integracijos mechanizmai padeda tiek puoselėti savą kultūrą, tiek nesijausti svetimam. „Juk čia mes galime statyti mečetes ir jaustis visaverčiais gyventojais. Vakarinėje pakrantėje to niekada neturėtume: ten sunku pradėti nuo nulio ir dar neturint jokių JAV aukštojo mokslo diplomų.“

Iš tiesų, somaliečių gyvenimas Mineapolyje nė iš tolo neprimena košmariškų Londono ar Paryžiaus priemiesčių. Ryškiaspalvės moterų skraistės ir tradicinės parduotuvėlės yra organiška miesto dalis, nesuvaryta į jokius getus, o funkcionuojanti kartu su baltaisiais ir kitomis čia nuo seno gyvenančiomis etninėmis grupėmis. Somalio diaspora spėjo išpildyti savo amerikietiškąją svajonę Minesotoje.

Na, D. Trumpas po pat savo nosimi turi ne vieną tokį pavyzdį.

•

Mintimis grįžusi į penktadienio vidurnaktį, matau prie sienos klusniai išsirikiavusių lotynoamerikiečių veidus, kuriuose neišskaitysi jokių svajonių. Graudžiai spausdami šluotas ir kibirus sau prie šonų, jie kantriai laukia, kol minia tų, kuriems pasisekė gimti vienoje, o ne kitoje teritorijoje, praslinks ir klegėdama paliks alumi dvokiančias plastikines stiklines, riebaluotas dešrainių dėžutes ir tuščius „M&M's“ pakelius, tradiciškai susiverčiamus į burną dviem mostais.

Kol Jėzaus sindromu rimtai sergantis Bono atlieka „In God's Country“ iš albumo „The Joshua Tree“, įdėmiai stebiu scenoje demonstruojamus vaizdo klipus. Juose tobulos figūros baltoji moteris vilki Amerikos vėliavos motyvais dekoruotą bikinį, kaubojaus skrybėlę, mokosi sukti lasą ir dažais brėžia tos pačios vėliavos kontūrus ant kažkokioje dykumoje stūksančios bakūžės samanotos, kurioje turbūt ruošiasi ir gyventi. Iki galo taip ir nesupratau, kiek šiame pasirodyme tikro sarkazmo ir kiek susižavėjimo.

Sleep comes like a drug in God's country
Sad eyes, crooked crosses, in God's country

Pro ispanakalbius valytojus slenku nuleidusi galvą ir beviltiškai degančiais skruostais.

– MARIJA SAJEKAITĖ –

Atlaidų Dievas

Teatleidžia, tedovanoja ir tepanaikina mums nuodėmes visagalis ir gailestingasis Dievas, – čia turbūt iš visuotinių atlaidų ritualo. Paini, sudėtinga formulė. Triaukštė dieviško atleidimo procedūra. Įsivaizduoju, kiek suko galvą mūsų bažnytiniai vertėjai ir redaktoriai, kol perkėlė tai iš lotynų kalbos. Jei suklysi, parinksi ne tą žodį – nebegalios atlaidai. Baisus dalykas. Senoji išrišimo formulė klausykloje – ne mažesnė abrakadabra. Mus seminarijoje dar mokė jos lotyniško varianto. Viskas kuo tiksliausiai, žodis žodin, net tarimas, kirčiai turi būti be jokios klaidos. Prigąsdindavo, kad suklydę nors raidelę paleisime išpažinties atėjusį žmogų tuščiomis. Barbenk tada nebarbenęs į klausyklos groteles, žegnokis nesižegnojęs. Kas nėra išrišta žemėje, nebus išrišta nė danguje, kaip paskelbusi pati šventoji Evangelija. Kitąsyk lyg kokie televizijos diktoriai nuodėmklausiai klausyklos viduje sau prieš akis turėdavo prisisegę lapelius su išrišimo tekstu. Neatleistas penitentų nuodėmes, kaip ir neatlaikytas mišias, kunigas nešasi į amžinybę. Čia aritmetika negailestinga.

Užėjo mintis apie tas procedūras, kadangi Trakuose ir Šiluvoje didieji rudeniniai atlaidai, minios maldininkų, net valstybės vadovai sugužėję. Kažin ar slegiami kalčių naštos, kaip ir didžioji piligrimų dalis, veikiau melstis už tėvynės reikalus ir kad nebūtume Rusijos vėl nukariauti. Krepšinio rūpesčiai tuokart atpuolę. Turbūt teisinga, gal net paties Dievo pasistengta, jog atlaidų idėja, kilusi iš nemalonaus, slegiančio savo nuodėmingumo patyrimo, štai peraugo į gražių ir nuotaikingų švenčių tradiciją. Po liturgijos – agapė, smagios dainos ir šokiai. Visai kaip palyginime apie sūnų palaidūną. Kas dabar atsiverstų, patirtų religinį katarsį dėl to, ką Žemaitė aprašė savo „Kelionėje į Šidlavą“? Ten tik Dievo Avinėliui nertis iš kailio ir naikinti pasaulio nuodėmes. O kai pozityvu, kai atsižvelgta į žmonių reikalus bei lūkesčius, tai ir politikams tinka, net jei nelabai praktikuotų katalikų tikėjimą.

Prieš daug metų panašiai keliaudavome į atlaidus sirgti už persekiojamą Bažnyčią ir paerzinti tarybų valdžios. Pasisekdavo su kaupu. Valdžia Šiluvos apylinkėse skelbdavo kiaulių maro epidemiją ir užtverdavo kelius, kad sustabdytų maldininkų srautą. Ir, žinoma, tik pakurstydavo žmonių ryžtą ir religinį entuziazmą. Turiu seną nuotrauką: jaunos minios priešaky kunigas Mocius basas neša ant pečių milžinišką kryžių. Automatai nebūtų padarę tiek, kiek padarė tos basos kojos. Dėl nelegalių bažnytinių eisenų organizavimo keliese atsidūrė už grotų. Juo geriau. Kai tardytojai klausė, kas viską surengė, atsakymas buvo vienintelis: Jėzus Kristus. Jo, aišku, niekaip nepagausi ir nenuteisi, tad atsėdėdavo jo mokiniai. Laimingi, išdidūs, aukštai pakelta galva, kaip pirmieji krikščionys iš Apaštalų darbų knygos. Nugalėtojai. Tiesos triumfo dalyviai. Tik mama man tada atsargiai mėgindavo sakyti, kad yra didelė nelaimė, kai žmogus nesuvokia prisidirbęs ir neturi dėl ko atgailauti.

Lygiai mėnuo, turbūt labai simboliškai, Juodojo kaspino dieną skiria nuo lietuviškos Holokausto dienos. Rugsėjo 23-iąją uždarytas Vilniaus getas, o tai buvo galas jo išlikusiems gyventojams. Paneriai arba koncentracijos stovykla. Abi tos datos primins ir primins, jog *prisidirbta*. Ne tik visų okupantų, bet ir mūsų pačių, iš abiejų pusių, bailiai, begėdiškai. Skaitau žydo paauglio dienoraštį, rašytą Vilniaus gete, ir kiekviename puslapyje kas nors apie žmogžudžius lietuvius. Vežamas į Panerius jis tikriausiai siuntė prakeiksmus mūsų tautai. Ir jau tikrai ne vienintelis. Na taip, pionierius, metęs gėles ant rusiškų tankų, tikėjęs tarybiniu rojumi. Jam žvaliai traukiant pionieriškas dainas, iš Naujosios Vilnios geležinkelio stoties dardėjo gyvuliniai vagonai su lietuviais vaikiukais. Tos pačios ašaros. Ir prakeiksmai. Ir dar, ir dar, ir dar. Bet labai paprastai kažkas Vilniuje nešė duoną tiek vieniems, tiek kitiems vaikams. O jeigu nenešė, jeigu šildėsi prie krosnies „mažam kambarėly“ ir laukė, kol viskas baigsis? Arba kur kas baisiau. *Kyrie eleison?* Iki pat amžių pabaigos?

Yra filosofų ir teologų, kurie pataria juoktis, nes tai būtų vienintelis teisingas atsakymas į tokio masto tragedijas ir į klausimą, kodėl visa tai galėjo įvykti ir kas yra labiausiai kaltas. Kažin kas iš esmės nesusiderina žmonijos istorijoje. Taip pat religijoje, kuri ieško žemėje išmintingo ir teisingo Dievo pėdsakų. Turbūt todėl judaizmo dvasingumas pilnas humoro. Dievas, kuris stovi su maištaujančia minia prie Adomo Mickevičiaus paminklo, o paskui, po mėnesio, eina sielvarto taku į Panerius, iš tiesų verčia kvatotis, nes aukštyn kojom apverčia mūsų supratimą apie tai, kas gera, gražu ir teisinga. Jam jau nereikia nei kryžiaus, nei basų kojų, nei nugalėtojo laurų. Jis pasirinko tai, kas niekas, ko visai nėra, pritaikant apaštalo Pauliaus terminus. Gal *prisidirbęs* ir jis?

Buvusio Vilniaus geto teritorijoje, kaip tik toje vietoje, kur anas mirčiai pasmerktas paauglys dėliojo savo dienoraštį, dabar patiekiama pati tirščiausia, stipriausia šiame mieste kava. Buvau girdėjęs iš vienos parapijietės ir nuėjau su draugu patikrinti. Po gurkšnį kartaus juodo skysčio už visa tai, kas desperatiškai sukrauta ant atlaidų altoriaus. Ir kad „nebūtume šėtono suklaidinti“, kaip sakė tas pats Paulius, mokydamas savo mylimus korintiečius mielaširdystės.

– JULIUS SASNAUSKAS –

Holokausto klausimu. Mano elgesio kodeksas

Kartą vienas žydas, tarp kurio ir manęs lyg ir kažkas buvo, laiške man parašė tokį sakinį: „Man bus labai sunku pasakyti savo tėvams, kad tu lietuvė.“

Jis turėjo omeny žydų žudynes Lietuvoje. Žinau tikrai, nes pasitikslinau. Su juo viskas baigėsi taip beveik ir neprasidėję, ir ne dėl to, kad jis žydas, o aš lietuvė, bet ne tai svarbiausia. Svarbiausia yra tai, kad šitas vienas man adresuotas sakinys kartą ir visiems laikams pakeitė mano santykį su Holokaustu Lietuvoje.

Patyrus psichologinį šoką, pirma reakcija būna atmetimas, o vėliau apima išgąstis ir baimė. Toks dėsnis, ir aš ne išimtis. Suvokusi, kad esu siejama su žydšaudyste, vos gaudydama kvapą mintyse lyg poterius sukalbėjau daug kartų girdėtus argumentus: „o bet tai kiek buvo lietuvių, kurie gelbėjo“, „o tai kai mus į Sibirą vežė, tarp žydų kiek buvo komunistų“, „o tai kodėl jie savo žydkapių dabar netvarko“, „o tai kaip vokiečiai tada“.

Šitiems poteriams pasibaigus, man prieš akis iškilo kelio ženklas su užrašu „Žydų žudynių vieta ir kapas X km“.

Kur aš jį mačiau? Daug kur. Visur. Apėmė siaubas. Paskubomis ėmiau ieškoti informacijos apie Holokaustą Lietuvoje. Nė vieno teksto negalėjau perskaityti iki galo, nes mušė karštis ir negalėjau susikaupti. Netyčia užėjau į kažkokią nuotraukų galeriją, pamačiau krūvas vienas ant kito suverstų lavonų praskeltomis galvomis, pramuštomis nosimis. Mane supykino. Skaičiau vėl, bandžiau surasti statistiką, ir kuo daugiau skaičiau, tuo baisiau darėsi. Negalėjau miegoti naktį. Mes tikrai žydšaudžiai.

Tada prisiminiau dar – lietuviškus anekdotus apie žydus. „Tarpusavyje kalbasi nacių kareiviai. Vienas sako: „Gal nukabinam kokią žydaitę?“ Kitas atsako: „Ai, tiek to, tegu kabo.“ Bet šitas toks prasčiokiškas, ne mano stiliaus. Mano aplinka visada buvo labai inteligentiška. Mūsų juokai būdavo daug rafinuotesni. „Hrhhhhrh hrrrrhrrr rrhhhrr“ – taip mano giminės aktoriai mėgo mėgdžioti žydų tariamą „r“. Ir dar. Aš visada labai mėgau šitą: „Tikras lietuvis turi per gyvenimą pasodinti medį, užauginti sūnų, nušauti žydą ir nušauti voveraitę.“ Kas paklausia: „O kodėl voveraitę?“, yra, anot šito pokšto, tikras lietuvis, nes klausimų dėl žydo jam nekyla. Krisdavau iš juoko visada, absoliučiai visada iš pačių inteligentiškiausių žmonių išgirdusi: „O kodėl voveraitę?“ Prasmę ir kontekstą galiu paaiškinti lengvai, bet kodėl mes taip juokaujame? Nes mes žydšaudžiai.

Kitą dieną mieste priešais pamačiau žydą ortodoksą, vediną dviem berniukais. Širdis ėmė smarkiau plakti, suprakaitavo delnai. Nuleidau galvą, o kai jie buvo visai arti, moviau į kitą gatvės pusę. Eidama per gatvę girdėjau kasamos duobės garsą. Dar kitą dieną kavinėje rinkausi pusryčius ir pamačiau aguonomis apibarstytus beigelius. Aguonos, beigeliai, Lenkija, Lietuva, žydai, žydšaudžiai. Mes žydšaudžiai. Man surakino skrandį, išėjau iš kavinės jausdama kraujo kvapą. Man negalima valgyti beigelių, aš neturiu teisės.

Taip prasikankinau kelias dienas ir kai jau jutau, kad siaubas, išgąstis ir kaltė ima fiziškai mane sekinti, nutariau pasitelkti protą. Apklausiau visus savo pažįstamus – mokytojus, muziejininkus, istorikus, menininkus, – kaip toliau gyventi, ką daryti. Išgirdau tuos pačius poterius. Tada labai ant visų siutau, bet dabar matau, kad ta siena, į kurią vis atsimušdavau, man padėjo rasti atsakymą. Tik prieš jį rasdama, uždaviau sau patį sunkiausią klausimą ir atlikau patį sunkiausią tyrimą savo gyvenime.

Ar mano giminė prisidėjo prie Holokausto Lietuvoje? Šito paklausiau pati savęs ir pati ieškojau atsakymo. Oficialus žydšaudžių sąrašas man nėra prieinamas, dėl to iš visos medžiagos, kurią radau, susidėliojau žydų žudiko Lietuvoje profilį. Tada, pasiėmusi savo genealoginį medį, atrinkau visus tuo laiku gyvenusius gimines ir, pasitarusi su pažįstamu kriminalistu dėl metodų (kokiu tikslu konsultavausi, jam nesakiau), vadovaudamasi principu „kaltas, kol nekaltumas neįrodytas“, išnagrinėjau kiekvieną iš jų lygindama su žydšaudžio prototipu. Dirbau slaptai, viena, vėlai vakare po darbų, ir man buvo labai baisu. Užbaigusi paskutinio asmens tyrimą, pirmąkart po gero mėnesio ramiai užmigau. Mes ne žydšaudžiai, aš ne žydšaudė. Bent jau tol, kol nepaskelbtas oficialus kaltų dėl Holokausto Lietuvoje sąrašas ir aš jame neradau savo giminaičių vardų. Tikiuosi, kad tame sąraše jų nebus niekada, bet jeigu bus, reikės galvoti iš naujo, kaip gyventi ir ką daryti.

Aš ne žydšaudė. Bet tai dar ne viskas. Aš negaliu laikyti savęs pasaulio lietuve ir kaip laisvas žmogus kalbėtis su visu pasauliu susikoncentravusi vien tik į savo asmeninę istoriją. Lietuviškumas yra ne tik mano individualus supratimas ir žinojimas, kas aš esu, tai kartu yra ir prekės ženklas, egzistuojantis ir atpažįstamas pasauliniame kontekste tarp visų kitų prekių ženklų – įvairių tautinių įvaizdžių, kurių kiekvienas turi savo reputaciją. Reputacija yra sudėtingas dalykas, bet apie ją užtenka žinoti kelias paprastas tiesas. Ją labai sunku įgyti, labai lengva sugadinti, ir nors už savo reputaciją esi atsakingas pats, prasminės sąsajos, asociacijos ir kitų žmonių interpretacija yra daug svarbiau už tavo paties intencijas, žinojimą ir faktus.

Pasauliniame kontekste egzistuoja tiesioginė sąsaja tarp lietuviškumo (lietuviškos tautybės, pilietybės, lietuvių kalbos, kultūros, istorijos ir taip toliau) ir Holokausto. Ją galima neigti, kaip šiandien daugelio yra neigiama islamo sąsaja su religiniu terorizmu. Ne visi lietuviai buvo žydų žudikai ir jų parankiniai, žydus žudė ne vien lietuviai, bet žydų žudikai ir jų parankiniai buvo lietuviai. Jų vardai buvo Albinas, Jonas, Angelė, Bronius, o tai yra lietuviški vardai. Galima ginčytis, kad tie albinai, jonai, angelės ir broniai buvo ne „tikri lietuviai“, o kažkokia „suklaidintų“ žmonių grupė, atskalūnai, turėję „iškreiptą“ supratimą apie šiaip jau taikią ir tyrą Lietuvos valstybę, bet jie veikė Lietuvoje, juos auklėjo lietuviai, o kai kurie jų žudydami žydus vadovavosi idėjomis apie Lietuvos valstybę. Dar, kaip dažnai būna panašiais atvejais, galima sakyti, kad juos kažkas „išprovokavo“, kad jų veiksmai buvo „atsakas“ į kažkieno kito veiksmus, ir kaltę perkelti kitiems. Galima ir išvis neigti viską badant pirštais į kitus, galima gintis žviegiant: „Tai ką, man dabar pasikart?!“ arba eiti į demonstracijas apsivilkus marškinėlius su užrašu „Mes lietuviai, mes ne žydšaudžiai“. Naciai, Armėnija, kryžiaus karai, Breivikas – viskas tiesa, bet tai kitos istorijos. Kalbama apie lietuviškumą ir Holokaustą. Visa kita yra *irrelevant* – nesusiję.

Labai norėčiau, kad šitos sąsajos nebūtų. Apskritai norėčiau, kad Holokaustas niekada nebūtų įvykęs ir kad jis nebūtų įvykęs Lietuvoje, bet jau per vėlu. Vienintelis dalykas, kurį galiu padaryti, tai priimti kaip duotybę tai, kad kol aš būsiu lietuvė, turėsiu lietuvišką vardą, veidą, pasą, kalbėsiu lietuviškai, tol gali atsirasti žmonių, žydų ir ne, kurie mane sies su Holokaustu ir / ar antisemitizmu, ir išmokti su šita sąsaja gyventi. Gali būti, kad tokių atvejų bus tik 1 iš 100, 1 iš 1 000 ar tik 1 iš 10 000, gali būti, kad žydšaudystė bus antra, trečia ar aštuoniolikta lietuviškumo konotacija po krepšinio, Baltijos kelio, chuliganų, gražių moterų, gintaro ir „Eurovizijos“, bet jos galimybė visada išlieka ir aš negaliu jos paneigti. Dėl to savo profesiniame ir asmeniniame gyvenime visame pasaulyje (o tai reiškia – nuo Šilutės iki Singapūro, džiunglėse ir pokyliuose, absoliučiai visur) vadovaujuosi tam tikru globaliu elgesio kodeksu.

Atsisakau bet kokių veiksmų, veiklų ar žodžių, kurie gali būti suprantami kaip Holokausto neigimas ar teisinimas. Atvirai, visomis kalbomis, kurias moku, sąmoningai, be atsikalbinėjimų ir tiek kartų, kiek reikia, bet kur ir bet kada galiu garsiai pripažinti, kad Holokaustas yra pats gėdingiausias įvykis Lietuvos istorijoje, kuriam pateisinimo nėra. Vienareikšmiškai pasmerkiu visus žydus žudžiusius lietuvius. Visus iki vieno, be jokių išlygų. Kalbėdama apie Holokaustą niekada nevartoju konstrukcijos „taip, bet“. Holokaustas ir Sovietų okupacija yra dvi didžiausios lietuvių tautos tragedijos. Tarp jų yra žodis „ir“, o ne „bet“.

Taip pat atsisakau vartoti, dalintis, kurti ir kitaip naudoti ir / ar reprodukuoti bet kokius priežodžius, patarles, juokus, anekdotus ar bet kokį kitą turinį, kuriame neigiamai, paniekinamai arba dviprasmiškai vaizduojami žydai. Niekas niekada jokioje pasaulio šalyje jokia kalba iš manęs neišgirs nieko blogo, sarkastiško, įžeidžiančio ar dviprasmiško apie žydus arba Holokaustą. Absoliučiai nieko niekada, nebent tai bus citata straipsnyje arba pareiškime policijai. Ir man nesvarbu, ką sau leidžia ir kaip elgiasi kiti. Aš taip nedarau. Tai yra mano lietuviškasis tabu, kurio laikausi visame pasaulyje.

Savo elgesio kodekso laikausi ne iš baimės, o blaivia sąmone, dėl savo pačios patogumo, komforto, savo reputacijos ir paprastos žmogiškos atjautos Holokausto aukoms. Man svarbu, kad kitą kartą, kai Rusijos Federacija tarptautiniais kanalais vems *о лесных бандитов Прибалтики*, pasaulio elitas klausytų manęs, o ne jų. Dar aš noriu, kad susitikus su žydais man daugiau niekada nedrebėtų kojos, nedrėktų delnai ir daugiau nebegirdėčiau kasamos duobės garso.

Iš mano gyvenimo kartą ir visiems laikams dingsta Užgavėnių šventimas su žydukais Lietuvos. Tradicijos, paveldas? Tradicijos ir paveldas yra Velykų bobutė, sutartinės, Liongino Šepkos dievukai, Vinco Svirskio kryžiai, ant smilgos suvertos žemuogės, karpiniai, Gedimino laiškai, Pažaislio vienuolynas, kas tik nori. Užgavėnių žydukai Lietuvos yra mėšlo gabalas ir aš jį nuleidžiu į klozetą. Man visiškai nesvarbu, kad galbūt dauguma žydukais Lietuvos persirenginėjančių neturi jokių blogų ketinimų žydų atžvilgiu, man nesvarbu, kad jie apie tai niekada nepagalvojo, kad jiems smagu ar kad jie nieko nesupranta, ar yra tiesiog šiaip durni mužikai. Asociacija, konotacija, sąsaja ir dviprasmybė čia yra svarbiau už viską, nes pasaulinė lietuviškumo reputacija ir Holokausto aukų atminimas man yra aukščiau už visas šitas primityvių papročių liekanas. Ar galiu švęsti Užgavėnes apskritai? Vilniaus „Lėlės“ teatre esu mačiusi spektaklį vaikams visiems gerai žinomos pasakos „Raudonkepurė“ motyvais. Viskas ten taip, kaip ir turi būti, tik medžiotojai vilkui pilvą ne perrėžia peiliu, o, su vilku gražiuoju susitarę, sumažina jam pilvą taip, kad jis lieka gyvas, tik, kitaip nei anksčiau, jau nebegali ir nebenori ryti senelių, raudonkepurių ar žvėrelių ir vietoj jų nuo šiol savo gyvybei palaikyti rupšnoja kiškio kopūstus. Vilkas pabėga savais keliais, visi patenkinti, pasaka baigiasi. Puikus gerai žinomo siužeto dekonstravimo ir adaptavimo pavyzdys. Su Užgavėnėmis, lietuviška *Mardi Gras* versija, jeigu kada kiltų noras jas švęsti (nors paprastai tokiems dalykams negaištu laiko, nes turiu daug įdomesnių užsiėmimų), padaryčiau tą patį. Jose būtų viskas – valgymas 12 kartų per dieną, stirtos blynų, lašiniai, miežinis alus, karnavalas, Lašininis ir Kanapinis, bet nebūtų nė vieno žodžio, nė užuominos ar menkiausios detalės, susijusios su žydais. Visiškai nieko. Visas nuorodas į žydus pakeisčiau kuo kitu – personažais iš lietuviškų pasakų, padavimų, legendų, gamtos, aplinkos, gyvūnijos ir kasdienio gyvenimo. Šventės prasmė liktų ta pati, o nauja tradicija prasidėtų nuo manęs, mano virtuvės ir mano slenksčio, ir ji galėtų būti švenčiama bet kur pasaulyje.

Jeigu man kyla abejonių dėl turinio, sau užduodu du paprastus klausimus: 1) jei dabar staiga išgarsėčiau ir toks turinys būtų paviešintas, šalia paskelbiant mano vardą, ar yra galimybė, kad tai bus interpretuojama kaip lietuviškas antisemitizmas, ir 2) jeigu vietoj žydo (-ų) atitinkamame kontekste būtų vaizduojamas lietuvis partizanas arba mano išbuožintas prosenelis, ar mane tai žeistų? Savo vidiniam realiu laiku veikiančiam filtrui duodu 10 sekundžių atsakyti „taip“ arba „ne“. Jeigu atsakymas į nors vieną iš šių klausimų yra „taip“, aš sustoju ir užsičiaupiu. Jeigu po 10 sekundžių dar abejoju, irgi sustoju ir užsičiaupiu.

Kartą tvarkydama namus tarp senų daiktų radau savo paauglės nuotrauką, kurioje aš vilkėdama raudona suknele ir metalu kaustytu odiniu švarku stoviu masinės žydų kapavietės fone ir šypsausi. Kas mane fotografavo, nelabai atsimenu, tik žinau, kad tai buvo kažkokia neva meniška fotosesija. Apie jokį Holokaustą tada net negalvojau. Nesu tikra, ar išvis žinojau, kur fotografuojuosi. Atsimenu tik tiek, kad man labai patiko mano apranga, o žalia žole apaugusių kauburių fonas prie jos labai tiko. Pažiūrėjus į tą nuotrauką man 10 sekundžių nereikėjo. Aš ją suplėšiau, o juostą sukarpiau ir išmečiau. Visai neseniai viename Europos sendaikčių turguje radau maždaug 1940-ųjų pradžioje pagamintą mažą vakarinį rankinuką su grandinėle ir šilkinio satino pamušalu. Jis niekada nedėvėtas, dar su etikete, kurioje radau parašyta, kad rankinukas siuvinėtas rankomis 950 dygsnių kvadratiniame colyje tankumu. Tas mažytis nepaprasto grožio subtilus meistrų darbas, išlaikytas tiek dešimčių metų, man iškart krito į akį ir aš jį iškart nusipirkau. Beeidama namo ėmiau galvoti, kam jis galėjo priklausyti. Poniai, panelei, turtingai miestietei, europietei? Žydei, kuri nespėjo juo pasidžiaugti? Man nutirpo rankos. Grąžinti? Pasilikti? Po 20 sekundžių jį pasilikau.

Visame pasaulyje labai aiškiai atsiriboju ne tik nuo dviprasmiškų daiktų ir veiklos sričių, bet ir nuo bet kokių asmenų, įstaigų, bet ko, kas neigia, teisina Holokaustą Lietuvoje ar bet kur kitur. Atsiriboju, nusisuku ir / arba išeinu. Išgirdusi juokus, išeinančius už mano tolerancijos ribų, elgiuosi taip pat. Ar ką nors dėl to prarandu? Nieko. Bus tų juokų ir tų žmonių, bus daug iki gyvenimo galo, ir dar liks kitiems po manęs.

Pabaigai – senas žydiškas anekdotas. Bevaikštant nepažįstamo miesto gatvėmis turistui sugenda laikrodis. Bijodamas pavėluoti į traukinį, jis nutaria iškart jį susitaisyti. Klausia praeivių, kur artimiausia taisykla, niekas nežino. Staiga netoliese pamato nedidelę įstaigą, ant kurios lango kabo didžiulis laikrodis. Apsidžiaugia. Įeina, o ten sėdi kažkoks vyras keistais rūbais ir keista šukuosena. „Man labai skubiai reikia...“ – kreipiasi į jį turistas. „O mes čia laikrodžių netaisom“, – sako. „Netaisot? O tai ką darot?“ – „Apipjaustymus“, – atsako vyras. „Aaa, o tai ko pas jus laikrodis ant lango kabo?“ – pasipiktina turistas. „O kas jūs norite, kad kabėtų?“ – klausimu į klausimą atsako vyras.

– RŪTA ONA SRUOGINIS –

Frau Finkelštein

Laba diena, frau Finkelštein. Jūs nepyksite, jei aš Jus taip ir vadinsiu toliau – taip, kaip čia ir parašyta – frau Finkelštein? Ačiū Jums.

Jūs nepykite, frau Finkelštein, kad taip nutiko. Tiesiog taip susiklostė. Beje, o kodėl čia, Kauno žydų kapinėse, Jus užrašė ne hebrajiškai, o lotyniškai ir, negana to, pridėjo „frau“? Ar Jūsų vyras buvo vokietis, frau Finkelštein? Na, gerai, gerai, suprantu, kad lendu ne į savo reikalus. Tiesiog, žinote, įdomu – ne visur Lietuvoje žydų kapinėse sutiksi kokią frau. Gaila, kad Jūsų nuotraukos nėra. Greičiausiai buvo. Iš Jūsų, frau Finkelštein, tik postamento dalis ir teliko, viršus turbūt dabar jau kokio nors namo laiptas, o gal kortų stalas – juodas marmuras, žvakių liepsna, raudonojo vyno taurė, kortų kaladė ir pikų dama, kaip tik Jūsų nuotraukos vietoje, ten pokerį žaidžia, intelektualus žaidimas vis dėlto, ne koks nors „Durnius“. ...Ką? Sakote, tai ciniška? Jūs iš tiesų taip manote, frau Finkelštein? Gink Dieve, frau Finkelštein, čia jokio cinizmo. Kiek čia ant Jūsų likučio parašyta – 1928 metų spalio 17 diena. Minutėlę, frau Finkelštein, aš noriu mobiliajame pažiūrėti, kokia tai buvo savaitės diena.

Štai, radau – Jūs mirėte trečiadienį. Vadinasi, Jus palaidojo ketvirtadienį. Laidotuvėse turbūt buvo daug giminių, frau Finkelštein. Kiek, sakote? Oho. Tiek žydų šiandien ir visam mieste nebėra, o Jūs sakote, aš čia ciniškai dėl paminklo viršūnės-kortų stalo-namo laipto. Užvakar antikvariate mačiau pakabutį su hebrajišku užrašu, sidabrinį – ne Jūsų? Nusišneku – jei būtų Jūsų, tai gulėtumėte ne čia, frau Finkelštein, o kurioje nors pakelės duobėje. Tada gal būtų Jūsų. Ką sakote? A, kiek prašė? Nedaug – šimto dvidešimt eurų, sakė, kad dažniau užeičiau, – prieš dvi savaites pardavė, anot jų, kočėlus su Tora, tiesa, sakė, kiek apdegusi buvo. Sakė, daug užmuštų žmonių daiktų pas juos būna, reikia tik dažniau užeiti.

Jums pasisekė, frau Finkelštein. Jums net labai pasisekė. Gal Jums dabar jau ir nelabai įdomu tokiai visai sudaužytai, bet geriausiu atveju praėjus trylikai metų nuo Jūsų mirties Jus vis viena būtų nušovę IV, VII ar IX forte. Ar tiesiog Jūsų kieme – pykšt, ir viskas. Gal Jums, frau Finkelštein, atrodo, kad taip nepadoru – vidury miesto, jau kiek aptvarkytose kapinėse, nudaužtai be viršūnės stovėti. Taip tik atrodo. Iš Jūsų kažkas dar liko, frau Finkelštein. Be to, nereikėjo po rusų perkalti užrašo kaip tiems – „tarybinių žmonių aukoms“, – Jūs bent jau kaip numirėte, būdama frau, taip ir stovite ligi šiolei – kaip tikra išdidi frau Finkelštein. O anuos teko perkalti iš naujo. Kaip nauji vėjai leido. Tiesa, sovietinis betonas dar daug kur laiko – nauji vėjai kažkaip greit nusilpo. Kas darė Jūsų paminklą, frau Finkelštein? Matau, kad geri meistrai, – viršūnę su kūju dar kažkaip įgalėjo nuversti, o štai postamentas liko. Ir raidės gerai išsilaikė. Čia Jums ne sovietinis *tiap liap i gotovo*. Galite didžiuotis, frau Finkelštein.

Jūs juk nepykstate, kad aš čia pastovėsiu, Jus dar truputį pakalbinsiu ir eisiu savais keliais, o Jūs taip ir liksite čia – nudaužta, bet nenugalėta frau Finkelštein. *Jawohl?* Jūs jau inventorizuota, suskaičiuota, į katalogą įrašyta ir iš įvairių pusių nufotografuota. Šiukšles aplink Jus aprinkom, frau Finkelštein, – švirkštus, bambalius, šukes, skudurus – švaru dabar, švyti, *ordnungas* akivaizdus.

Aš tik norėjau pasakyti, frau Finkelštein, kad man vis dėlto nepatogu prieš Jus. Aš dėl to čia su Jumis ir kalbuosi – man norėtųsi, kad kažkaip kitaip ir čia, pas Jus, ir Kauno VII forte. Ten tik pavardžių nėra. Nėra kaip susipažinti, prisistatyti. Kažkaip nuasmeninta. O su Jumis kažkaip net šilčiau, frau Finkelštein. Ką sakote? Ak, žinoma, – Jūs turite giminių. Izraelyje ir Kauno IX forte. Ką darysi, kad mūsų giminės, frau Finkelštein, arba čia, arba ten. Čia, Lietuvoje, jų, sakyčiau, net daugiau nei Izraelyje. Taip, aš būtinai perduosiu nuo Jūsų, frau Finkelštein, kai tik ten būsiu. Ne Jūs viena prašote.

Atleiskite, frau Finkelštein, man laikas. Aš dėkingas Jums. Už ką? Keista, tiesiog dabar žinau, kad tūkstantis devyni šimtai dvidešimt aštuntų metų spalio septyniolikta buvo trečiadienis. Tą spalio trečiadienį Kauno žydų kapinės dar buvo gyvos.

Sudie, frau Finkelštein, *auf Wiedersehen.* Oi, palaukite. Gal galėčiau Jus nufotografuoti? Atminimui, kaip sakoma? Na, ką Jūs, nepaisant amžiaus, nepaisant mūsų...

Jūs puikiai atrodote, frau Finkelštein. Sudie.

– SERGEJUS KANOVIČIUS –

Užrašas ant antkapio: Frau Finkelstein gest. 1928 X 17.
Autoriaus nuotrauka

Kuba: atgal į praeitį

Kas pirmiausia krinta į akis po ilgo dvylikos valandų skrydžio iš Maskvos į karščiu alsuojančią Havaną? Automobiliai. Mus į miesto centrą veža sena sovietinė „Lada“, tačiau aplink zuja didžiuliai praėjusio amžiaus penktojo ir šeštojo dešimtmečių dodžai, pontiakai, ševrolė, kadilakai ir kitų rūšių amerikietiški dinozaurai. Įvairių spalvų ir ilgio, talpūs ir įspūdingi automobiliai, ryjantys gal po 20 litrų benzino šimtui kilometrų, iki šiol simboliškai įrodinėja kapitalistinės amerikietiškos sistemos pranašumą prieš komunistinę – jų fone vėlesnės sovietinės ir rusiškos gamybos mašinos atrodo labai jau varganai. Ir tokie automobiliai ten ne tik brangus turistams vežioti skirtas antikvarinis daiktas, bet ir kasdieninio susisiekimo priemonė. Havanos centre gausybė griūvančių barokinių, neoklasicistinių, *art deco* namų, pro kurių duris į dulkiną gatvę, kurią nuplaus kasdieninė liūtis, žiūri vaikai ir senukai... Šiandien kolonijinis ispanų, anglų, prancūzų ir amerikiečių statytas miestas, kuris savo didingumu galėtų varžytis su Madridu ar Lisabona, yra įrodymas, ką gali padaryti komunizmas, tai yra kaip jis gali nugyventi bet kokią šalį.

Sovietinių laikų anekdotas pasakoja apie du žydus, kurių vienas sako kitam, kad prie komunizmo jis turės nuosavą lėktuvą. „O kam tau lėktuvas?“ – klausia kitas. „Na, tarkim, Kalugoje parduoda dešrą. Pusė valandos – ir aš ten.“

Du labiausiai tarp kubiečių paplitę žodžiai yra *conseguir* (gauti, susiveikti) ir *resolver* (išspręsti, sugalvoti). Kubiečiai puikiai sugeba suderinti abu dalykus. Havanos gyventojai dieną pradeda nuo svarbiausių produktų paieškos. Reikia *conseguir* vandens buteliuose, kiaušinių (didelis deficitas ir labai svarbus kasdieninis produktas), mėsos (sviesto ir varškės parduotuvėse nemačiau), taip ir lietuviai darė istorijoje nugrimzdusiais 1992–1993 metais. Net parduotuvių už tvirtą valiutą (*pesos convertibles*) lentynose dominuoja aliejaus buteliai, pomidorų padažas, kažkokie nevalgomi konservai – visa tai padaryta tam, kad prekių atrodytų kuo daugiau. Vandens dideliuose buteliuose būna ne visada, bet „Havana Club“ romo butelių baterijos išdidžiai rikiuojasi pardavėjui už nugaros ir jo įsigyti čia lengviau, negu gauti pieno. Valstybinių ir valstybei priklausančių kooperatinių parduotuvių sistemoje susigaudyti nelengva. Pardavinėjama ir už konvertuojamuosius pesus, ir už *moneda nacional*, valiutą, kuria algą gauna dauguma kubiečių, ir už valstybės skiriamus talonus muilui, skalbimo priemonėms, tualetiniam popieriui, vaikiškoms prekėms, audinių atraižoms. Šioje sudėtingoje sistemoje svarbu išmanyti, kaip reikia *resolver* problemą: tarkim, sugedo čiaupas – didelis deficitas šioje šalyje – ir reikia rasti išeitį, kaip tokį čiaupą, kuris parduotuvėje kainuoja apie 150 eurų, gauti už tinkamą kainą.

Toliau nuo Havanos daugiau revoliucinių plakatų, šlovinančių prieš šešiasdešimt metų *barbudos* (barzdotųjų vyrų) įvykdytą revoliuciją, bet ir aprūpinimas geresnis. Trinidado parduotuvėje yra ir vandens, ir vokiečių gamybos jogurto, ir ispaniškų sausainių. Mėsos skyriuje – pusės metro (čia ne metafora) daktariškos dešros *šliosai* ir gal dešimties kilogramų ispaniško kumpio, už kurį kubietis turėtų pakloti du ar tris vidutinius mėnesio atlyginimus, gabalai. Kažkaip sunkiai siejasi nuostabūs Karibų pliažai ir palmės, Hemingwayaus Havana, įtraukianti muzika, kubietiškas gyvenimo džiaugsmas ir valstybinė televizija, transliuojanti reportažus apie kylančią žemės ūkio produkciją, augančius pieno primilžius, riebias karves (kaip minėjau, gauti sviesto ir vietinio sūrio Kuboje tikras *resolver* išsūkis), pustuštėse valstybinėse parduotuvėse (nes kitokių nėra) ant sienų užrašyti šūkiai su José Martí posakiais apie kooperacijos ir komercijos naudą tautai, nuolat lydintys plakatai „Defendiendo el socialismo“, „Por Cuba, por Fidel“, „Patria o muerte“. Tėvynė arba mirtis. Kažkur girdėta, ar ne?

– VYGANTAS VAREIKIS –

Autoriaus nuotrauka

TIM PARKS

Pamainomasis vertėjas

Italijoje gyvenantis anglų rašytojas ir vertėjas Timas Parksas (g. 1954) šį tekstą („The Expendable Translator“) amerikiečių žurnalo „The New York Review of Books“ internetiniam portalui parašė šių metų kovo pabaigoje.

Ar vertėjas iš tikrųjų yra teksto bendraautoris ir ar vertėjui turi būti mokamas autorinis honoraras, kaip ir autoriui?

Po mano knygos – tiksliau, jos vertimo – pristatymo Berlyne įsitraukėme bare į diskusiją su dviem patyrusiomis vertėjomis Ulrike Becker ir Ruth Keen. Diskusiją įžiebė ne tiek vertėjo bendraautorystės klausimas, kiek akivaizdi tiesa: netgi Vokietijoje, kur leidėjai yra įpareigoti vertėjams mokėti autorinį honorarą [tam tikrą fiksuotą mokestį nuo kiekvienos parduotos knygos, angl. *royalty*], apčiuopiamos naudos iš to gauna labai mažai vertėjų. Per ilgą vertėjos karjerą Ruth gražią papildomą 10 tūkst. dolerių sumelę buvo gavusi vieną vienintelį kartą, kai netikėtai išpopuliarėjo knyga apie Napoleono žygį į Maskvą. Ulrike vienąkart buvo sulaukusi poros tūkstančių priedo, jos verstam romanui patekus į bestselerių sąrašus. Visais kitais atvejais – šnipštas.

Kodėl?

Kaip ir daugelyje kitų šalių, Vokietijoje literatūros vertėjams yra mokama už išverstą kiekį – maždaug 20–25 doleriai už puslapį. Nedaug. Jungtinėse Valstijose ir Anglijoje literatūros verčiama kur kas mažiau, o įkainis labai varijuoja. Jei autorinis honoraras ir būna numatomas (aš, pavyzdžiui, Valstijose niekada nesu jo gavęs), tai paprastai jis yra susietas su pradiniu atlygiu, mokamu už išverstą kiekį. Tarkim, jei vertėjui už knygos vertimą sumokama 8 tūkst. dolerių ir dar nustatomas 1 proc. dydžio autorinis honoraras nuo parduoto egzemplioriaus, kainuojančio 20 dolerių, papildomų pajamų vertėjas gautų tik tada, kai būtų parduota per 40 tūkst. knygos egzempliorių. O toks tiražas yra neįprastai didelis.

Vokietijoje, kaip paaiškino Ruth, įstatymai vertėjams palankesni: neseniai priimtu teismo sprendimu pradinis vertėjo atlygis *neturi* atstoti dalies autorinio honoraro. Tačiau teismas neuždraudė leidėjams nusistatyti tam tikro knygos tiražo „slenksčio“ (paprastai 5–8 tūkst. egz.), kurio neperžengus autorinis honoraras (tesiekiantis vos 0,6–0,8 proc.) nebūtų mokamas. Kadangi Vokietijoje nedažna knyga parduodama didesniu nei 5 tūkst. tiražu, vos vienas kitas vertėjas gaunąs naudos iš tokio teisinio reglamentavimo.

Vis dėlto galimybė kada ne kada sulaukti „premijos“ yra geriau negu nieko. Bent taip atrodytų. Bet Ulrike man papasakoja savo herojės, vertėjos Karin Krieger, 1999 m. padavusios Piperio leidyklą į teismą dėl autorinio honoraro, istoriją. Krieger buvo išvertusi į vokiečių kalbą tris italų rašytojo Alessandro Baricco romanus. Kai prekyba šiomis knygomis davė gerų rezultatų, vertėja paprašė leidėjo vykdyti gana aptakią sutarties sąlygą – leidėjo įsipareigojimą su vertėja „sąžiningai dalintis pelnu“ (autorinis honoraras tuo metu nebuvo teisiškai privalomas). Leidėjo atsakas buvo netikėtas ir gana neįprastas: tas pačias italų autoriaus knygas išvertė kitas vertėjas leidėjui palankesnėmis sąlygomis.

Po penkerių bylinėjimosi metų Krieger laimėjo bylą ir prisiteisė jai priklausančius pinigus, bet ši istorija vis dėlto atskleidžia esminį skirtumą tarp vertėjo ir autoriaus: Piperio leidykla niekada nebūtų galėjusi ginčyti Baricco teisės į autorinį honorarą, nes be autoriaus nebūtų buvę nei knygų, nei knygų pardavimo. Rašytojo nebūtų kuo pakeisti. O štai kad ir kokie puikūs būtų Krieger vertimai, leidėjui pasirodė, kad tokios pat komercinės sėkmės bus galima pasiekti ir su kitu vertėju. Nesakau, kad vertėjo darbas lengvas, priešingai. Tiesiog labai retais atvejais vertimui būtinas *išskirtinis* talentas. Krieger nebuvo *nepamainoma*. Ją buvo galima pakeisti.

Čia verta prisiminti, kaip ir kodėl autorinis honoraras atsirado. Iki XVIII a. rašytojai savo kūrinį spaustuvininkui parduodavo už tam tikrą vienkartinę sumą, o pastarojo uždarbis priklausydavo nuo gebėjimo parduoti kuo daugiau spausdintų kūrinio egzempliorių. Rašytojai, pamatę, kaip spaustuvininkai (ar dalis jų) turtėja, panoro tam tikros dalies pajamų, generuojamų šaltinio, kuriam pradžią, rašytojų įsitikinimu, davė būtent jie. Taip XVIII a. Britanijoje pirmą kartą rašytojų kūriniai buvo pripažinti tuo, kas vėliau buvo pavadinta „intelektine nuosavybe“, taigi pripažinta ir rašytojų teisė į tam tikrą nuošimtį nuo kiekvieno parduoto jų kūrinio egzemplioriaus.

Galima prieštarauti, kad toks susitarimas, nors ir „sąžiningas“ spaustuvininkų ir rašytojų santykių atžvilgiu, vargu ar atspindi rašytojo veikalo kokybės, įdėtų pastangų ir už veikalą gaunamų pajamų santykį, t. y. kažin ar toks susitarimas sąžiningas tam tikra absoliučia prasme. Šiandien visame pasaulyje pardavinėjamas koks nors Dano Browno ar Stephenie Meyer *blokbasteris* autoriams sukraus milijonus, o už subtilų poetinį veikalą kūrėjui bus sukrapštyta pora šimtų dolerių. Būtų galima tarti, kad autoriniu honoraru rašytojai buvo paskatinti savo kūriniais taikytis į kuo platesnę auditoriją, įperkančią masinės leidybos knygą plonais viršeliais.

Alain Fleischer. Peilio siela. 1982

Kita vertus, kad ir kokio turinio, knyga yra autoriaus kūrinys. Autorius turėjo sėsti prie stalo ir parašyti apčiuopiamos apimties tekstą, iš anksto nežinodamas, ar jam pavyks, neturėdamas garantijų, kad leidėjas jo kūrinį nupirks, o nupirkęs sugebės parduoti. Trumpai tariant, autorius turi užpildyti tuščią erdvę, sukurti tai, ko iki tol nebuvo. Vertėjas savo ruožtu daugeliu atvejų yra samdomas atlikti darbo. Išversti populiaraus skaitalo ar poezijos. Sakinys po sakinio iki pabaigos. Kaip ir kaip sudėtinga būtų perkelti kūrinį į kitą kalbą, vertėjams nereikia pradėti nuo nulio, ir jie retai kada, bent jau profesinės veiklos pradžioje, gali rinktis, kokį kūrinį versti. Kas be ko, iš savo patirties žinau, kad vertėjo ir rašytojo darbo diena yra du iš esmės skirtingi dalykai.

Jau ne vieną dešimtmetį dedamos pastangos vertėjo atlygį papildyti autorinio honoraro prievole yra grindžiamos dviem idėjomis. Pirmoji iš jų – praktinė: kadangi leidėjai nelinkę vertėjams mokėti padoraus atlygio – tokio, kuris atlieptų profesionalius jų įgūdžius ir ilgas triūso valandas, – autorinio honoraro sąlygos įtraukimas į sutartį užtikrintų vertėjui šokių tokių papildomų pajamų bent tais atvejais, kai išversta knyga duoda didelį pelną. Antroji idėja – konceptuali: kiekvienas vertimas yra skirtingas, kiekvienam būtinas didesnis ar mažesnis kūrybiškumas, taigi vertimas yra „intelektinė nuosavybė“, todėl laikytinas autoriniu darbu ir atlygintinas taip pat kaip ir autorių atveju.

Pirmoji idėja problemiška tuo, kad vertėjo autorinis honoraras visiškai priklausytų nuo leidėjų pasirinkimo, kam užsakyti vertimą. Įsivaizduokime du tokio pat pajėgumo vokiečių vertėjus, kurių vienam užsakoma išversti 5-ąją „50 atspalvių“ dalį, o kitam – debiutuojančio Naujosios Zelandijos rašytojo apsakymų rinkinį; pirmasis gautų kalną pinigų, antrasis – ko gero, išmaldą. Tas pats, kaip jau minėjome, būtų ir su autoriais. Jei abiem būtų pažadėta po 10 proc. nuo kiekvieno parduoto knygos egzemplioriaus, E. L. James pasakiškai praturtėtų, o Naujosios Zelandijos novelistui, kad ir kokiam talentingam, būtų pasiūlyta geriau nemesti įprastinio darbo. Vis dėlto autorinio honoraro klausimas nekursto nesantaikos tarp rašytojų jau vien dėl tos paprastos priežasties, kad, nepaisant nuomonių dėl tokių kūrinių kaip „50 atspalvių“ vertės įvairovės, niekas neginčija, kad būtent E. L. James sugalvojo ir surizikavo parašyti tokį romaną. Tai jos kūrinys, jos minčių atspindys. Atiduokime jai tuos 10 proc.

Tačiau to paties nepasakysi apie vertėją, kuriam „50 atspalvių“ vertimas su numatytu autoriniu honoraru bus tiesiog iš dangaus nukritęs laimikis, nes tai, ko gero, pelningesnis darbas už kur kas geriau apmokamus kitų knygų vertimus. Negana to, jam net nereikės prisiimti atsakomybės už galbūt konfūzijantį romano turinį! Šiuo atžvilgiu autorinio honoraro praktika gali suskaldyti vertėjus. Vertėjas italas pasakojo, kaip visi Dano Browno vertėjai europiečiai buvo sukviesti į romano *Inferno* pristatymą ir instruktuoti jo vertimo klausimais. Browno vertėjas prancūzas buvęs pakilios nuotaikos, nes Prancūzijoje, kaip ir Vokietijoje, leidėjai jau įpareigoti vertėjams mokėti autorinį honorarą. Kitiems vertėjams beliko susitaikyti su tuo, kad už 600 puslapių gaus vos kelis tūkstančius dolerių, kad ir kaip puikiai eitųsi jų verstos knygos prekyba.

Antrasis, konceptualusis, argumentas kur kas įdomesnis, bet ne mažiau problemiškas. Kad verčiant būtinas kūrybiškumas – neginčytina tiesa. Pats būdamas vertėjas anaiptol netrokštu sumenkinti garbingo vertėjo amato. Tačiau ar minėtasis vertėjo kūrybiškumas prilygintinas „autorystei“? [...]*

Galima be galo be krašto lyginti subtilius vertimų skirtumus, aptarinėti jų santykį su originalu ir vertimo kalbos sąsajas su tuometiniu kultūriniu kontekstu, nagrinėti vidinį kiekvieno vertimo nuoseklumą. Tačiau iš visų keturių vertimų mes atpažįstame tą patį tekstą. Visuose juose nenumaldomai išryškėja stilistinė Dostojevskio maniera [...]. Iš tiesų: kuo daugiau to paties kūrinio vertimų turime, tuo labiau įsitikiname, kaip tekste neištrinamai įsispaudusi išskirtinė Dostojevskio autorystė. Tad ar turi prasmės kalbos apie vertėjo „bendraautorystę“? Kodėl vertimas turėtų būti *prilyginamas* tam, kas jis nėra? Galima, žinoma, įrodinėti, kad Dostojevskis jau seniai miręs ir autoriaus teisės jau nustojusios galioti, todėl leidėjai autorinį honorarą galėtų mokėti bent vertėjui. Bet tai labiau praktinio nei konceptualaus pobūdžio klausimas. Keturi beveik bet kurio teksto – senų laikų ar šiuolaikinio – vertimai duotų tokį pat rezultatą.

Praėjus kelioms dienoms po mūsų pasisėdėjimo Berlyne, Ruth Keen el. laiške pasidalino su manimi Vokiečių vertėjų sąjungos apklausos, kuria siekta išsiaiškinti vertėjų gaunamą užmokestį, rezultatais. Klausimyną užpildė 598 vertėjai, o gauti statistiniai duomenys labai intriguojantys: pavyzdžiui, net 60 proc. knygų buvo versta iš anglų kalbos; moterys sudarė 80 proc. visų vertėjų, tačiau jų uždarbis buvo maždaug 1,10 dolerio (už puslapį) mažesnis nei vyrų; už sunkiais laikomų kūrinių vertimą buvo atlyginta tik nežymiai daugiau nei už sąlygiškai lengvais laikomų kūrinių vertimą (nors prie sudėtingo teksto vertimo gali sugaišti dvigubai, trigubai ar net dešimteriopai daugiau laiko). Bet labiausiai ataskaitoje buvo apgailestaujama dėl to, kad menki parduodamų knygų tiražai ir leidėjų nustatyti aukšti autorinių honorarų „slenksčiai“ vertėjams iki minimumo apriboja galimybes pasipelnyti iš autorinių honorarų.

Kur šie apmąstymai mus veda, kalbant apie pripažinimą ir atlygį už tą nuostabų darbą, kurį atlieka vertėjai? Man atrodo, kad problema yra ne tokia kebli, kokią ją norima matyti; man atrodo, tikrai nebūtų sudėtinga suvesti redaktorių, vertėją ir, tarkim, vienos ar kitos kalbos vertimo ekspertą tam, kad būtų įvertinta, kokio sunkumo verčiamas tekstas, kiek laiko būtų užtrukta jį verčiant ir kokio atlygio šis darbas iš tikrųjų vertas. Galbūt vertėjams ir vertėjų susivienijimams atėjo laikas susitelkti į tokio bendradarbiavimo įtvirtinimą, užuot vėlusis į sunkiai išnarpliojamą autorystės ir autorinių honorarų klausimą.

www.nybooks.com
Vertė Andrius Patiomkinas

* Praleidžiame straipsnio dalį, kurioje autorius pateikia keturis skirtingus Fiodoro Dostojevskio apysakos „Užrašai iš pogrindžio“ pirmosios pastraipos angliškus vertimus, atliktus skirtingų vertėjų 1918, 1972, 1991 ir 1993 m., ir nagrinėja tų vertimų skirtumus.

Leidyklos-spaustuvės linksmybės

Skambučiai

– Spaustuvė, laba diena.

– Laba diena, čia aš tokias etiketes mačiau, sudomino, kokia būtų kaina.

– Norėtumėte atsispausdinti etiketes? Su kuriuo mūsų vadybininku bendraujate?

– Ponu X, nežinau...

– Ponas X yra mūsų generalinis direktorius. Apie kokias etiketes jūs kalbate? Gal galite pasakyti, iš kokios jūs įmonės, pamėginsiu surasti jums vadybininką.

– Aš iš Klaipėdos, čia dėl maisto papildų skambinu, mačiau etiketę su reklama...

– Atsiprašau, bet jūs paskambinote į spaustuvę.

– Bet man reikia maisto papildų, tokios rudos apvalios tabletės.

– Mes esame spaustuvė, užsiimame spauda, spausdiname knygas, lankstinukus ir t. t., vaistų neplatiname.

– O tai kur man nusipirkt tų papildų?

– Tikrai negaliu suteikti jums šios informacijos, mes neturime nieko bendra su farmacija.

– O jūsų pastate nėra vaistinės?

– Ne, tikrai nėra, čia spaustuvė. Viršuje – ofisas, apačioje – gamyba.

– Taigi aš dėl vaistų skambinu, pasakykit, kur man paskambint, tokios rudos apvalios tabletės...

– Atsiprašau, tikrai nežinau, manau, jūs surinkote klaidingą numerį.

– Tai kur aš paskambinau?

– Į spaustuvę, patikrinkite telefono numerį reklamoje, gal skaičiuką ne tą nuspaudėt.

– Oi, nu kaip čia taip, bet man papildų reikia, nu viso gero.

•

– Spaustuvė, laba diena.

– Ieškau knygos, sakė, kad greit bus. Per „Labą rytą“ rodė, nepamenu, kaip vadinasi, bet labai stora, kiek kainuos?

– Mes esame spaustuvė, knygų neplatiname, pamėginkite skambinti į knygyną, kai pasirodys. Reikėtų pavadinimo arba bent autoriaus.

– Nu Terlecko, stora knyga, o tai kada atspausdinsit ir nuvešit į knygyną?

•

– Spaustuvė, laba diena.

– O čia pas jus galima kaulus atsišviest, nu, rentgeną pasidaryt?

– Čia spaustuvė..

– Tai ką, negalima?!

•

– Laba diena.

– Laba diena, per radiją girdėjau, kad išėjo (Vardas Pavardė) knyga. Duokit, prašau, jo numerį, mes buvom klasiokai.

Vasara

Vienas iš nuolatinių užsakovų nuolat sakydavo, kad vasara ateis tuomet, kai vilkėsiu ką nors spalvingo. Ypač greit ateis, jei nusidažysiu plaukus šviesia spalva.

Pamatęs mane vilkint rožine suknele, skelia:

– Tai pagaliau vasara atėjo.

Pasižiūriu pro langą. Lauke pila lyg iš kibiro, nusijuokiu. Kolegos nieko nesupratę žiūri į mane.

Šmaikštuolis sublizga dar kartą:

– Čia tik tarp mudviejų.

Kaptalo kelionė

Vienai leidyklai panorėjus knygai naudoti pagal specialų užsakymą vežamą kaptalą, tuoj pat jo užsakau.

Praeina savaitė. Dvi. Kaptalo nėra. Paskambinusi pasitikslinti, sužinau, kad jis nukeliavo į Graikiją. Kompanija, kuri tiekia įvairias medžiagas, atsiunčia sekimo numerį.

Taigi matau, kad kaptalas išvažiuoja iš Vokietijos. Nukeliauja į Italiją. Iš ten – į Kroatiją. Tuomet į kitą Kroatijos miestą. Į Slovėniją. Vėl grįžta į Italiją (matyt, pasideginti). Apkeliauja tris Graikijos miestus (neblogai). Vėl užsuka į Italiją (gal apsipirkti?). Grįžta į Vokietiją, apsilanko dviejuose miestuose. Apkeliauja Lenkiją. Po trijų savaičių atvyksta į Vilnių.

Norėčiau ir aš taip pakeliauti.

Poreikiai

Vienas pagrindinių užsakovų olandų atsiunčia el. laišką su antrašte: URGENT!!! PLEASE CALL ME ASAP!!

Kiek nusigąstu, paskambinu.

– *Hi, what happened?* – klausiu.

– *Nothing, we haven't talked for a while.*

Juokiasi.

Testas

Darbe vyksta arši diskusija apie romaną „Geismo spąstuose“. Vienai kolegei šis romanas itin patiko.

O kita sako, kad didesnio š... dar nėra skaičiusi.

Įsisiūbavus žodžių karui nutaria, kad dabar knygą perskaitys Linutė ir pasakys, kaip iš tikro yra.

O Lina tik sėdi, šypsosi, linksi ir galvoja, kad ko jau ko, o „Geismo spąstuose“ skaityti jos tikrai niekas neprivers.

– LINA LIUCIJA OŽERAITYTĖ –

Brandos egzaminas

▶Atkelta iš p. 1

Ji sėdėjo kieme ant suoliuko pasidėjusi šalia dubenį didelių juodų uogų. Tai buvo ne vyšnios – ne, tos dar tik suposi aukštai medžiuose, pilnos laukimo. Tai buvo kitokios, pirktos, uogos – didelės ir juodos, visai nematytos. Justinas žiūrėjo į jas ir svarstė, kaip pradėti kalbą. Kaip nuvilioti Mildą už ūkinių pastatų į žeminėje iškastus rūsius, kur laukė brolis? Bet ir vėl – kartais nereikia nė vieno žodžio ar judesio, tereikia laukimo, gal nuojautos ar stebuklingo minčių perdavimo, o gal nė to, gal tai kaip vyšnių sirpimas nepakeliant galvos, kol vieną dieną jos pačios nunoksta.

– Ar nori man ką parodyti?

Ji, Milda, pati taip pasakė. Jam net pasirodė, kad pasigirdo. Bet ne – Milda sėdėjo ir sūpavo kojas, ir šypsojosi jam prielankiai ir švelniai, skatindama ir ragindama jį. Jam patiko Milda, galbūt Justukas net ją mylėjo, savaip, vaikiškai, nes ji buvo tokia miela, švelni ir graži, tokios merginos jis niekur aplinkui nebuvo matęs. Kaip saulė, kaip karalaitė iš pasakos ir iš viso – kažkas labai gražaus. Taip, Justukas grožėjosi Milda – jos švelniomis akimis, besišypsančiomis lūpomis, nuostabiu balsu ir plaukais, puikiais, krentančiais puriomis garbanomis. Jam norėjosi prie jos prisiglausti. Juk ir tokia, vaikiška, meilė įmanoma.

Ir vėl tie jausmai kaip erkės, žiūrėk, vieną dieną ima graužti ir kąsti, ir siurbti gyvą kraują, ir supranti – niekas nežuvo, nedingo! Kaip tad suprasti tuos apsireiškimus, kaip juos priimti, su jais gyventi? Ir kaip jų nebijoti dienos šviesoje? Geso prožektorių šviesos, jau atklydo pirmieji koncerto garsai ir dabar Justinas galėjo išlįsti iš už kolonos nebijodamas būti atpažintas. Tuščią šampano taurę tyliai pastatė ant stalelio pasieny. Atsisėdo tokioje vietoje, kad galėtų ją stebėti. Kaip gerai, vis dėlto kaip gerai, kad ji gyva ir sveika, tokia pat graži, subrendusi, ir kad nieko baisaus neatsitiko tada tame tamsiame rūsiuke prieš penkiolika metų! O ko gi jis vis dėlto bijojo? Argi Povilo, laukiančio jųdviejų pačioje tamsos gilumoje? Ar to, kad išdavė Mildos pasitikėjimą, pakluso tam baisiam jausmui, kuriam iki šiol neranda vardo? Ar to, kad tapo tyliu brolio ginklanešiu, pilkuoju kardinolu, nematoma korta?

– Kur tu mane vedi, Justuk?

Taip klausė jo Milda, ji buvo veikiau ne išsigandusi, o nustebusi, eidama klupo ir brovėsi rankomis pro brūzgynus, tikrai negalėdama atsistebėti, kad netoliese esama tokių slaptų vietų ir statinių, panašių ne į statinius, o į iškastus tunelius, kuriais vaikšto visi čia gyvenantys žmonės. Justinas jai rodė kelią. Štai toji žeminė ir įstatytos angoje iš lentų sukaltos durys, už jų laukė Povilas. Taip turėjo būti.

Kaip turėjo būti? Kas turėjo nutikti ir būtų nutikę, jei tik viskas būtų išėję taip, kaip brolis planavo? Niekas niekada nesužinos. Bet brolis ten buvo. Kaip ir sakė, laukė Justino. Iš tikrųjų Mildos. „Kai tik atvesi, išeik, dink, kad tavęs nematyčiau“, – buvo prisakęs. Tiktai kodėl Milda taip klaikiai jo išsigando, taip baisiai pradėjo klykti kaip koks žudomas žvėris? Justinas turėjo išeiti, dingti, kaip jam buvo prisakęs brolis, bet tik užsiėmė ausis ir susirietė prie žemės negalėdamas tverti to klyksmo. Negi ji tokia bailė? Tikrų tikriausia bailė. Tačiau kas gi galėjo žinoti, kad Milda staiga lyg suklups, lyg susmuks čia pat, žeminės tamsoje, aklinoje tamsoje, kur aiškiai trūksta oro, kur nėra kuo kvėpuoti, o brolis kaip išprotėjęs godžiai gniauš jos pečius, liaunus ir trapius, netgi kirs jai per veidą, tikriausiai per lūpas, nes kitaip iš kur tas kraujas, ryškus ir raudonas, kurį pamatys Justinas galų gale jiems abiem savo kūnais atstūmus sunkias duris? Ir jiedu abu bus apkvaitę ir sunkiai susivokiantys veikiau nuo baimės nei nuo tamsos. Visa tai Justinas matė, nes niekur neišėjo, taip ir nespėjo, Milda brolio rankose buvo kaip negyva, tik gulėjo ir viskas, užmerkusi akis, ir tiek. Justinas pastebėjo ilgus purvo dryžius ant blauzdų ir vieną ant skruosto. Purvas ir kraujas. Tik Povilas, regis, nieko nematė.

– Šūdas, ot velnias... – brolis duso, o jo akys išsigandusios lakstė aplink.

Nei jis, nei Justinas negalėjo žinoti, kad Milda serga, kad ją ištinka tokie priepuoliai, – apie juos sužinojo jau daug vėliau, namuose.

Ir viskas baigėsi. Atrodo, baigėsi. Mildos daugiau niekas nematė, ji grįžo į miestą, išnyko. Niekas nei kieme, nei kaimynystėje nekalbėjo, kaip ji, kas jai nutiko, niekas nieko nežinojo. Pienės nuskriejo savais keliais nepalikdamos nė pėdsako, o greitai nuraškytos prisirpusios vyšnios nukeliavo į uogienes ir kompotus. Brandos egzaminai praskriejo kaip vėjas. Brolis puikiai išlaikė visus, juk buvo gabus ir vienas iš geriausių, dar tų pačių metų rudenį įstojo studijuoti statybos inžinerijos, apie ką visada ir svajojo. Dabar jis gyvena užsienyje, turi šeimą ir darbą.

Tik ar iš tiesų viskas dingsta ir pasimiršta? Tas laukimas, kuriuo gyveni, peržengdamas vieną ar kitą ribą. Tas pirmas brandos egzaminas, kokio daugiau nebūna. Ir juoda, pelėsiais tau į veidą kvėpuojanti rūsio tamsa, kuri štai sklaidosi, tyžta, leidžiasi stora tamsi uždanga ir tampa šviesu, šviesu kaip dieną ir tu supranti, kad baigėsi kažkas, kas truko labai ilgai. Justinas pakyla iš savo vietos, sukaupęs visą drąsą skubiai braunasi pro ložes, kliūdamas ir klupdamas, jam nesvarbu, kad daug kas ant jo šnypščia ir yra nepatenkinti tokiu jo elgesiu. Jis gaudo akimis tik plaukų sruogas ir baltų perlų vėrinį, stengiasi nepamesti iš akių raudono lūpų radaro, kol galų gale sustoja priešais kaip įbestas.

– Atleiskite, atsiprašau.

Taria ir iškvepia. Ji tik sekundei pakelia akis į nepažįstamą skubantį vyriškį, kuriam, atrodo, labai greitai reikia išeiti.

– Nieko baisaus. Prašom.

Žodžiai, tik žodžiai, kuriuos reikia pasakyti ir kuriuos skausmingai norisi išgirsti. Ir visai nesvarbu, kad tai tik jų kūnai, kad tų žodžių sielos seniai seniai mirusios, o jų gyvybė ir galia klaidžioja kažkur praeityje. O gal jos net po daugybės metų linkusios vis dėlto surasti tuos žmones, kuriems yra labai reikalingos, kad netikėtai tyliai priglustų prie lūpų?

Bijūnų žydėjimas

Į to kaimo kapinaites važiavau neramia širdimi – ką ir kaip ten rasiu, nes šiais metais būsiu pirmą kartą. Guli ten vieniša netekėjusi tetukė, be mūsų, neturėjusi jokių artimesnių žmonių. Paskutinius gyvenimo metus ji leido mano tėvų namuose. Pasirodo, kad ji buvo slapta vienuolė. Nejautęs jai didelių simpatijų tėvas retkarčiais už akių pasišaipydavo: „Didelio čia daikto priklausyti blaivininkų draugijai. Va, kad aš...“ Aš, dar žalias jauniklis, jai buvau vos ne jauno žmogaus idealas. Gal todėl, praėjus geram dešimtmečiui, ne ką kitą, o mane išsikvietė gydytoja pranešti apie tetą pjaunantį vėžį. Rankos amputacija ligą laikinai sustabdytų, bet vargiai atlaikytų širdis. Jokiu būdu, – pasakiau. Tai net sėkmės atveju tiktai padidintų vargšės kančias. Mirė ji po nelemtosios žinios praėjus devyniems mėnesiams. Per tą laikotarpį buvo pamesta klinikos personalo – išvežė niekam nežinant į kaimiškąją mirtininkų ligoninę, kur ją radau praradusią sąmonę tik po kelių dienų. Sėdėjau greta lovos galvodamas, kaip elgtis toliau. Kartkartėmis įeidavo slaugytoja ir užuominomis kalbėjo, kad jos kančias būtų įmanoma palengvinti – pats suprantate kuo. Nesupratau kuo, nes dėl jauno amžiaus ir patirties stokos neturėjau jokio supratimo apie kyšių davimo ir gavimo technikas, todėl išeities ieškojau kitais būdais. Grąžinta į sąmonę, palengva atkuto ir namie pasirodžius man nusaugojusi klausdavo – ar ji jau iš tikrųjų pasmerkta mirčiai? Tuometinis mano protas vertė meluoti: ne ne, teta, ne vėžys. Pasveiksite ir dar ilgai gyvensite (kažin kaip elgčiausi dabar?).

Mirties dieną tvyrojo baisūs karščiai. Miestelio kapinaitėse, kuriose palaidoti jos tėvai, kovojau su apygirčiais duobkasiais, kad visai nenusigertų. Anie man demonstravo iškastus kaulus ir kaukoles. Viskas rodėsi tartum blogame sapne: tarp sužėlusių krūmų išsivartę ketiniai ir akmeniniai kryžiai lenkiškais dar devyniolikto amžiaus užrašais. Iš bažnyčios išnešant velionės karstą prapliupo liūtis su perkūnija. Į kapines ėjome slidinėdami molingu takeliu. Iš paskos einančios moterys bambėjo: koks nepalankus metų laikas – vienos gėlės peržydėjo, kitos neišsiskleidė (tuo metu nebuvo nei gėlių turgelių, nei kioskų). Vėliau, sėdint prie šermenų stalo, ponas P, tuometinis kažkurio runkelių supirkimo punkto buhalteris, pasakojo savo gyvenimo ir meilės istoriją. Antraisiais karo metais jis, jaunas vermachto oberleitenantas, paskutinę atostogų dieną pašoko su gražuole mokytoja ir jie vienas kitam prisižadėjo amžiną ištikimybę. Po šokių vakarėlio grįžo į frontą *Velikije Luki* (ten rusai sukūrė pasakėlę apie Aleksandrą Matrosovą, krūtine uždengusį priešo kulkosvaidžio ambrazūrą, – manau, kad vokiečiai panašių legendų prikūrė taip pat užtektinai). Mokytoja, vėliau man dėsčiusi istoriją, pamokose aiškindavo, kad ateityje metai bus skaičiuojami ne nuo mitinio Kristaus gimimo, o nuo Spalio revoliucijos. Tai jai visai netrukdė sekmadieniais bažnyčioje lankyti pamaldas. Visi mokytojai apie tai žinojo, bet tylėjo – visiems žinoma vieša paslaptis. Kitos kalbos vykdavo, kai ateidavo pas tėvą parūkyti. Gavusi jo sutikimą, parašiusi raštelį siųsdavo mane pamokos metu į parduotuvę nupirkti „Auroros“ pakelį. Ponas P – jos ilgai lauktasis sužadėtinis – nepalankiai žiūrėjo į žmonos priklausomybę nuo nikotino, bet ji sugebėjo slėpti

Kostas Poškus. Teta Vladzia (Vladislava). 1982

cigaretes pačiose neįtikimiausiose vietose. Pavyzdžiui, orkaitėje. Dėl kambariuose tvyrančio nuolatinio tabako kvapo vyrui aiškindavo, kad taip kovojanti su kandimis.

Tų ir daugelio kitų žmonių jau nebėra: jie jau iškeliavę į ten, iš kur negrįžtama. O tuokart, retindamas prie kapo išsikerojusį bijūną, tarp šaknų radau žmogaus kaulą. Su kaulais yra taip, kad jie turi savybę kartkartėmis išlįsti į žemės paviršių. Panašiai žmogaus atmintis: sąmoningai ar nesąmoningai numarinti įspūdžiai, epizodai, veidai atgimsta pamačius seną daiktą, patekus į kažkada patirtą situaciją, nepažįstamojo veide išvydus jau matytą išraišką, išgirdus girdėtą balso intonaciją. Vaizdiniai gali atgimti esant sąmoningos būsenos, gali atgimti sapnuose. Dabar (iš tikro ne dabar – tai buvo beveik prieš metus) žiūrint į kraplakiniu raudonumu ant kapo pleškantį bijūno krūmą galvoje – tarpusavyje nesusijusių minčių makalynė: apie gėles, apie tai, ką valgysiu pietų, apie neįtikusį kažkieno poelgį. Grįždamas į gimtąjį miestą, vėl matysiu ir tuojau pamiršiu jo pakraštyje reklaminį stendą, skelbiantį, kad *N – baltosios rožės miestas*. Jeigu šalia būtų V, būtinai prunkšteltų: atsirado, matai, baltoji rožė – jokioje kitoje vietovėje nesutikau šitiek apyjaunių ir pusamžių storulių vyrų, iš prekybos centrų į džipus stumiančių kalnus ėdesio ir gėralų vežimus. Nusiramink, sakau, tavo tiktai tokia nuotaika, jos vedami žmonės keliasi po vidurnakčio ieškoti šaldytuvuose dešros ar šaltos kiaulės pažiaunės. Jautriai į sveikatos nukrypimus reaguojantys asmenys tokiais atvejais kreipiasi pagalbos į profesionalus, o šie po išsamaus ramiu balsu išsakyto pamokymo pataria užsiimti kokia nors veikla. Pavyzdžiui, piešti, megzti, siuvinėti.

Teko sutikti pusamžį verslininką Brr, trečiąjį vienos sumautos statybos firmelės generalinį direktorių, kuris, kaip prisipažino pats, sirgo vidurnakčio *šaltos pažiaunės* sindromu. Jo darbas iš tiesų buvo nelengvas: panarinęs galvą, raudonomis lyg buliaus akimis šaukdavo ant darbininkų viešoje vietoje ne visai toleruotinais žodžiais, algų mokėjimo dienomis neatsakinėdamas į telefonų skambučius pradingdavo velniai žino kur, sugautas, buhalterei liepdavo sumokėti dalį atlyginimų – kitus vėliau. Aišku, kad to „vėliau“ nebūdavo. O kur dar vokeliai ir nelegaliai dirbantys žmonės! Grįždamas į namus automobilyje bandydavo nusiraminti klausydamas visu garsu riaumojančių rusiškų *popsikų*. Užbėgant už akių, reikia pasakyti, kad firma subyrėjo, patys ryžtingiausi darbininkai nesėkmingai bandė išsireikalauti savo uždirbtų pinigų, bet ponas Brr buvo nepakartojamas slapstymosi ir išsisukinėjimo meistras, todėl nuskriaustųjų teisybės ieškojimai, kaip ir pono Brr tolesnė veikla, ištirpo nežinioje. Tik praėjus keleriems metams išgirdau kalbant apie pagyvenusių moterų rankdarbių parodėlę, kurioje dalyvauja ir vienas vyriškis. Atsitiktinai lankiausi patalpose, kuriose vyko šis *projektas*, ir tarp pensininkių karpinių, mezginių, siuvinių pastebėjau išsiuvinėtas servetėles, prie kurių puikavosi pono Brr pavardė. Jis, aišku, psichologės patartas, surado dvasinę ramybę rožytėmis siuvinėdamas stalo puošmenas. Gal net keiktis viešose vietose liovėsi? Kita vertus, keikimasis nėra toks blogas dalykas, tai tik žodinė garo nuleidimo išraiška (tarsi nuo raudono bijūno krūmo ant smaragdinės žolės nubyrėję žiedlapiai) – ar, pridėję ranką prie širdies, prisiektume, kad niekados netgi mintyse artimo savo nepasiuntėme toli toli? Buvusi mokytoja, beje, nusipelniusi ir iš tikro gera mokytoja, nevilties, o gal silpnybės akimirką pasiguodė, kad seniau, nepaisant visų ne visai protingų vyresnybės reikalavimų ir nurodymų, jai buvo lengviau gyventi: laiku išeidavusi į darbą, ten spręsdavusi įvairiausias biurokratines ir mokinių ugdymo bei santykių su jų tėveliais problemas, taip pat surasdavo laiko taip pamėgtai profesinei veiklai. Dabar, sako, būdama pensijoje, ryte įsijungusi radiją, vėliau televiziją, kur nuo ryto iki ryto eskaluojamos sukčių, vagių ir kitokių ištvirkėlių temos, nusimenu: kaip tada galvoti, kuo tikėti? Tuomet imu keiktis. Ne garsiai, o mintyse. Sakau, o gal tik pagalvoju: nusiraminkite, tamsta mokytoja, jūs tiesiog gyvenote Švietimo epochos (patriotizmo, socializmo...) idėjomis, teigiančiomis amžiną žmonijos progresą, kurio niekados nebuvo, o ir būti negali. Visados mus sups žalsva pilkuma, kurioje ryškiai sušvyti bijūnų žiedlapiai. Deja, dažniausiai jau nukritę.

– KOSTAS POŠKUS –

Šiaurės vasara

Kralikai[1]

Nuo ko pradėti šiandien? Savo sunarpliotų vizijų kamuolyje bandžiau įžvelgti aiškesnį pavidalą, kurį spontaniškai iškrapščiusi galėčiau atidžiau apžiūrėti. Witoldo Gombrowicziaus žodžiais tariant, „klydinėjau minčių raizgalyne, išsišakojusiame į milijoną kombinacijų“[2]. Staiga suskambo telefonas. Skambina pažįstamas, klausia, kaip gyvenu, ką veikiu. Paplonintu balsu bejėgiškai cypteliu, kad bandau rašyti. Neišeina, pasiskundžiu. Apie ką rašai, klausia. Apie kūną, apie triušius, atsakau. Jis garsiai kvatojasi... „Pasakyk kokį sakinį, – prašau pašnekovo. – Tada nuo jo ir pradėsiu...“ Tas kvatojasi ir sako „tą“ sakinį: „Ne be reikalo sakoma, kad jam galvoje kralikai krušasi.“ Vėl kvatojasi. Atsisveikinam.

„Mes atsigręžiame vienas į kitą, kad siųstume signalus, kurie gali būti priimami, atpažįstami ir pakartojami, o aplink mus driekiasi dūzgiantis, zvimbiantis, murmantis, traškantis ir gaudžiantis pasaulis“[3], – rašo Alphonso Lingis.

Tad šiandieną tekstą pradedu nuo telefonu pasufleruoto sakinio: „Ne be reikalo sakoma, kad jam galvoje kralikai krušasi.“ Ir kas? „Kai žodžiais perteikiame ką nors kitam – iš kur žinome, jog komunikacija pavyko?“[4] – klausia Lingis. Mąstau toliau apie tą trumpą pokalbį telefonu, apie žmonių tarpusavio bendravimą, apie bendravimą žodžiais, ženklais, figūromis, apie tai, kaip „bandžiau nustatyti linijas, kurios sietų šias figūras...“[5], apie žodžius, kalbos sistemoje įgyjančius ženklo statusą, kuriuo galima apibendrintai perteikti daiktų reikšmių, ypatybių ar kitų pasaulyje egzistuojančių dalykų suvokimą.

„Kalboje žodis nepasitaiko pirmą ar paskutinį kartą. Žodis turi reikšmę tik jeigu gali būti pakartotas“[6], – teigia Lingis.

Mintyse vis kartoju, sukioju žodį *triušis*, vaizduotėje tuo pat metu vartaliojasi triušių vaizdai, tyliai kirbėdami palengva formuoja mano tikrovės atpasakojimo būdo kontūrus. Pasakojimo, kuriame tam tikri triušio pavidalai, pastebėti, išgirsti ar rasti internete, nurodytų tam tikrą šiuolaikinio postmodernaus žmogaus aspektą, perteiktų jo tapatybės spektakliškumą, transgresyvumą.

Toli nebeieškodama, imu įsivaizduoti, kad man ką tik skambinęs vyras ir yra Triušis, kuriam „galvoje kralikai krušasi“. Mintyse paverčiu jį ženklu, „uždedu“ *kaukę* norėdama, kad mano tekste jis virstų objektu, aktoriumi ir savo vaidmeniu įveiksmintų postmodernaus žmogaus tapatybę. Kad padėtų įgyti formą nuo manęs kol kas paslėptiems meninio tyrimo situacijos aspektams ir kartu per simbolinį mūsų padėčių skirtumą (jis – su kauke, aš – be kaukės?) suteiktų mano dabartinės būklės pažinimo šansą.

Toks fikcijas kuriantis vaizduotės veiksmas, kai tai pati tampu Triušiu, tai juo įdomumo dėlei „paverčiu“ kitą, yra idealus kūrybos akto, iš kurio pašalintas autentiškumas, atspindys. Šiame procese dalyvaujanti *kaukė* man kaip subjektui leidžia tuo pat metu būti ir savyje, ir ne savyje, sudarydama sąlygas save modeliuoti, nuolat peržengti savo pačios ir *kito* apibrėžimus ir savitai interpretuoti supantį pasaulį.

Šį procesą aptaria vokiečių literatūrologas Wolfgangas Iseris knygoje „Fiktyvumas ir įsivaizdavimas“, teigdamas, kad žmogus nuolat peržengia savo apibrėžimus, nes jis pats juos *kuria*, o ką nors kurdamas kartu sukuria save, ir kadangi joks racionalus, natūralus ar istorinis apibrėžimas negali pretenduoti būti galutinis, „žmogus yra, kas jis nėra ir kas yra ne jis“.[7]

Savo mene reguliariai peržengiu tikrovės ribas, vis dėlto stengiuosi neišleisti iš akių to, ką peržengiu.

Nukelta į p. 15 ▶

[1] Valstybinė lietuvių kalbos komisija skelbia, kad žodis *kralikas* (rus. *кролик*) yra nevartotina svetimybė. Tačiau kasdienėje kalboje šis žodis pasitaiko vulgariuose posakiuose.
[2] Witold Gombrowicz, *Kosmosas*, iš lenkų k. vertė Vytautas Dekšnys, Vilnius: „Baltų lankų“ leidyba, 2008, p. 6.
[3] Alphonso Lingis, *Nieko bendra neturinčiųjų bendrija*, vertė Mėta Žukaitė, Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 78.
[4] Ten pat, p. 76.
[5] Witold Gombrowicz, *Kosmosas*, p. 15.
[6] Alphonso Lingis, *Nieko bendra neturinčiųjų bendrija*, p. 74.
[7] Wolfgang Iser, *Fiktyvumas ir įsivaizdavimas*, iš vokiečių k. vertė Laimantas Jonušys, Vilnius: Aidai, 2002, p. 80.

SIMONA K. AKULASHVILI

Truputis prisiminimo

Atsimeni
kažkada aprašinėjau tavo sapną
apie keturis mėnulius ir artėjančią katastrofą
paradoksaliai
suteikiančią vilties

apie jų prisilietimą
kurio nė sapnuot nieks nesapnavo
apie išnykimą
kurio grėsmė ir troškimas
kas rytą nuliedavo tarsi lediniu vandeniu

apie išnykimą danguje ir žemėje
apie tamsą kuri bus tuščia
kurį laiką
arba lygiai septynias dienas ir septynias naktis
ir rasis nauja žemė ir naujas mėnulis

ir vėl viskas iš naujo
ir vėl milijardai metų evoliucijos
chaoso ir keistų atsitiktinumų
būtent pastaruosius bus itin smalsu stebėti

juk atsimeni –
viskas prasidėjo nuo vilties

Paskutinių dienų moralas

Tebūnie menas!
Aštriais ašmenim atpjovę,
Krauju sienas apspjaudom,
Ištapom gražiai,
Ekspresyviai,
Surikiuojam rankas, kojas ir torsus,
Lytis, sėdmenis, pažastis,
Akis, lūpas ir nosis
Statmenai ant palangių,
Palikdami pūti ar džiūti,
Į akmenį virsti,
Pūti ar džiūti
Visus ar po vieną,
Po du, po tris ar po keturis
Pūti ar džiūti,

O tada kažkas vienas
Ar dviese
Sujungia,
Srovę paleidžia,
Ima šokti, raitytis ir lydytis
Penki D vaizdas
Verčia iš koto,
Verčia žavėtis, šlykštėtis,
Kraupti ir gūžtis
Prisiminus,
Kad pats nebeturi kupros,
Kad nuosavas kraujas, mėsa
Ir kaulai
Pavirtę į vaizdą,
Už kurio peržiūrą sumoki
Po 4 pinigus

Apie miestą

Mylimam miestui, kurio kartais bijau

Miestas,
kadaise vilkėjęs didiko rūbais,
miestas su keletu puošnių lopinių
ant sudilusios drobės,
krauju pramirkusios,
slankioja dabar sau
tarp nepajudinamų savo rūmų sienų,
slankioja ir mosikuoja rankomis,
slankioja ir mosikuoja rankomis,
šnabždėdamas kažką sau po nosim,
knyga, vos gyva,
kaklą pasidabinęs.
Slankioja ir maišeliais spjaudosi.
Tie kabinasi ant medžių
primindami nebūtų troškimų kapines.

Vargas
pakliuvusiam ant jo tako.

Apie gyvenimą skylėje

Tamsa, retas oras, ankštumas,
nėra vietos nei kojos, nei rankos
judesiui,
oda perbėga šiurpas,
net plaukai gūžiasi.
Tai tokie pirmi potyriai,
dažniausiai liudijantys
atvykimą į Skylės rūmus.
Akims apsipratus išvysti
aklinas sienas,
rožines pelargonijas, vatą
pramaišiui su senais drabužiais,
vėl pelargonijas
ant kas antro lango,
malkas, ryškiai mėlynas vandens kolonėles,
savo forma ir paskirtim primenančias švyturius,
žydrynę, pakibusią virš seno miegančio girtuoklio
ant suolo,
ten, kur susikerta dvi parduotuvės,
taip pat mergaitę
rožine suknele
ant sūpynių,
girgžt girgžt,
kol tėvai su kaimynais trečią dieną
geria
sujauktam kieme prie pat gatvės,
išvaryti pavasario, obelų žiedų ir alyvų kvapo.
Gali išgirsti byrant sudžiūvusius žiedlapius,
grandines, ašaras, naujagimių aimanas,
gali užuosti kvapą
dulkių, asfalto, pūvančio medžio, lietaus, kraujo,
dūmų, alkio, troškimo gyventi, ne mirti,
pavasario,

gali pats pabandyti gyventi.

Apie pabėgimą

Šį kartą
Papasakosiu apie mūšį
Vieną iš nedaugelio
Tą naktį mus ištikusį
Erdvėje
Tarp dviejų hektarų miško
Ir juodosios jūros
Erdvėje
Tarp oro gūsio šnervėse
Ir lūpų judesio
– Atsimeni kaip plaukėm
Bėgdami nuo priešų
Jausdami
Tą gilų vandenį
Po savo kūnais
Apsunkę
Nuo šimto vieno
Pabėgimo plano
Jis baigės per anksti
Kaip visada

Pabudus

Apie Paryžių Teksase

Apie Paryžių Teksase,
apie traukinį manyje,
apie dešimtą tavo vaiką,
pagimdytą
iš gailesčio ir
baimės
žiūrėti
sau
į akis

Apie bokštus iš kaladėlių
ir svajones, vis dar
juose užrakintas,
apie tylą ir
vos girdimą
maldavimą
išleisti
iš
labai
seniai apleisto
šulinio

niekada nemačiusio
vandens

Apie profilį ir pelėsį

Kai sėdėjau tarp keturių sienų
senam pastate
tą žiauriai karštą
vasaros dieną

savo veidą
parodei
beveik profiliu

žiūriu
o akyse –
siena
ir dar truputis pavėsio
ant kaktos
po blakstienom

vėliau pamačiau tave
iškilmingai
su muzika mėgstamam filmui

vėl tas pats profilis
juodas su baltu pavėsis
ir karštis
miesto aikštė banginis

pūvantis
kaip ir visos sistemos
užrakintos cirko vagonuose

vėliau
gyvenau
dar buvau nusipirkus kavamedį

aišku
nugaišo
neištvėrė pavėsio
ir ilgesio.

Apie nusilupimus

Nusilupu
žvilgsnius tų, kurie žiūrėdami į mane tematė
savo vidurius,
tulžį ir kepenis

Nusilupu
žodžius tų, kurie
kalbėdami apie mane liudijo savo kapus ir akmenis

Nusilupu
dūmus ir kartų tabako laukimą, kai liepsnos kyla aukščiau už debesį

Nusilupu
ašaras tų, kurie jau seniai išverkę žaizdas ir ašakas

Nusilupu
meilę kaip vyną, meilę kaip laivą ir laisvę, meilę kaip gyvą padarą
viltį ir trupinius maisto iš vakar

Užsidengiu
baltu lapu ir dažais

Mėnuliai, kur kabo, jų šviesa mano kauluose.

Apie palatą ir balandžius

Kai tu gulėjai dvivietėj palatoj
ir už lango kąsniais
krito sniegas,
pagalvojau –

gražus tas sniegas, graži siena

ir lašai, tavo kūną gaivinantys,
gražūs,
kodėl taip kyla burbulai?

„Juk tai fizika!“

ir užrašas gražus,
net keliose vietose –

„Prašome nelesinti balandžių“

jie alkani,
jie susirinko
išlesti vidurių

„Kur dingo senosios žvaigždės?“

Šimtas devyni kūdikiai

Šimtas devyni kūdikiai
užmerktom, pramerktom akim, kaip lėlės,
melsvi, gelsvi ir išbalę, tie,
kur visai neseniai numirę

mėlynas dangus
ir kraujas,

ir burnos,
maisto niekad nematę

ir kvapas odos ir kaulų,
žmogumi nevirtusių

stoviu priešais
ir drugys nagais
į kairę akį įsikibęs

skauda

lietus,
smulkus lietus ir vyšnios

stiklinės akelės
lietų surenka

o mano pėdos smenga,
o mano pėdos virsta į akmenį

o mano rankomis varva
smulkus lietus ir vasara

o mano rankos
varva

vakaras

---
vakar
---
aš
--

Apie būsimą scenarijų

Aš dar parašysiu scenarijų
apie tuštumą
vidury mažo Amerikos miesto

vieną ankstyvą gegužės rytą
apie tai

kaip

nėra

kuo

kvėpuoti

apie baltos spalvos saulę
per aukštai pakibusią

apie seną indėną
to paties veido
nuo pirmo iki paskutinio
pejotlio kąsnio

daugiausiai dėmesio skirsiu durims ir sienoms

durys bus metalinės
piene išmirkusios rožės spalvos
apvaliom rankenom
(kas tokias deda laukui?)

paminėsiu dulkę
pakibusią
virš negyvo maitėdos
iš alkio pastipusio

ir seno laikraščio skiautę su antrašte
„šioje šalyje baigėsi lavonai“

Iš vengrų poezijos

ENDRE ADY

(1877–1919)

Moderniosios vengrų poezijos pradininkas, atnaujinęs vengrų poezijos metriką ir tematiką, įtvirtinęs laisvąjį eiliavimą.

Iš rinkinio „Kraujas ir auksas“ (1907)

Priešais gerąjį tylos valdovą

Einu per mišką mėnesienoj.
Nors švilpauju, bet šaltis krečia.
Mane juk seka dešimtsieksnis
Tylos valdovas,
Ir vargas man, jei atsigręžčiau.

Ir vargas man, jei aš nutilčiau
Arba palaukčiau, kol išbrėkštų.
Nors vienas ak, nors vienas trakšt –
Tylos valdovas
Mane vienu žingsniu sutrėkštų.

1907

Trys rudens ašaros

Rudens vidurdienį, rudens vidurdienį,
Kaip man sunku
Prajuokint merginas visas.

Rudens vidurnaktį, rudens vidurnaktį
Kaip man sunku
Akis pakelti į dausas.

Rudens vidurnaktį, rudens vidurdienį
Kaip nesunku
Ant kelių tik raudot, raudot.

Iš rinkinio „Norėčiau būti mylimas“ (1910)

Nesu nei protėvis, nei ainis

Nesu nei protėvis, nei ainis,
Nesu nei draugas, nei gentainis,
Esu visai aš niekieno,
Esu visai aš niekieno.

Aš kaip kiekvienas: jo šviesybė,
Mįslė, Nordkapas*, keistenybė,
Žaltvykslės tolima šviesa,
Žaltvykslės tolima šviesa.

Bet negaliu, deja, ištverti,
Visiems man noris atsiverti,
Matyti būsiu matomas,
Matyti būsiu matomas.

Savikančioj, dainoj – visur
Man noris meilės iš visų,
Aš noriu būti kažkieno,
Aš noriu būti kažkieno.

1909 m. birželio 22 d.

Vežimas naktiniam kely

Koks sudilęs mėnulis,
Kokia šiandien bekraštė naktis.
Kokia šiandien nuliūdus širdis.
Koks sudilęs mėnulis.

Viskas virto griuvėsiais.
Išsklaidyta rusena liepsna
Ir išdrikusi meilės daina.
Viskas virto griuvėsiais.

Girgžda senas vežimas.
Sklinda šauksmas kažkoks iš paskos,
O gal spengia tyla man laukuos.
Girgžda senas vežimas.

1909

SÁNDOR WEÖRES

(1913–1989)

Vengrų poetas, filosofijos mokslų daktaras. Jaunystėje daug keliavo. Nuo 1951 m. iki mirties gyveno Budapešte. Išgarsėjo lyriniais ir ironijos persmelktais eilėraščiais. Daugelyje eilėraščių vyrauja aštri gyvenimo prasmės ir beprasmybės, amžinybės ir laikinumo pajauta. Virtuoziškai valdė eiliavimo techniką; kurdamas naują stilių, neįprastas ritmines ir vaizdines konstrukcijas praplėtė vengrų poetinės kalbos galimybes. Daug vertė (be daugelio kitų, į vengrų kalbą išvertė Laodzi, Šekspyro „Henriką VIII“, visą S. Mallarmé, T. S. Elioto „Bevaisę žemę“).

Kai atūžia vėtra iš dangaus...

Kai atūžia vėtra iš dangaus,
Nepalik manęs, o broli,
Kai tarp lapų slenka pilnatis,
Sese, saugok kaip lig šiolei.

Stovi namas kaimo pakrašty,
Bet jį slepia krūmai niūrūs,
Ir tik zylė, skrisdama tenai,
Maisto randa prie jo durų.

Avinų mokykla

Aš mačiau stebuklą tikrą:
Naują avinų mokyklą.
Tų, kurie ten bliovė bė,
Laukė didelė garbė.

Kas mokykloj nesilankė,
Dovaną tas gavo brangią.
Tad neliko kam ten eit.
Teko uždaryt ją greit.

ÁKOS FODOR

(1945–2015)

Vengrų poetas, vertėjas. Pagarsėjo kaip vengriškų haiku meistras.

Aš – laiškas...

Aš – laiškas. Užklijuotas vokas.
Manasis darbas: paštas.
– Atplėšęs jį, jo nesuvokčiau:
Tai Dievo Dievui raštas.

Vertė Lanis Breilis

* Nordkapas – kyšulys Mageriojos saloje, Finmarko provincijoje, šiaurės Norvegijoje. Šis kyšulys – 307 m aukščio stati uola – dažnai laikomas šiauriausiu Europos tašku (*vert. past.*).

Vartojimo instrukcija Nr. 1: Zelda

Veiklioji medžiaga: Therese Anne Fowler.
Pakuotė: „Z: romanas apie Zeldą Ficdžerald“.
Gamintojas: „Sofoklis“.
Registracijos numeris: 2014.
Vaisto kiekis ir forma: 432 puslapių knyga vos įžiūrimos rožinės spalvos viršeliais.
Vaisto vartojimo indikacijos: vaistas skirtas organizme gaminamo testosterono kiekiui mažinti nepriklausomai nuo to, gydoma moteris ar vyras.

Informacija, kurią būtina žinoti prieš vartojimą

Lietuvių skaitytojams Th. A. Fowler turėtų būti labai gerai žinoma dėl garsių jos bestselerių, o labiausiai dėl „Z: romano apie Zeldą Ficdžerald“ (iš anglų kalbos vertė Kristina Lukošienė), kurį sukurti įkvėpė irgi garsaus rašytojo F. Scotto Fitzgeraldo žmonos Zeldos ir romano autorės motulės mirties datų sutapimas. Tad, brangieji, jeigu gimėte tą pačią dieną kaip Freddie Mercury, pasiskubinkite rašyti neblėstančios šlovės laukiančią šio dainininko biografiją, o jeigu jūsų prosenelės vardadienis sutampa su kuria nors JAV valstybine diena, jūsų esminiu gyvenimo tikslu turėtų tapti šios šalies istorijos rašymas! Juk šiais laikais reikia būti dėl visko motyvuotiems ir turėti pateisinimą kiekvienam savo judesiui: privalote motyvuotai gimti, motyvuotai užaugti, motyvuotai studijuoti, parašyti darbdaviui motyvuojantį motyvacinį laišką, motyvuotai sukurti šeimą ir galiausiai kuo motyvuočiau numirti.

Ir kadangi nuolat jaučiamas stygius garsių rašytojų negarsių žmonų biografijų, forma primenančių garsų TV serialą „Santa Barbara“ ir dėl to puikiai suprantamų nusivylusioms namų šeimininkėms visuose pasaulio kampeliuose, yra būtina prideramai pagerbti autorę, parašiusią motyvuotą Zeldos Fitzgerald gyvenimo aprašymą, pakerintį neįtikėtinu nuoseklumu ir nuoširdumu, kurių pasigendame šiame nupostmodernėjusiame kultūros amžiuje. O nuoseklumas ir nuoširdumas reiškia tik viena – galėsite mėgautis skaitymo malonumais taip ramiai, kaip kad ant avilio nuogu užpakaliu sėdint ramu būna.

Šios biografijos turinys toks patogus it nuolat skyriman sulendantys apatiniai – nė minutės negali jų pamiršti ir vis jauti kaži kokį įtartiną trynimąsi. Susideda ji iš dviejų dalių. Pirmoji yra Zeldos vaikystė ir jaunystė bei pasimatymų su būsimu vyru džiaugsmo epopėja, kurią medžiagiškai nužymi jos garderobo anatomija: „Vietoj savo vilnonės suknelės apsivilkau žaliąją [...]. Po suknele pasivilkau tik apatinius ir tą dieną pirktus dramblio kaulo spalvos šilkinius marškinėlius“; „Aš vilkėjau vakaro dangaus spalvos kostiumėlį [...]. Galvą dengė tos pačios medžiagos, kaip ir kostiumėlis, skrybėlaitė, papuošta odiniu kaspinu ir sidabrine sagtimi“ ir t. t.

Antra dalis užpildyta vedybinio gyvenimo kronika (savaime suprantama, pasibaigianti ypač originaliai – mirtimis), kurioje Zelda įkomponuota ne kaip nepalankios sielos krypties moteris, o kaip Kalėdų antis, prikimšta obuolių ir tokia sunki ir skani, kad nebežinanti nė pati, ką daryti su tuo savo kalėdiniu išsipildymu, tad it viena iš grafo Drakulos gracijų tesekiojanti paskui savo šeimininką transatlantiniu maršrutu: „Vildamiesi, kad pinigų toliau daugės, o Skotas galiausiai parašys dar vieną knygą, mes pakavomės daiktus – šįkart susiruošėme kraustytis į Prancūziją“; „Išvykus iš Europos apėmė dvejopas jausmas – jaučiau palengvėjimą, tačiau kartu ir nusivylimą. [...] aš dar kartą buvau atplėšta nuo žmonių ir vietų, kurios man kėlė stabilumo jausmą“ ir t. t. Tokį tobulą šeiminės būties modelį visokeriopai remia Zeldos vyro fizinis ir dvasinis judėjimas erdvėje („Skotas atsistojo“, „Skotas atsisėdo“, „Skotas parodė“, „Skotas pakilo“, „Skotas turėjo patikėti“, „Skotas pasakė“ ir t. t.), toks intensyvus, kad skaitytojas, paėmęs į rankas šią biografiją ir tikėdamasis rasti joje iš pačių sielos pragaro ar rojaus gelmių išgriebtą Zeldos paveikslą, absoliučiai tiesiogine prasme gauna *bbya*.

Vartojimo instrukcija

Kadangi Zeldos Fitzgerald gyvenimą Th. A. Fowler aprašė kaip vieną didelį balių (o tai savaime suprantama, kai Zelda gyveno su tokiu vyru, kuris draugų ratelyje savo gyvenimo vertę matavo ne tiek tarpkojo centimetrais, kiek suvartoto alkoholio kiekiais), knygą pradėti vartoti galima nuo bet kurios vietos: juk į balių, žinia, galima ateiti bet kada – niekad nebus nei per anksti, nei per vėlai. Aišku, jei norite tik padėti nukraustyti indus nuo stalo ir išmesti šiukšles, tuomet apskritai pradėkite vartoti nuo autorės žodžio ir padėkos romano pabaigoje. Vartoti reikia tokiais pat kiekiais kaip ir alkoholį – negerti visai, gerti saikingai arba gerti taip, kad ilgai neišsiblaivytumėte ir neprisimintumėte nei kas esate, nei kur esate (aišku, svarbiausia nepasiklysti, nes kitaip, pasak vokiečių rašytojo Oliverio Pötzscho, „tave ras tik Paskutinio teismo dieną“).

Knygos vartoti negalima:

– jeigu yra alergija (padidėjęs jautrumas) feminizmo veikliajai medžiagai muiloperinui arba bet kuriai pagalbinei feminizmo medžiagai;

– jeigu sergama medžiagų apykaitos liga ūminiu galvojititu; muiloperinas gali sulėtinti ūminio galvojitito priepuolius.

Galimas šalutinis poveikis

Pasitaiko 1 iš 100. Knyginis citatitas: „Dievas visus daiktus sukūrė iš nieko. Tačiau niekas aiškiai per juos persišviečia“ (Paul Valéry).

Pasitaiko 1 iš 1 000. Atsitiktinai užfiksuoto virtualiojo komentarizmo pritaikymas esamai situacijai: „[...] seniai pasiekė dugną, bet ima ir kas nors pasibeldžia iš dar giliau“ (*www.lrytas.lt*).

Informacija apie vaisto laikymą

Šį vaistą reikėtų laikyti tiesioginių saulės spindulių apšviestoje lentynoje kaimo bibliotekoje.

– OTILIJA KERBELYTĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

Miglės Anušauskaitės komiksas

Kaip praeitis tampa pamatu dabarčiai

Jutta Noak romane „Raudonos pelytės“ (Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 2017) aprašo vienos šeimos istoriją, nusidriekiančią į ateitį, tačiau reflektuojančią praeitį. Nors paženklinta nebūtimi, ji lyg chimera vis dar spjaudosi ugnimi. Lietuvoje gimęs pagrindinis veikėjas Emilis savo buvimą Vokietijoje sieja su visos šeimos likimu – tremtimi ir amžinu bėgimu. „Viskas susijaukė: „čia“ ir „ten“… „ten“ ir „čia“… Svarbiausia, aš absoliučiai nenutuokiau, kaip išsiveržti iš slegiančios tarpinės būsenos: būti tarp „čia“ ir „ten“, kaip šias dvi žemes „čia“ ir „ten“ suartinti, sulydyti?“ – svarsto Emilis. Jį glumina atsikartojantis likimas, baimę kelia ratu besisukantis gyvenimas, mėginant atsakyti į klausimus: kada jo protėviai pajudėjo iš savo žemių? Kokios priežastys lėmė bėgimą? Kada jie atsidūrė Lietuvoje?

„Raudonos pelytės“ – ne istorinis romanas. Autorė tik pamini, kad iš Zalcburgo išvytus evangelikus, tarp kurių ir pagrindinio veikėjo protėviai, priima karalius Frydrichas Vilhelmas I, ketindamas apgyvendinti po maro ir bado ištuštėjusias Rytprūsių žemes. Emilio protėviai pasiekė Karaliaučių, o netoliese esančiame Pilkalnyje ir gimė jo dėdelis.

Čia kelias nesibaigia. Laiko kolizijos vis priverčia keisti gyvenamąją vietą. Šeima keliauja, ieškodama darbo. Kai pagaliau, regis, pradeda sėslesnį gyvenimą, juos užklumpa 1941 m. karas, vokiečių repatriacija, lydima neišvengiamų išsiskyrimų. Užėjus rusams ir nespėjus pasitraukti, Emilio šeima pabėga vėl išgyvendama prievartą, patirdama „vilko vaikų“ likimą.

Pagrindinis veikėjas, atsidūręs Vokietijoje, blaškosi tarp „čia“ ir „ten“, tarp praeities ir dabarties, sunkiai išsivaduodamas iš kankinamai jį persekiojančios Nietzschės amžinojo sugrįžimo mito idėjos, ir baiminasi, kad viskas, ką jau išgyveno, pasikartos. Beprotystė ar neišvengiama realybė? Pabėgti nuo panašių minčių jam padeda tik prisiminimai apie kurčią dėdelį, į kurio begarsį pasaulį skaitytoją įtraukia autorė.

Romane dėdelis (taip pat vardu Emilis) savo tyla ir gestų kalba ne kartą išgelbsti šeimą sunkiu karo ir pokario laiku, įvairiais pasakojimais prablaškydamas ir jaunąjį Emilį. Visos dėdelio istorijos, vaikystėje panėšėjusios į pasakas, vėliau virto jo šeimos išgyventa tikrove, sunkiai atskiriant, ką jie tik girdėjo iš dėdelio, o ką išgyveno patys.

Pagrindinis veikėjas tartum prakalbina nebylų likimo naratyvą, mėgindamas nuosekliai sudėlioti įvykius nuo pradžios iki pabaigos. Deja, jam tai sunkiai sekasi. Įvykiai tarytum teka vienas iš kito, tačiau ir vėl besijungdami sugrįžta į pradžią, į kurčiojo dėdelio biografiją, kurią autorė kartais priešina girdinčiųjų pasauliui.

Atsitiktinai sutikta Matilda, turinti panašią skausmingą patirtį, padeda Emiliui kitaip pažvelgti į savo šeimos istoriją, keldama klausimą, ar jų susitikimas yra atsitiktinumas, ar būtinumas. Jųdviejų santykiai komplikuoti, dramatiški. Matilda nuo vaikystės yra pažymėta prievartos ženklais, turinti kalbos problemų. Romane dramatiškai atsiveria ir sukrečiantis „vilko vaiko“ Horsto likimas.

Turėdama galimybę, šio to paklausinėjau pačią autorę JUTTĄ NOAK.

Ainė Jacytė

– Pirma detalė, kurią užfiksuoji vartydamas romaną „Raudonos pelytės“, – kiekvieno skyriaus pirmas sakinys pradedamas žodžiu iš didžiųjų raidžių. Ar tai stilistinis elementas, ar jis turi svarbesnę reikšmę?

– Didžiosios raidės – dailininkės idėja. Mano asmeninis prašymas buvo palikti kiek erdvės atskiriant knygos skyrius, tarsi paliekant vietos kitai minčiai ar kito personažo judėjimui...

– Antras įtaigus dėmuo yra spalvos (žydra, mėlyna, raudona). Romano pradžioje minima žydra, mėlyna: „Ten – žydra kaip ežeras neužmirštuolių spalva buvo išdažytos vaikų kambario sienos“; „Čionai atsivežiau tik vieną paveikslo rėmą, kurį kažkada nudažiau mėlynai.“ Ar šiomis spalvomis žymima skirtis tarp „ten“ ir „čia“? Ar žydra ir mėlyna išreiškia iliuzijas, o gal viltį ar susitaikymą, nulemtą aukštesniųjų galių?

– Iš tikrųjų žydra ir mėlyna išreiškia ir iliuzijas, ir viltį, ieškant sąsajų tarp „ten“ ir „čia“. Žinoma, būtų galima interpretuoti ir kaip susitaikymą su likimu. „Lyg pamestinukas ieškojau prieigos ar priebėgos, nelabai žinodamas, kaip kuo greičiau „čia“ apsigyventi. Persekiojo jausmas vienu metu būti „čia“ ir nebūti... Nes kūniškas persikėlimas į „čia“ neatitolino „ten“. Dažnai būdavau „ten“. Stengiausi sau įteigti buvimą „čia“ kaip būtinybę ir susitaikyti su pačiu savimi“, – sako Emilis. Kaip pasiteisinimas nuskamba ir Matildos žodžiai: „Mes – lyg atskirties vaikai, nepritampantys nei ten, nei čia. Nors tai nėra gryna tiesa... Tai – mūsų vidinis nestabilumas, trūkumas savitvardos. Blaškymasis tarp praeities ir dabarties, nesugebėjimas gyventi dabar ir čia.“ Šią mintį ji pratęsia psichoterapeutės patarimu: „Vienintelė išeitis, norint prisitaikyti bei atsikratyti vaizdinių ir šešėlių, reikia ne bijoti jų, o su jais susidraugauti, kad nesijaustum svetimkūniu šiame pasaulyje.“ Kiekvienas skirtingai visa tai suvokia. Tik mūsų širdis yra tikroji mūsų istorija. Visais įvykiais savaip dalijamės ir su šalimi, miestu, bendruomene.

– Romano pradžioje, įvykus pirmajam susitikimui su nepažįstamąja, pagrindinis veikėjas prisistato „Aus dem Nichts“ („atvykęs iš niekur“). Kodėl? Juk visame romane jis yra labiau „ten“ – savo prisiminimuose apie Lietuvą, pasakojimuose apie šeimą, ypač apie senelį Emilį. Susidaro įspūdis, kad jis pasimetęs savo tapatybėje – stiprios prisiminimų gijos jį riša su praeitimi, tačiau, prisistatydamas nepažįstamajai, jis tarsi paneigia savo praeitį. Tai gan dviprasmiška. Ar tuo išreiškiama baimė būti pažeidžiamam?

– Jūs teisingai pasakėte, tai – ne praeities neigimas, o baimė būti pažeidžiamam. Baimė, kuri įsišaknijo dar vaikystėje, daug ko nesuvokiant. Ir tai ne pasimetimas tapatybėje, o laikmečio palikimas – baimė garsiai ištarti, kad šaknys – vokiškos. Iš mano asmeninio patyrimo – pastaruoju metu beveik kiekviename interviu gaunu klausimą apie tapatybę, tarsi staiga būčiau atsidūrusi nežmogiškų tapatybių lauke. Ligi kažkurio laiko, kai uždarame kambaryje kalbėjau tik vokiškai, o išėjusi – lietuviškai ir rusiškai, kartais jaučiausi pasimetusi, tačiau vėliau laikas subrandino atsakymą – esu žmogus, esu aš... Ir nekilo klausimų, esu labiau lietuvė ar vokietė.

O šiuo metu tiek daug apie tai diskutuojama, kad net nežinau, kas svarbiau: tautinė tapatybė ar žmogiškoji, jungianti savyje ir kalbą, ir kultūrą, ir lytiškumą, ir pilietiškumą, ir t. t.

– Tik turguje išgirdęs lietuviškai kalbančius žmones pagrindinis veikėjas pirmą kartą pasijunta esąs „čia“ (Vokietijoje) ir pavartoja „naujojo gyvenimo“ sąvoką: „Stipriai surakinau rankas, it norėčiau sujungti abu savo pasaulius, neleisdamas jiems išslysti. Man reikėjo jų abiejų, kad galėčiau it mozaiką dėlioti naująjį gyvenimą.“ Toliau jis vis tiek blaškosi praeityje, tarsi nepripažindamas realybės, atmesdamas ją ir nedėdamas pastangų pažinti savo „naująjį gyvenimą“. Jis tarsi užstrigęs laike, kuris jam kur kas tikroviškesnis už dabartį. Ar jis bijo prarasti prisiminimus, jei bandys kurti savo gyvenimą „čia“? Ar jis baiminasi, kad nauji atsiminimai gali užgožti senuosius?

– Pasaulis savaime sugriūva, kai atsiduriama kitoje aplinkoje. Ir savaime aišku, kad atsidūrus naujoje aplinkoje ieškoma atramos taškų, nesibaiminant, jog nauji atsiminimai gali užgožti senuosius. Tai tiesiog troškimas atrasti praeities tiesą, jos neiškreipiant. Juk tarp pasaulių (tarp istorijų, tiesų...) – siaura, aštri briauna.

Kažkas yra pasakęs, kad bet kokia praeitis tampa pamatu mūsų dabarčiai ir netgi ateičiai. Ir visai nesvarbu, ar mes jos veikimą suvokiame sąmoningai ar nesuvokiame, – praeitis ir visa, kas jau yra atsitikę, veikia mus tiesiogiai. Dažnai esame veikiami per pasąmonę. Ir kiekvieną akimirką viskas prasideda iš pat pradžių. Praeitis tėra ateities provaizdis. Joks įvykis nėra negrįžtamas ir jokia permaina nėra galutinė. Tam tikra prasme galima netgi teigti, kad pasaulyje nevyksta nieko nauja, nes viskas yra tik pirmapradžių archetipų kartojimas.

– Pagrindinis veikėjas blaškosi ne tik tarp praeities ir dabarties, bet ir tarp matomo / patiriamo bei apmąstomo pasaulių. Tarsi jo gyvenimas vyktų atskirai nuo jo paties, o jis būtų tik stebėtojas, pasakotojas, menamas asmuo.

– Iš dalies taip ir yra, nes atvykimas į protėvių žemę iškelia jį prieš faktus, įvykius, apie kuriuos jis anksčiau nesusimąstydavo, nes nebuvo jų dalyvis. O kartais jis nebesuvokia, ar visa tai pats išgyveno, ar girdėjo, susapnavo. „Pradėjus „čia“ mąstyti apie protėvių praeitį, plūdo išskirtinė, nepaaiškinama energija. Žinojau, kad nuolatinis išėjusiųjų gyvenimų prisiminimas nėra geras ženklas. Šimtmečiai skyrė mano laiką ir tą, kuriame „čia“ gyveno mano protėviai. Tačiau noras suprasti, išsiaiškinti painius jų likimus, kryžkeles, šalikeles ir nenutrūkstamą judėjimą buvo stipresnis už sveiką protą.“

– Veidrodis – svarbus simbolis Jūsų knygoje, jungiantis anapusinį ir šiapusinį pasaulius, taip pat leidžiantis pagrindiniam veikėjui savo ir šeimos narių gyvenimus stebėti iš šalies.

– Taip, nors priešais atsiradęs veidrodis – jungtis tarp anapusinio ir šiapusinio pasaulių – grynas atsitiktinumas, bet atspindys su išplaukiančiais iš pasąmonės vaizdiniais bei emocine įkrova ryškiau atveria Emiliui praeitį. Šie iš nebūties iškylantys vaizdiniai dabarties akivaizdoje padeda jam iš užmaršties prikelti nebylų laiką, kuris gąsdina. Tai tarsi pasivaikščiojimas su savo artimaisiais po bekraštį praeities lauką. Praeitis niekada netampa praeitimi, nors dabartis akimirksniu virsta praeitimi ir, nepriklausomai nuo didžio troškimo ištrinti kai kuriuos išgyvenimus iš atminties, ji vis tiek egzistuoja. Kai buvau jaunesnė, mintimis ginčijausi su filosofu Arvydu Šliogeriu, kuris teigia, kad egzistuoja tik esamasis laikas, o šv. Augustinas skirstė jį į tris formas: esamasis apie būtąjį – tai atsiminimai, esamasis apie esamąjį – tai stebėjimas ir esamasis apie būsimąjį – tai laukimas. José Ortega y Gassetas taip pat rašė, kad „mes prisimename praeitį, nes laukiame ateities“.

– Emilis stebi ne tik artimųjų gyvenimus, bet ir Matildos. Tačiau ši moteris yra sugretinama su seneliu: „Tokie paprasti sutapimai mane pribloškė. Jai dar nebuvau sakęs, kad dėdelis taip pat minkė molį.“

– Matilda padeda jam kone organiškai pajausti savo protėvių likimą. Jį graužia sąžinė, kad nelabai domėjosi praeitimi, taip pat gąsdina tai, ar sugebės įveikti staiga užgriuvusią praeities tiesą. Emiliui Matildos ir jo išgyvenimų sutapimai sukelia aibę klausimų. Vienas iš jų: jų susitikimas – atsitiktinumas ar dėsningumas? Juk teigiama, kad gamtoje egzistuoja tik būtinumas. O gal Visatos aukščiausia sąmonė nutiesė jų susitikimui tą patį taką. Matildos keraminės skulptūros ir dėdelio prisilietimas prie molio, jos kalbos sutrikimas, išgyventa prievarta primena jam Momos ir mamos išprievartavimą. Ši moteris tampa jam geidžiamiausia moterimi.

– Visgi knygai besibaigiant atsitraukiama nuo pagrindinių veikėjų ir atsigręžiama į Momą, pagrindinio veikėjo senelę, dėdelio žmoną. Atsiskleidžia jos charakteris, o pagrindinis veikėjas dar labiau pasitraukia į antrąjį planą – atlieka pasakotojo vaidmenį. Kiekvieną kartą pasakodamas savo šeimos narių istorijas, jis užsidaro jose, tarsi įrėmindamas save kito žmogaus portrete.

– Kaip rašydama persikūniju – gyvenu įvairiais laikais, skirtingose erdvėse, – taip ir Emilis tarsi atsiduria aname laike. Visos girdėtos užuominos, padedant Matildai, atgyja realybėje.

– Tačiau ryškus senelio portretas nepradingsta. Susidaro įspūdis, kad tiek senelis, tiek pagrindinis veikėjas Emilis – ta pati asmenybė. Juolab, knygai baigiantis, Emilis pripažįsta „karminį šeimos prakeiksmą“ ir tarsi nurimsta, su tuo susitaiko. Jis ištaria žodžius: „Pasaulis nemirtingas. Dėdelis nemirtingas.“

– Tiesa. Romane tarsi išryškėja trys linijos: tremtimi ir bėgimais paženklinta protėvių praeitis; meilės linija, dviejų nelaimingų žmonių nesugebėjimas gyventi dabartyje ir kurčio senelio pasaulis, kurį priešpriešinu girdinčiųjų pasauliui. Kaip autorė, troškau kuo ryškiau atskleisti dėdelio paveikslą. Kai po vieno renginio buvau paklausta, kuris personažas mano mėgstamiausias, nespėjau atsakyti, nes iš auditorijos pasigirdo: „Dėdelis.“

Mieli šatėniečiai!

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti Lietuvos paštuose arba internetu *www.prenumeruok.lt*. Kasmėnesinė prenumerata priimama iki kiekvieno mėnesio 26 d. Mėnesio prenumeratos kaina – 2,40 Eur. Mūsų indeksas 0109.

Mėnesio prenumerata į užsienį kainuoja 5 Eur. Užsienyje gyvenantys skaitytojai gali užsisakyti redakcijoje, atsiųsti čekį redakcijos adresu VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“, Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius, arba pinigus pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademinė knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.

Rytoj, kai žuvėdros išskris

– Kokį metimą pataikė tavo brolis Rubenas! Staigiu judesiu išsisukęs nuo gynėjo, aha, rodos, tai buvo Fernandas, kaire ranka puskabliu iš dešinio kampo. Žiūrovai pašėlo. Aha. Visada sakiau, kad jis taps puikiu žaidėju. Jau tada buvo. Aha, ūgio jam stigo, bet užtat kiek aistros! Paduok, sūnau, plaktuką. Ne, tą mažesnį. Aha, šitą. Esu tikras, kad antrame kėlinyje mūsų „Jóvenes Rojas“ būtų juos patvarkę. Kiti broliai? Simonas puikiai gynėsi, Danas – meistriškai perdavinėjo kamuolį. Visi Rochos – geri žaidėjai. Bet niekas neprilygo Rubenui. Aha. Kai turi tokį žaidėją kaip Rubenas, tereikia stropiai gintis, o puolime jis jau žinos, ką daryti. Na, taip, tądien iš pradžių jam ne viskas sekėsi. Kelis kartus prametė, prarado kamuolį. Bet paskui įsibėgėjo. Aha. Jei ne jaunasis rusas, Jelenos sūnus, nuo pat pradžių būtume juos triuškinę. Bet tam rusui iš pečių augo ne rankos, o sparnai. Ir gal net ne du – keturi ar šeši. Po aikštelę nardė kaip kregždė. Nieks negalėjo uždengti. Žaidė kaip už du – už save ir neįgalų brolį.

Vargšelis luošas nuo gimimo. Visai nevaikščiojo. Našta ir motinai, ir broliui. Bet šiam nė motais, visur ant kupros brolį nešiojosi. Visada kartu. Tada, po tų nebaigtų rungtynių, abu ir dingo. Išskrido vienmotoriu pažiūrėti, iš kurgi tie paukščiai imasi, ir negrįžo. Gal, jei būtų žinojęs, kad jo mergina laukiasi ir kad po aštuonių mėnesių jiems gims gražuolė dukrytė, būtų iš viso neskridęs. Aha. Tikriausiai sudužo per audrą. Tik Jelena netiki. Sako, tikriausiai į tėvynę grįžo. Aha. Gal jai taip lengviau. Kiti kalba, kad Dievas baudžia. Durniai. Ką jie supranta! Ir Dievas neteisus. Tokia graži moteris nenusipelno taip kentėti. O gal tokia ir graži, kad kenčia? Jos anūkė – Sesilė, ar ne? Našlaitė. Aha. Sūnau, ar dėžukėj dar liko vinukų? Nebe? Reiks kažkaip iki metalo krautuvės nueit. Aha. Tėvas išskrido, paskui ir motina dingo. Sako, metė dukrą ir pabėgo su tuo amerikonu. Durniai. Dvigubi durniai. Argi gali motina palikti savo kūdikį dėl diedo! Turbūt jūra pasiėmė. Tikriausiai išplaukė mylimojo ieškoti. Labai jiedu mylėjosi. Aha. Bet va, pražuvo abu. Liko tik senelė. Mergaitė, kaip ir senelė, gražuolė, ar ne? – tėvas suokalbiškai mirkteli Pepitui, tarsi sakydamas: „Žinau tavo paslaptį, sūnau. Nebijok, neišduosiu. Mes abu vyrai, abu turim paslapčių.“

Pepitas nurausta. Kaip ir tada, išgirdęs netikėtą savo geriausios draugės Sesilės pageidavimą: „Noriu tave geriau pažinti. Noriu apžiūrėti. Nuogą.“

Neįprastas Sesilės noras Pepito labai nenustebino. Drovu, bet kad būtų labai keista… Labiau būtų nustebęs, jei mergaitė būtų užsimaniusi padaryti ką įprasta. Neprieštaravo. Prieštarauti Sesilei jis negalėjo. Nemokėjo. Ir nenorėjo. O gal pats to troško. Troško jos artumo, bendros paslapties. Pepitui kažkodėl atrodė, kad nuogumas – didelė paslaptis, turinti juos dar labiau suartinti.

Sutarė susitikti kitą dieną. Bet kur? Nei tėvas, nei Jelena Ivanovna, Sesilės senelė, niekada ilgam neišeina iš namų. Lauke? Juk neimsi išsirenginėti vidury lauko! Ir už uolų neužsiglausi. Ne, nuo žmonių akių pasislėpti nesunku. Ne kaži kiek jų saloje ir likę. Bet kaip išvengti paukščių? Pepitas jautė, kad nedrįstų išsirengti matant paukščiams. Neįstengtų atlaikyti jo nuogą kūną gręžiančių tūkstančių mažų piktų akių žvilgsnių. Bet Sesilė rado išeitį. Visada rasdavo. Pašto furgonas!

Kitą dieną per siestą, kai žmonės sugulė pogulio savo minkštose lovose, Pepitas slapta išsmuko iš namų ir tarp tingiai klegančių paukščių slysčiodamas ant jų mėšlo nukūrė į kitą miestelio pakraštį. Ten prie pašto pastato prišlietoje stoginėje stovėjo senas pašto furgonas. Nuo tada, kai salą užplūdo žuvėdros, furgonas nebetiko naudoti ir buvo pakištas po stogu laukti geresnių laikų.

Stoginėje, užsiglaudusi už furgono, jo lūkuriavo Sesilė. Vienoje rankoje – žvakė, kitoje – degtukai.

Netardami nė žodžio vaikai sulindo į furgoną ir užtrenkė duris. Viduje tvyrojo prietema. Pro du apdulkėjusiomis užuolaidėlėmis uždangstytus langelius į vidų pateko šiek tiek šviesos, bet joje Pepitas vos įstengė įžiūrėti mergaitės siluetą. Sesilė uždegė žvakę.

Abu sutartinai nusispyrė mėšlinus batus ir apsidairė. Ant purvinų grindų mėtėsi tušti pašto maišai, po suolu gulėjo šūsnis senų laikraščių, tolimajam kampe dunksojo metalinė skrynia, tikriausiai pinigams vežti.

– Tiks, – nusprendė Sesilė.

Atsigręžė ir kelias sekundes iš apačios tiriamai žvelgė Pepitui į akis. Buvo už jį puse galvos žemesnė, tačiau iš jos tolimos jūros smaragdinio žalumo akių švietė tokia didybė, tokia jėga ir pasitikėjimas, kad Pepitui atrodė, jog tai jis iš kalno papėdės žvelgia į akis karalienei, sėdinčiai soste pačioje viršūnėje. Savo galią draugui suvokė ir Sesilė. Šyptelėjo puse lūpų ir paliepė:

– Nusimauk kelnes.

Matydama, kad Pepitas nesiryžta, pridūrė:

– Juk susitarėm.

Tada nelaukdama, kol padarys ko prašomas, žengė prie jo, atsiklaupė priešais, suėmė jo kelnes iš abiejų šonų ir ryžtingai truktelėjo žemyn. Ir atšlijo iš netikėtumo, nes iš kelnių tiesiai jai prieš veidą iššoko Pepito lytis. Pailga, plona, glotni vaikiška lytis, bet jau paklūstanti nepaneigiamam lyčių priešybės dėsniui. Pepitas užsimerkė ir sustingo. Sesilė kurį laiką smalsiai apžiūrinėjo neregėtą kūno dalį. Tada trimis pirštais atsargiai suėmė žemėliau galvutės ir kitos rankos smiliumi palietė mažulytę skylutę pačiame galiuke. Pajutusi, kaip Pepitas krūptelėjo, atitraukė pirštą ir pakėlusi galvą klausiamai pažvelgė jam į veidą.

– Ar tau negerai? – paklausė. – Ar man liautis?

– Ne, nieko, tęsk, – pralemeno Pepitas.

Jis tikrai nesijautė, lyg būtų „nieko“. Lig tol nepatirtos kaitros bangos ritosi nuo šaknies per visą kūną, priversdamos virpėti kelius, krūtinę tankiau kilnotis, visą kraują suvarydamos į tą vieną kūno vietą. Pepitui atrodė, kad joje susikaupė tiek svorio, jog jis tuojau pat įlūš per furgono grindis, pramuš Žemės plutą ir nugarmės į gelmes. Gal net norėjo prasmegti skradžiai žemę, nes mergaitės pirštai degte degino. Ne lytį, ne kūną – jo bręstančią sielą. Kartu Pepitas troško, kad tai niekada nesiliautų, kad Sesilė jį liestų, čiupinėtų, kad laikytų jo pulsuojantį organą ir niekada nepaleistų.

Sesilė vėl nuleido galvą ir ėmėsi tyrinėti jo papilvę. Suėmusi visu delnu stipriai suspaudė varpą. Priglaudė ausį prie galvutės kaip prie telefono ragelio ir įsiklausė.

– Nieko nesako! – linksmai konstatavo.

Tada pasilenkė ir apžiūrėjo varpą iš apačios. Suėmė į saują nedidelį, dar tebesiformuojantį kapšelį, pakilojo. Paskui per ryškiai rudą siūlę pirštu nuvedė žemyn, iki pat išangės. Vėl kilstelėjusi galvą su nuoširdžia nuostaba pasakė:

– Pepitai, tu susiūtas iš dviejų dalių!

Pepitas pritariamai sukinkavo galva. Ne kartą, užsidaręs tualete ar vakare po antklode tyrinėdamas savo kūną, vedė sau pirštu žemyn nuo pat nosies, per smakrą, kaklo ir krūtinės duobutes, bambą ir varpą iki ryškios rudos siūlės ant kapšelio. Susirietęs trilinkas tikrino, kur ta siūlė nueina – iki pat išangės. Apsukusi ratą, per griovelį tarp sėdmenų, stuburu per visą nugarą grįžta iki galvos. Jis tikrai sulipdytas iš dviejų vienodų dalių! O gal buvo mėgintas padalyti į dvi dalis, bet nesėkmingai? Metus įpusėtą darbą paliktas atgal suaugti. Štai kodėl neturi jaunesnio brolio – tėvams nepavyko jaunėlio nuo jo atskirti! Visus dešimt ankstesnių kartų tai padaryti jiems pavyko, o štai su juo, vienuoliktuoju vaiku, ne. Ir brolis liko jame.

Pepitas visada jautė savyje gyvenantį jaunesnįjį brolį. Net buvo jam davęs vardą – Bendžaminas. Kartais, tikriausiai bandydamas ištrūkti iš vyresnio brolio kūno, Bendžaminas imdavo jo viduje spurdėti, neramiai raivytis. Ištempdavo Pepitą lauk, prisidengusį neperšlampamu apsiaustu lėkdindavo nubalintais laukais tiesiai tarp piktai klykiančių paukščių, versdavo nepaisant nesiliaujančio baltojo bombardavimo ropštis ant baltų uolų, kabinantis rankomis už slidžia gličia koše išterliotų akmenų. Tik atvedęs Pepitą į pačią viršūnę, iš kurios matėsi visa sala ir bekraštė jūra, nurimdavo. Gal ta smaragdinės jūros juostelė pačiam horizonto pakrašty nuramindavo jo negimusią sielą. O gal priešingai – gal jaunėlis, matydamas tą purviną baltumą, uždengusį kone visą akiplotį, suprasdavo, kad ne vienas jis įkalintas brolio kūno kalėjime. Kad baltajame kalėjime uždaryti jie visi: jis, Pepitas, tėvas, Sesilė, jos senelė, kaimynai, namai, gatvės, krepšinio aikštelė – visa sala, visas pasaulis.

Pepitas norėjo Sesilei pasakyti apie neatskirtą nuo jo brolį, pasiteisinti dėl siūlės, bet žodžiai užstrigo gerklėje.

Pajutusi draugo sumišimą, mergaitė sukluso. Atsilošusi pažvelgė iš apačios Pepitui į akis, nusišypsojo:

– Erzinuosi, nepyk.

Nusišypsojo ir Pepitas:

– Nepykstu.

Įtampa atlėgo. Sesilė vėl ėmėsi tyrinėti Pepito kūną. Dabar nuo šaknies į viršų. Vienu pirštu palietė tą mažytę papilvės kertelę, iš kurios viršun stiebėsi lytis, ir lėtai nubraukė iki bambos. Apibrėžusi ratą ant įsitempusio pilvo, pirštu įsmuko į bambos duobutę. Tada staiga atitraukė ranką, atsistojo ir dviem pirštais suėmusi už kraštų kilstelėjo savo marškinėlius:

– Mano gražesnė!

Pepitui užėmė kvapą. Nuogą mergaitės pilvą matė pirmąsyk. Apskritai nuogą kito žmogaus – tėvas nesiskaito – kūną matė pirmą kartą gyvenime. Saloje nuogybės nebebuvo. Jaunuoliai nesimaudė nuogi mėnesienoje, vaikai nelakstė nuogi po kiemą ir nesipliuškeno baseinėliuose. Vyrai, dirbdami lauke, neišsirengdavo nuogi iki pusės, leisdami saulei ir gaiviam vėjui nudžiovinti prakaitą. Pradžioje, kai visa tai prasidėjo, visi dangstėsi nuo paukščių iš dangaus gausiai barstomo mėšlo. Paskui tiesiog slėpėsi. Ilgainiui nuogybė saloje, iki paukščių buvusi tokia natūrali ir įprasta, tapo ne tik vengtinu, bet ir smerkiamu dalyku. Net šeimoje. Pamatyti nuogą kūną buvo galima kone tik vonios veidrodyje.

Sesilės bamba iš tiesų buvo gražesnė. Mažutė rausva duobutė ant lygaus it jūra per štilį pilvo. Vienišas gležnas žiedelis balto lauko viduryje.

Baltos spalvos saloje buvo labai daug: baltos uolos, balti laukai, keliai, stogai. Visa, kas lauke, po atviru dangumi, – balta. Tik tas baltumas – purvinas, svetimas, atstumiantis. Salos gyventojai su juo susitaikė, kaip susitaikoma su savu luošumu. Susitaikoma ir prisitaikoma. Nes kur dėsies – gyventi tai reikia.

Sesilės odos baltumas buvo visai kitoks – tyras ir traukiantis. Tokio skaistaus baltumo Pepitui buvo tik du dalykai – Sesilės oda ir sniegas nuotraukoje: besišypsantis tėvas storais kailiniais ir aukštais kailiniais batais, stovintis ant dviejų lentų riestais galais ir su šautuvu rankoje akinamai baltos plynės fone. „Tai sniegas, sušalęs vanduo“, – trumpai paaiškino tėvas. Tik sniegas nuotraukoje svarbu. Skaisčiai baltas sniegas.

Tiesa, dar Sesilės pėdkelnės – visada baltos, be dėmelės. Pepitas nepaliovė stebėjęsis, kaip ji sugeba išlikti tokia švari. Prie jos, atrodė, net žuvėdrų mėšlas nelimpa. Ne kartą, gulėdamas lovoje ir apmąstydamas skurdžius dienos įvykius, Pepitas bandė įsivaizduoti, ką slepia baltosios pėdkelnės. Ar Sesilės kojų oda blyškiai ruda ir šiurkšti kaip jo, ar gal tokia pati balta ir glotni kaip jos pėdkelnės. O gal jos kojos tikrai apžėlusios ilgais rudais gaurais?

Kartą dono Pedro krautuvėlėje, kol tėvas čiupinėjo, glostė, kilnojo įrankius, derėjosi dėl kainos ir su donu Pedru aptarė naujienas iš žemyno, Pepitas nuklausė trijų moteriškių pokalbį. Kaip ir beveik visi pokalbiai saloje, šis prasidėjo tradiciškai – lyg klausimu, lyg skundu, o gal malda ar užkeikimu: „Kada jos išskris!“ Sako, seniau žmonės pokalbį pradėdavo paprastu klausimu apie sveikatą, artimuosius arba orą. Atsakymo niekas nelaukė. O kam? Saloje visi viską vienas apie kitą žinojo: kas su kuo susitiko ir ką veikė, su kuo susikivirčijo ar susitaikė, žinojo net ką valgė vakarienei ir apie ką kalbėjo prie stalo, žinojo, kam suskaudo nugarą, ir kiekvienas turėjo patarimą, kaip tą sopulį gydyti. Net ir su oru viskas buvo aišku: pusę metų musonas pučia iš vakarų ir kas kelios dienos iš vandenyno atneša audros debesį, kitą pusę – visos dienos saulėtos ir karštos, o naktys – žvaigždėtos ir šiltos. Atrodo, kam kalbėti apie visiems žinomus dalykus? Tačiau kaip tik tas dalijimasis bendru žinojimu bene labiausiai salos žmones ir jungė, suteikė bendrumo ir saugumo pojūtį. Žuvėdros viską pakeitė: ir pokalbius, ir jausmus. Netgi orą. Ne, ne patį orą. Saulė tebešvietė, jūra tebeošė, audros vasarą lygiai taip pat kas kelios dienos atūždavo iš vandenyno. Tik niekas to, rodos, nebematė. Žmonių gyvenimai sulindo po stogu, pasislėpė už mūrinių sienų, kaustytų durų ir grotuotų langų. Tai, kas žmones turėjo apsaugoti nuo paukščių akių, ilgainiui atitvėrė ir vienus nuo kitų. Plačios giminės nesusieidavo į šeimos šventes, artimi draugai mažai kalbėjosi, kaimynai retai barėsi. Tokie pokalbiai, kaip tada moterų dono Pedro krautuvėlėje, tapo tikra retenybe.

Tada laukdamas tėvo Pepitas įsitaisė kampe už ryžių maišų ir leidosi į savo įprastą kelionę – svajų takais. Svajojo, kaip užaugs, perskaitys visas knygas ir suras būdą, kaip išvaduoti salą iš žuvėdrų. Kaip tada galės su savo geriausia drauge Sesile užkopti į aukščiausią kalną, atsigulti pačioje viršūnėje ir drauge ilgai ilgai žiūrėti į žydrą dangų, nebijodami paukščių antskrydžio.

Įprastai prasidėjęs moterų pokalbis Pepito tikriausiai būtų neatitraukęs nuo svajų, bet viena moteris ištarė žodį, kurio Pepitas neišgirsti negalėjo, – Sesilės vardą. Visas kitas mintis tarsi vėjas nupūtė ir jis įsiklausė.

– Sakau tau, čia vis tos rusaitės kerai. Sesilės. Čia ji tas žuvėdras prišaukė ant mūsų galvų.

– Eik jau, eik. Taigi ji dar negimus buvo, kai tas prakeiksmas mus užgriuvo.

– Jo, negimus. Bet jau pilve tupėjo. Visi žino. O raganos, jos gi – raganos nuo pat pradėjimo. Akušerka, na, toj, Rozita, kuri ją priėmė, sakė, kad gimė su ilgom rudom garbanom. Ne kaip normalus vaikas! Sakė, ir nerėkė visai. Tik spitrijo tom savo didelėm žaliom akim ir šypsojosi. Ne ant gero toj šypsena. Visi dėl žuvėdrų susirūpinę, o jai linksma. Kurgi ne – juk pati jas ir prišaukė.

– Nu, šypsos vaikas, tai kas? Gi toks gražus kūdikis buvo. Ir į kokią gražią mergaitę suaugo! Tos jos akys. Žalios kaip smaragdai ir gilios kaip jūra. Ir oda balta kaip popierius.

– Kaip popierius, – paniekinamai metė pirmoji. – Kaip žuvėdrų šūdas. Ir tas baltumas – gal tik veido, gal akims apdumti? Gal ji visa rudais gaurais kaip ožys apžėlusi.? Raganos, žinok, tokios. Savo žaliom belmom kai nudelbs. Sakau tau – raganos akys! Visos mūsų nelaimės nuo jų.

Pepitas negalėjo patikėti savo ausimis: Sesilė – ragana? Prišaukė žuvėdras dar prieš gimdama? Tačiau labiausiai jam

į širdį krito tie rudi gaurai. Jis niekaip negalėjo tuo patikėti. Vis dėlto turėjo pripažinti, kad Sesilės nieko daugiau, kaip tik veido ir rankų, niekada nematė. Jo galvoje grūmėsi du vaizdiniai: rudi kaip ožio gaurai ir balta skaisti kaip popierius oda.

Sesilė dar kartą tarsi perskaitė bičiulio mintis. Gal tikrai ragana? Per galvą nusitraukė marškinėlius, vogčiomis žvilgtelėjo į Pepitą pasitikrindama, ar jis į ją žiūri, tada ryžtingai nusismaukė pėdkelnes ir numetė jas ant purvinų grindų. Liko visai nuoga. Balta oda švytėjo kaip sniegas.

– Dabar tavo eilė, – paragino Sesilė.

Baltų pėdkelnių laikai pasibaigė. Prasidėjo nuogų kūnų metas.

•

Pepitas neatsimena tų rungtynių. Neatsimena žaidimo, saulės ir aistros įkaitintų dešimties pusnuogių kūnų, juodoje aikštelėje gainiojančių kamuolį. Tėvo pasakojime jis ryškios oranžinės spalvos. Pepitas oranžinės spalvos neatsimena. Tačiau žino viską, tarsi pats būtų tada aikštelėje bėgęs į puolimą, vikriai varęs kamuolį ir taikliai mėtęs. Tarsi pats po dar vieno taiklaus metimo būtų smagiai sumušęs delnais su broliais, atitardamas gausiai susirinkusių žiūrovų plojimams. Tarsi pats būtų patyręs pralaimėjimo baugulį ir paskutinę akimirką išplėštos pergalės kvaitulį. Ne, jis nebūtų gynėjas kaip Simonas. Ir ne kamuolio varinėtojas kaip Danas. Būtų puolėjas kaip jo vyriausias brolis Rubenas. Arba, dar geriau, kaip tas rusas, Sesilės tėvas. Skrajotų po aikštelę modamas savo šešiais tvirtais sparnais ir žavėtų žiūrovus neįtikėtinais prasiveržimais, akrobatiškais šuoliais ir taikliais metimais.

Aikštelė čia pat, vos už kelių metrų nuo namo. Turbūt ir kamuolys kur nors čia. Ana va ten, štai tas nedidelis gūbrys dešinėje, po krepšinio stovu su tuščiu paukščių lizdu ant lanko. Paukščių lizde nebėra. Bet yra kitur. Visur. Gali atsitverti nuo jų namų sienomis ir langų grotomis, bet niekur nepabėgsi nuo jų šaižaus klyksmo ir gaižaus mėšlo dvoko, įsigėrusio į visus daiktus, drabužius, odą.

Pepitas neprisimena pasaulio be žuvėdrų. Jis gimė vėliau. Žuvėdros jo gyvenime buvo visada. Pirmus savo žingsnius lauke žengė budriai saugomas tėvo, įsikibęs į jo plačias kelnes, iš po jo apsiausto baugščiai dirsčiodamas į viską aplinkui nutūpusius piktai klegančius baltagalvius paukščius.

Neprisimena ir savo motinos. Ji mirė kiek daugiau kaip po dvejų metų, kai pagimdė Pepitą, vienuoliktą savo sūnų. Pagranduką. Visi vyresnieji broliai jau išsilakstė kas kur po pasaulį. Tėvas nenoriai, bet išleido. Vieną po kito. „Ką jaunam žmogui veikti Žuvėdrų saloje! Grįš, kai žuvėdros išskris“, – guodėsi. Ir dirbo inkilus. Po vieną per dieną. Saloje, kurioje nebuvo jokių kitų paukščių, tik žuvėdros.

Tėvo sumeistrautų inkilų prikrauta visa avidė, kurioje jau seniai nebebliauna avys, užversta visa palėpė, prigrūsti visi laisvi gyvenamojo namo kambariai. Didelių ir mažų, plokščių ir pailgų, keturkampių ir apskritų.

Mažas būdamas Pepitas manė, kad tėvas dirba karstelius žuvusioms žuvėdroms. Ir palieka juose mažyčius dailius langelius, kad po mirties paukščiai galėtų pasižvalgyti po baltą pasaulį. Svajojo, kad tėvas ir jam padirbs dailų karstelį su mažu langeliu, pro kurį numiręs jis galės matyti prie naujo inkilo palinkusio tėvo nugarą, klausyti, kaip monotoniškai dzirena lentą jo pjūklas, galės pasikalbėti su Sesile.

Šiandienos inkilas beveik baigtas. Įgudusiam tėvui sumeistrauti inkilą ilgai netrunka. Tik tėvas neskuba. Ilgai braižo inkilo modelį savo storame sąsiuvinyje, neskubėdamas renkasi tinkamą lentą, tvarkingai ant suolo išsidėlioja įrankius. Jei darbą baigtų greitai, ką veiktų visą likusią dieną?

Tėvas atsitiesia, prieina prie grotuoto lango. Saulė jau vakarop.

– Metas pasirūpinti vakariene, – taria. – Sūnau, išleisk Brizgilą, tegul atneša mums kokią avelę iš savo bandos.

Tėvas niekada nesako „žuvėdra“, kai kalba apie jas kaip apie maistą. Jo kalboje jos virsta avimis, jautukais, triušiais, vištomis. „Stengiuosi paįvairinti meniu, aha“, – juokiasi.

Brizgilas – didžiulis juodas aviganis. Avių saloje nebėra, neturėtų ko ėsti, todėl Brizgilas „gano“ žuvėdras. Po kiekvienos tokios ganiavos juodas aviganis tampa dalmatinu – jo tankų kailį baltomis dėmėmis išmargina pikiruojančių žuvėdrų eskadrilės. Tarsi dresuotos jos viena po kitos neria virš nirštančio šuns ir taikliai bombarduoja priešą savo baltomis minomis. Todėl po kiekvienos medžioklės šunį tenka maudyti vonioje. Tai Pepito darbas. Ne toks ir lengvas. Nuprausk tu tokį didžiulį ir gauruotą! Bet Pepitas šios užduoties nesikrato – šuo to nusipelno. Brizgilas – įgudęs medžiotojas. Retai kada iš medžioklės grįžta be laimikio. Net ir ant žemės žuvėdrą sugriebti nelengva. Atrodytų, tokios nerangios, bet akimoju šauna dangun, vos išvydusios šunį. Pabaidytų paukščių sparnai sukelia tikrą vėtrą, silpnesnį, žiūrėk, ir bloškia į baltą namo sieną, krepšinio lentą ar gatvės žibintą. Nukritusius ant žemės šuo stveria ir neša namo – vakarienei tiek šeimininkams, tiek sau pačiam. Žuvėdros iš žmonių atėmė galimybę mėgautis traškiais avienos šonkauliukais, suleisti dantis į sultingą ant grotelių pačirškintos jautienos kepsnį, kone ištrynė iš atminties persikų, abrikosų ir kitų šviežių vaisių bei daržovių skonį. Todėl neišvengiamai pačios turėjo tapti maistu. Nusibodusiu iki koktumo, bet vieninteliu pastoviu ir taip lengvai gaunamu.

Brizgilas nujaučia, kad atėjo medžioklės metas. Šokinėja, braižo nagais duris, nekantriai inkščia. Pepitas pakedena mylimo gyvūno gaurus. Šuo atsigręžia į berniuką ir žvelgia skaidriomis supratingomis akimis. Žino, kad yra šiems žmonėms reikalingas, todėl mylimas, todėl savas. Žuvėdros svetimos, todėl jas reikia pulti, aploti ir stverti. Žmonės mano, kad šuniui vaikyti žuvėdras – paprasčiausias žaidimas, smagi pramoga. O ne! Brizgilui žuvėdravimas – tikra tarnyba žmonėms, įprasminanti jo šunišką būtį ir daranti jį šios šeimos nariu. Daranti jį saviškiu.

Pepitas praveria duris ir šuo kaip kulka neria lauk. Pasileidžia tiesiai per baltu žuvėdrų išmatų kilimu užklotą krepšinio aikštelę, kur tais laikais, kurių nesiekia jo šuniška atmintis, žmonės vaikė oranžinį kamuolį, dabar subliūškusį gulintį po storu išmatų sluoksniu. Žuvėdros žyra į šonus šuniui iš po kojų ir klykdamos kyla į dangų. Iš tolo atrodo, lyg juodas peilis per pusę rėžtų baltą ir pilką kilimą, o šis, vėjo gūsio pamėtėtas, kyla dangun ties prarėža draikydamasis pavieniais siūlais. Ne visoms žuvėdroms pavyksta išvengti šuns dantų, ir aviganio taką nužymi baltų ir pilkų plunksnų tumulai. Štai ir pirmoji tikra auka – vangiai kilusi jauna žuvėdra kaip pamuštas tankas sukasi ant žemės, beviltiškai plakdama sveikuoju sparnu. Šuo nesustoja, žino, kad tą grobį galės pasiimti grįždamas. Dabar lodamas skuodžia per platų baltą lauką, slidinėdamas ant šviežių išmatų krūvelių. Šuns lojimą užgožia šaižūs žuvėdrų klyksmai ir tūkstančių sparnų plakamo oro švilpesys. Žuvėdrų tiek daug, kad užstoja saulę. Sutemsta kaip per audrą.

Staiga viena žuvėdra trenkiasi į langą saugančias grotas. Jos galva įsminga į siaurą grotų langelį, snapas tik per centimetrą neįsirėžia į stiklą. Paukštis desperatiškai kraipo ir trukčioja galvą, nebyliai žiopčioja suveržta gerkle, plaka sparnais, bet ištrūkti negali – grotų virbai tvirtai apkabino paukščio kaklą ir tarsi lemtingas meilužis vis labiau spaudžia savo plieniniame glėbyje. Pepitui atrodo, kad galiausiai paukštis supranta, jog neištrūks, ir susitaiko su lemtimi. Jo verpstiškas kūnas nusvyra palei grotas, iš šonų kaip dvi skaros nukąra sparnai. Pražiotam snape matyti blyškiai raudonas liežuvis ir atryto maisto liekanos. Tik į langą atgręžta apskrita akis piktai stebi, kas vyksta viduje, grėsmingai žvelgia į Pepitą, atidžiai seka kiekvieną berniuko judesį, pavydžiai fiksuoja kiekvieną jo gyvo kūno virptelėjimą. Pepitas tiek priprato prie žuvėdrų, kad gyvų jų beveik nepastebi. Tačiau mirusios – kas kita.

– Mirę ne visada pavydi gyviems. Kartais būna atvirkščiai, – sako tėvas, pastebėjęs, kaip baugščiai Pepitas žvilgčioja į negyvą paukštį. – Bet ne šįsyk.

Tada nusikabina nuo vagio ilgą gumuotą apsiaustą ir žengia lauk. Pepitas mato, kaip tėvas iš lauko prieina prie lango, suima nebegyvo paukščio kūną, pasukioja ir staigiu truktelėjimu išvaduoja jo kaklą iš plieninių grotų gniaužtų. Ant virbų lieka kelios kruvinos plunksnos. Tėvas pasikiša paukštį po skvernu ir grįžta namo. Parėjęs patrepsi prieangyje, nusimeta baltomis dėmėmis jau spėtą pamarginti apsiaustą ir šypsodamas žengia vidun. Numeta paukštį į metalinį dubenį šalia krosnies.

– Na, va, paskutinę vakarienę jau turime, – mirkteli Pepitui. – Rytoj žuvėdros išskris.

Tėvas tai sako kiekvieną dieną. Ir pats tuo tiki. „Vieną dieną aš juk nesuklysiu. Noriu būti pirmas, atspėjęs sugrįžtantį senąjį gyvenimą.“ Nors ir puikiai supranta, kad senojo gyvenimo nebėra ir niekada nebebus.

Suskimbčioja ant lentynos išrikiuotos dekoratyvinės lėkštės. Jose – senojo gyvenimo vaizdai: baltų avių bandos raudonų uolų fone, žaliuojančių vynuogynų gretos, prie įvairiaspalviais vaisiais nukrauto stalo švenčiantys kaimiečiai. Gal net senesnio, nei atsimena tėvas. Lėkštes kaip kraitį atsinešė mama. Vargu ar namie yra labiau saugomas daiktas nei šios lėkštės. Štai ir dabar tėvas prišoka prie lentynos ir rankomis prispaudžia lėkštes. Pro žuvėdrų klyksmą prasimuša kiti garsai – duslus burzgesys ir metalinis žlegėjimas. Tėvas žvilgteli į laikrodį.

– Paštas niekada nevėluoja. Vienintelis pastovus dalykas saloje, aha. Pastovesnis už dieną ir naktį. Lėtas, bet patikimas.

Pro lango kampą Pepitas mato, kaip iš pagrindinės gatvės į jų skersgatvį įsuka didelis vikšrinis traktorius. Kažkada buvęs raudonas, dabar, kaip ir visa kita aplinkui, nugleizotas baltais paukščių ekskrementais. Matyt, žuvėdroms traktorius atrodo dar didesnis priešas nei šuo, nes jos klykdamos būriais suka virš sunkiasvorės pabaisos ir iš viršaus tratina į ją savo svarbiausiu ginklu – rūgščiomis balinamosiomis bombomis. Bet didžiausio savo priešo – žmogaus nepasiekia. Žmogus saugiai sėdi traktoriaus kabinoje ir vairuoja savo metalinį žvėrį miestelio gatvėmis. Vienintelė tinkama transporto priemonė, neslysčiojanti ant šviežių ekskrementų ir neklimpstanti jų sankaupose. Traktoriaus valytuvai švaistosi į šonus kaip nepailstančios mechaninės rankos, braukdami šonan į langus ištykštantį paukščių mėšlą.

Valytuvai ant traktoriaus langų išpaišo baltus puslankius ir Pepitui atrodo, kad langai plačiai šypsosi. Traktorius privažiuoja prie namo ir sustoja priešais jų langą. Nusileidžia kabinos langelis ir pro jį kyšteli skarele apmuturiuota paštininkės galva. Paprastai besišypsanti paštininkė šiandien atrodo liūdna ir net išsigandusi. Tėvas atidaro langą ir kone prisispaudžia prie grotų. Jo veidas dabar kaip tik toje vietoje, kur visai neseniai kyšojo žuvėdros galva, negyva akimi piktai žvelgianti vidun. Tėvas žvelgia į išorę. Kad susišnekėtų per traktoriaus variklio dundesį ir nesiliaujantį žuvėdrų klegėjimą, jiedu su paštininke vienas kitam turi rėkte rėkti.

– Pone Chakobai, tik jūs tai galite padaryti, – išrėkia paštininkė pro grotas tiesdama tėvui sulankstytą lapą.

Pepitas mato, kaip pulsuoja mažytė mėlyna kraujagyslė jos smilkinyje.

– Padaryti ką? – girdi tėvą klausiant.

– Atėjo žinia apie brolius Djakonovus. Navigatoriai rado jų lėktuvą Juodosios Keteros saloje. Sudužusį. Priekinis stiklas kaip iš pabūklo sušaudytas. Didžiulės skylės korpuse ir sparnuose. Ir dviejų žmonių griaučius viduj rado. Didesniojo, to, kuris prie šturvalo, krūtinėje įstrigę paukščio griaučiai. Sako, kiaurai persmeigė. Tikriausiai per audrą į žuvėdrų būrį pateko. Vienas Dievas žino, kaip lėktuvas apskritai į šipulius nesubyrėjo.

– Dievas? Dievas akivaizdžiai nežino, ką daro, – piktai atrėžia tėvas.

Paštininkė turbūt neišgirsta.

– Devyneri metai praėjo, o ji vis tikėjosi. Vargšė moteris. Abu sūnus vienu kartu! Vargšė mergaitė, nė neišvydo tėvo, nepažino ir motinos!

Gyslelė paštininkės smilkinyje pulsuoja vis greičiau. Ir vingiuoja kaip mažulytė gyvatėlė. O gal Pepitui tai tik rodosi? Juk ilgai žvelgiant ima atrodyti, kad ir nejudamas daiktas ima judėti.

Daugiau nieko netaręs tėvas paima popierių ir mosteli paštininkei važiuoti. Ši taip pat tylėdama užveria langelį, traktorius kriokteli ir nužlega gatvele.

Atžagariu delnu tėvas brūkšteli sau per šeriuotą skruostą ir pasigręžia į sūnų.

– Sesilė… – pradeda.

Pepitas jaučia, kad tėvas nori pasakyti dar kažką, bet šis tik mosteli ranka ir sunkiai, tarsi pats būtų vikšrinis traktorius, patraukia į kitą kambarį. Pepitas tik dabar pamato, koks jis senas. Girdi, kaip tėvas pakelia telefono ragelį, pasiklauso, ar yra signalas, renka numerį.

– *Buenas tardes, señora Yelena. ¿Cómo estás hoy?*

Staiga tėvas prakalba Pepitui nesuprantama kalba. Šaižūs žodžiai byra iš jo lūpų kaip aštriabriauniai akmenukai, kartkartėmis dunksteli ir stambesnės uolų nuolaužos. Tik vienas pažįstamas žodis nuskamba kelis kartus: Sesilė. Šis žodis glosto Pepitui ausis, švelnumu užpildo širdį. Pepitas jaučia, koks jis jam mielas, bet dar nežino, koks svarbus. Nežino, kad šį žodį kasdien kartos visą likusį savo gyvenimą. Kad visą likusį savo gyvenimą nesėkmingai stengsis iš kasdienybės ir atminties ištrinti kitą žodį – *gaviota, чайка, žuvėdra*. Žodį, kuris iš jam brangiausio žmogaus atims dienos šviesą ir uždarys amžinos nakties tamsoje. Nežino, kad po dviejų mėnesių Sesilė, paslydusi ant žuvėdrų ekskrementų, nukris nuo uolos, ir jai, gulinčiai be sąmonės, žuvėdros išles akis. Jos skaisčiąsias smaragdines akis. Dar nežino ir to, jog vėliau salos žmonės kalbės, kad tai buvo būtina auka žuvėdroms, kad gavusios mergaitės akis jos praregėjo ir todėl kitą dieną po nelaimės išskrido. Visos aliai vienos. Pepitas nežino, kad po to įvykio kasdien lankys Sesilę jos senelės Jelenos Ivanovnos namelyje miestelio pakraštyje, kad jai smulkiai pasakos, ką per dieną matęs, kad jo lūpos taps jos akimis. Nežino, kad jiedu susituoks, vos Sesilei sukaks aštuoniolika, ir kad dar po metų jiems gims dvynukai, juos pavadins pražuvusių Sesilės tėvo ir dėdės vardais – Junu ir Karlu. Nežino, nes visa tai bus rytoj, kai žuvėdros išskris.

– EGIDIJUS ZAIKAUSKAS –

Keli paaiškinimai

Pepitas – mažybinė ispaniško vardo Chosė (*José*) forma. Lot. *Ioseph* (gr. *Ιωσηφ*) – Senajame Testamente vienuoliktas iš dvylikos Jokūbo, Chakobo (*Jacobo*), sūnų. Rubenas, Simonas, Danas – vyresnieji biblinio Jokūbo sūnūs. Bendžaminas – jauniausiasis.

Jelena Ivanovna Djakonova – Salvadoro Dalí žmonos Galos tikrasis vardas.

Sesilė (*Cécile*) – Galos ir prancūzų poeto Paulio Éluard'o duktė, vienintelis Galos vaikas. Lot. *caecilia* – akloji.

Brizgilas – žąslai, apynasris, lot. *camus*. Plg. Albert'as Camus, romano „Svetimas“ autorius.

Junas (Junatanas) ir Karlas – broliai Liūtaširdžiai iš Astrid Lindgren to paties pavadinimo knygos.

Nacionalsocialistinis realizmas Trečiojo reicho dailėje

Prieš 80 metų, 1937 m. liepos 19 d., Miunchene pirmą kartą buvo oficialiai atidaryta Degeneracinio, kitaip – „išsigimusio“, meno kilnojamoji paroda (žr. „Š. A.“, VIII.4).

Tuo pat metu beveik toje pačioje Miuncheno gatvėje „išsigimusio“ meno parodai buvo priešpriešinta Didžioji Vokietijos meno paroda – masyvus nacionalsocialistinio meno šou. 1937 m. liepos 18 d., dalyvaujant Hitleriui, vyriausybės nariams ir diplomatiniam korpusui, Miunchene buvo atidaryti pagal architektūros profesoriaus Pauliaus Troosto projektą pastatyti neoklasicizmo stiliaus Vokiečių meno rūmai. Tai pirmasis monumentaliosios architektūros pavyzdys Trečiajame reiche – kanclerio Hitlerio pasididžiavimas (miestiečiai šį pastatą vadino Kremliaus ir Atėnų stoties maišalyne). Čia su didele pompa buvo atidaryta pirmoji Didžioji Vokietijos meno paroda.

Atidarydamas parodą, pagrindinę kalbą pasakė Hitleris. Jis kalbėjo apie meno pareigą įkūnyti „naują žmogų“, simbolizuojantį Trečiojo reicho brandą. „Dailininkas kuria ne dailininkams, bet, kaip ir visi likusieji, liaudžiai. Ir mes pasirūpinsime, kad būtent liaudis vėl taptų jo meno teisėja“, – tvirtino fiureris.

Vokietijoje rengti stambias temines parodas pradėta nuo 1935 m. 1936 m. vien Berlyne buvo atidarytos dvi tokios ekspozicijos – „Adolfo Hitlerio autostrados dailėje“ ir „Šlovė darbui“. Po jų įvairiuose miestuose surengtos parodos „Vokiečių fermeris – vokiečių žemė“, „Tėvynės paveikslai“, „Menas ir jūreivystė“, „Lenkiška kampanija ir povandeninis karas paveiksluose ir portretuose“, „Vokietijos didybė“, „Kraujas ir dirva“, „Rasė ir nacija“, „Darbininkų nacija“ ir kt. Šių pavadinimų nomenklatūroje pasigendame personalinių parodų, vienintelė išimtis – talentingo skulptoriaus Arno Brekerio paroda 1940 m. Šio fiurerio numylėtinio šedevras „Pasiryžimas“, panašus į Mikelandželo Dovydą, demonstravo nuogą, lieknaliemenį „antžmogį“ ir geriausiai įkūnijo Hitlerio meno sampratą. Pirmoji Didžioji Vokietijos meno paroda buvo eksponuojama pirmame ir antrame aukštuose ir dviejų aukštų Garbės salėje vidurinėje Vokiečių meno rūmų dalyje. Ekspozicija buvo kaip paroda-pardavimas. Dailininkai galėjo pateikti kelis darbus – iki 10 vienetų.

Bavarijos miestas Miunchenas buvo ne tik Trečiojo reicho partinė, bet ir kultūros sostinė. Kasmetinės didžiosios Vokietijos meno parodos čia būdavo atidaromos liepos mėnesį ir veikdavo iki spalio pabaigos. Jos buvo rengiamos kasmet iki 1944 m. Eksponatus konkurso būdu atrinkdavo meno taryba, kuriai vadovavo dailininkas Adolfas Ziegleris ir skulptoriai Brekeris ir Karlas Albikeris. Už Miuncheno meno parodų organizavimą buvo atsakingas asmeninis Hitlerio fotografas ir jo patarėjas meno klausimais profesorius Heinrichas Hoffmannas.

Iš viso nuo 1937 iki 1944 m. buvo surengtos aštuonios didžiosios Vokietijos meno parodos, jų metu žiūrovams buvo pademonstruota 12 550 meno kūrinių. Daugumą parodų atidarydavo Hitleris ir pasakydavo išsamią kalbą apie meno reikšmę didžiosios vokiečių tautos gyvenime. Parodos buvo rengiamos griežtai laikantis teminio principo: portretai, peizažai, natiurmortai ir t. t. Pirmojoje parodoje nacionalsocialistai pateikė savo estetinį supratimą apie meną – joje buvo daugiausia klasicizmo ir neoklasicizmo kūrinių. Šis stilius buvo gan siauras, fotografiškai atvaizduojantis realybę. Paroda vyko paradinėse salėse ir buvo eksponuojami tik oficialiai tuometinės Vokietijos vyriausybės pripažinti meno kūriniai. 40 proc. visų darbų buvo vaizduojama gamta ir kaimo scenos, 20 proc. sudarė rasiškai nepriekaištingų valstiečių, karių, moterų ir sportininkų portretai, 15,5 proc. – nacionalsocializmo vadovų portretai, 10 proc. – gyvulių atvaizdai ir 7 proc. – natiurmortai. Ja siekta pademonstruoti nacionalsocialistinio meno viršenybę virš supuvusio avangardinio meno. Dvi parodos (degeneracinio meno ir nacionalsocialistinio) turėjo parodyti, koks buvo Vokietijos menas ir koks jis tapo po to, kai nacionalsocialistai nušveitė jį iki arijiško baltumo. Šią „tikrojo meno“ pirmąją parodą aplankė tik 420 tūkst. žiūrovų, nors partijos nariams buvo privalu ją pažiūrėti. Vėliau žiūrovų skaičius svyravo nuo pusės milijono iki 850 tūkst. 1942 m. ir 720 tūkst. 1943 m.

1941 m. liepos 26 d. Didžiąją Vokietijos meno parodą Miunchene atidarė ir kalbą rėžė reichsministras Josephas Goebbelsas. Jo asmeniniame dienoraštyje skaitome: „...Paroda sulaukė visuotinio pripažinimo. Pasivaikščiojimas po sales įtikina mane, kad eksponuojamų darbų lygis akivaizdžiai išaugo... Puikiais darbais stebina Brekeris, Klimschas ir Thorakas... Taip pat dailėje galima aptikti pasiekimų, vertų didžiausio dėmesio. Negali būti nė kalbos, kad meninis lygis nukentėjo dėl karo. Atvirkščiai, susidaro įspūdis, kad karas tapo stimulu...“ Sprendžiant iš Goebbelso dienoraščio, 1942 m. dėl fiurerio didelio užimtumo jam vėl teko atidaryti šią didžiulę meno parodą.

Pirmaisiais karo metais kasmetinėse vokiečių meno parodose nacionalsocialistinio judėjimo sostinėje Miunchene buvo eksponuojami paveikslai, skulptūros ir grafikos darbai, atspindintys karą. Jose būdavo akcentuojamos pergalės kovos lauke. Situacija palaipsniui pradėjo kisti, ypač kai Vokietijos visuomenę sukrėtė pralaimėjimas prie Stalingrado, nors 1943 m. parodoje karinė tematika dar buvo plačiai reprezentuojama: karas jūroje, ore, ypač Rytų fronte. Teigiamai kritikos buvo įvertinti dailininkai, tapantys karo temomis: dailininkas ir grafikas Rudolfas Lipusas už paveikslą „Kovotojai“, Emilis Dielmannas už darbą „Sargyba Rytuose“, taip pat Hansas Böhme už paveikslą „Švytinčios dulkės Dono stepėse“.

Nebuvo šiuose paveiksluose daug optimizmo, o jau visiškai pesimistiškai atrodė dailininko Herberto Schnürpelio paveikslas „Pozicijos keitimas“. 1943 m. parodoje darbus demonstravo dailininkas Franzas Eichhorstas. Jo nauji darbai nebuvo panašūs į ankstesniuosius, kupinus triumfo ir pasididžiavimo: paveikslai „Apkase“ ir „Prisiminimai apie Stalingradą“ buvo kupini pesimistinių akcentų.

Paskutinėje 1944 m. Vokietijos meno parodoje karo tematika atsispindėjo labai kukliai. Tradiciškai joje dalyvavo Eichhorstas, Lipusas ir Otto Engelhardtas-Kyffhäuseris. Šioje parodoje pirmą kartą darbus visuomenei pateikė jaunas dailininkas Richardas Schreiberis.

Nacionalsocialistinių autorių darbus atrinkdavo 12 meno profesorių, dalyvavo ir Hitleris. Iš 1937 m. fiureriui pateiktų 15 tūkst. darbų parodai jis atrinko 900, o kiekvieno kūrinio kitoje pusėje buvo dailus spaudas – „Vokiečių meno rūmų patronas“. Eksponatų atrankos principus fiureris atvirai išdėstė taip: „Aš nepermaldaujamai laikausi tokio principo: jei kuris nors savamokslis dailininkas pakiša Miuncheno parodos atrankai menkniekį, tai jis arba apgavikas ir jį reikia pasodinti į kalėjimą, arba jis beprotis ir tokiu atveju jo vieta bepročių namuose, arba jis degeneratas ir tuomet jį reikia uždaryti į konclagerį, kur jis sąžiningai dirbdamas persiauklės ir pasitaisys.“

Nuo mažens Hitleris svajojo tapti dailininku, net kelis kartus bandė įstoti į Vienos menų akademiją, tačiau jo darbai egzaminų komisijos nesužavėjo ir buvo atmesti. Bandė studijuoti architektūrą, tačiau prireikė mokyklos baigimo atestato, o jis jo neturėjo. 1933 m. fiureris prisipažino, kad jeigu ne 1918 m. katastrofa, kuri privertė jį tapti politiku, jis būtų tapęs tokiu pat garsiu dailininku kaip Mikelandželas. Daugelis iš mūsų apie Hitlerio nuveiktus darbus labiau žinome tik iš politinėje plotmėje pateiktos istoriografijos. Nemažai vokiečių tautos vado biografų, istorikų ir publicistų nesuinteresuoti blaiviai įvertinti ir objektyviai, sąžiningai pripažinti neeilinius Hitlerio kaip dailininko gabumus. Faktas, kad jo paveikslai, tapyti iki 1914 m., štai jau daugiau kaip šimtą metų yra saugomi ir puošia ne vieno meno žinovo dailės kolekciją, daug ką sako. Teisus Hitlerio biografas Werneris Maseris teigdamas, kad daug žymių dailininkų paliko kur kas prastesnius paveikslus ir eskizus negu Hitleris.

Iš viso per savo trumpą gyvenimą savamokslis dailininkas Hitleris nutapė ir nupaišė 3 400 paveikslų, akvarelių, eskizų bei piešinių. Tai daugiausia pastoralinės tematikos darbai, vaizduojantys kaimo namelius, bažnyčias ir malūnus ramių slėnių ir suartų laukų fone. Mėgo tapyti architektūros paminklus, gėles, šunis. Jo piešiniuose vaizduojami aktai, portretai, taip pat gamtos vaizdai bei pastatai. Specialistai mano, kad iki šių dienų išliko tik apie 720 fiurerio paveikslų ir eskizų. 1942 m. sausio 21 d. Vokietijos vidaus reikalų ministro potvarkiu visi fiurerio paveikslai buvo paskelbti „vertingu nacionaliniu meniniu paveldu“.

Fiureris neužmetė savo gyvenimo pomėgio ir kai tapo Vokietijos vyriausybės vadovu. Kai pokalbiai telefonu pasidarydavo nuobodūs, Hitleris paišydavo portretus, kad ir kaip keista – kubizmo stiliumi. Evos Braun miegamajame ant sienos kabojo Hitlerio nutapytas jos aktas.

Karo metais veikusiose parodose savo darbus pradėjo demonstruoti uždraustieji menininkai, tokie kaip ekspresionizmo atstovai Emilis Nolde, Karlas Schmidtas-Rottluffas, Maxas Pechsteinas ir kiti. 1943 m. Vienos gauleiteris Balduras von Schirachas žengė drąsų žingsnį – Austrijos sostinėje organizavo, finansavo ir asmeniškai atidarė impresionistų parodą. Gauleiteris asmeniškai parašė įžangą parodos katalogui ir nusipirko nemažai paveikslų. Dar 1941 m. jis teigė, kad impresionistai „atspindi tikrovę“ ir nereikia klausytis visokių pusprotčių. Jis pasiekė savo – Vienos muziejams nupirko nemažai impresionistų darbų. 1943 m. Vienos parodos katalogas pateko į Hitlerio rankas ir jis labai suirzo dėl tokios laisvamanybės. Fiureris von Schirachui pareiškė papeikimą, apkaltinęs partijos politikos sabotavimu.

Hitleris ne tik atrinkdavo kūrinius Miuncheno parodoms, bet ir buvo pagrindinis šių kūrinių pirkėjas: jis nusipirko daugiau kaip 1 000 paveikslų ir skulptūrų už 7 mln. reichsmarkių. XIX a. Hitleris vadino „didžiausia žmonijos kultūrine epocha“, ypač dailėje ir architektūroje. Atiduodamas duoklę klasikinės mokyklos dailininkams, jis kolekcionavo bydermejerio stiliaus meistrų darbus. Mussolini tarpininkavo fiureriui įsigyjant senovės Graikijos skulptoriaus Mirono garsiausios bronzinės skulptūros „Disko metikas“ puikiai atliktą marmurinę kopiją.

Nacionalsocializmo ideologai oficialiam menui kėlė kelis uždavinius, iš jų svarbiausias buvo parodyti partijos ir liaudies vienybę. Tokio meno ryškus pavyzdys buvo Hitlerio darbo kabinete kabantis paveikslas, vaizduojantis žmones, ištiesusius rankas link auštančios virš horizonto saulės-svastikos. Partijos ir nacijos vienybės temą savo kūryboje panaudojo daugelis oficialių dailininkų.

Partinės struktūros užsakydavo dailininkams teminius paveikslus, susijusius su Vokietijos nacionalsocialistinės darbininkų partijos (NSDAP) istorija. Partijos vadovams buvo būtini kūriniai, demonstruojantys partijos triumfą. Arthuras Kampfas („1933 metų sausio 30 dienos paradas“), Paulius Herrmannas („Lapkričio 9 dienos eitynės Miunchene“, „Lapkričio 9-osios šventimas *Feldherrnhalle* Miunchene“), Ernstas Vollbehris („Partijos suvažiavimas Miunchene“, „Šturmo būrių maršas“, „SA maršas *Zeppelinfeld* Niurnberge“) – visi šie dailininkai savo darbuose vaizdavo partijos suvažiavimus, smogikų eitynes. Jų paveiksluose atskiros figūros buvo vos matomos bekraštėje žmonių jūroje.

Pirmosios Didžiosios Vokietijos meno parodos Miunchene dėmesio centre buvo paveikslas, vaizduojantis dar jauno Hitlerio kalbą viename iš pirmųjų NSDAP mitingų. Jo autorius Hermannas Hoyeris suteikė paveikslui pavadinimą – „Pradžioje buvo žodis“. Ši biblinė aliuzija (Evangelijos pagal Joną prologas) perteikia ezoterinę, vidinę visų panašių kompozicijų prasmę.

Nors Hitleris bijojo arklių, vokiečių liaudis įsivaizdavo savo vadovą kaip raitelį – pagal gerai žinomą dailininko Huberto Lanzingerio paveikslą „Vėliavnešys“. Šį paveikslą nupirko Miuncheno miestas ir rekomendavo jį svarbiausiai reicho parodai. Antrajai Didžiajai Vokietijos meno parodai 1938 m. fiureris atrinko tik vieną savo portretą, būtent šį Lanzingerio paveikslą, vaizduojantį jį su riterio šarvais ant žirgo.

Nemažai Trečiojo reicho dailininkų dirbo gan pelningoje paradinio portreto srityje. Ypač daug buvo nutapyta fiurerio paveikslų: kiekvienas šiek tiek žymus partinis funkcionierius būtinai savo kabinete kabindavo aliejiniais dažais tapytą Hitlerio portretą. Fiurerio atvaizdai būdavo būtina mokyklų ir kitų mokymo įstaigų aktų salių, visuomeninių organizacijų interjero detalė. Pačius žinomiausius Hitlerio portretus atliko profesorius Heinrichas Knirras, Hugo Lehmannas, Conradas Hommelis, Bruno Jacobsas, Kunzas Meyeris-Waldeckas. Beveik visi portretai buvo tapomi iš nuotraukų, nes vokiečių nacijos vadas nemėgo pozuoti. Knirro 1937 m. nutapytas fiurerio paradinis portretas, skirtas Didžiajai Vokietijos meno parodai, tapo oficialiai pripažintu Hitlerio atvaizdu dailėje.

Su laiku vis daugiau įvairaus lygio dailininkų norėjo tapyti fiurerio portretus. Atsirado daugybė darbų, vaizduojančių Hitlerį, dažniausiai menko meninio lygio, kai kurie netgi išstatantys fiurerį pajuokai. SS dienraštis „Schwarze Korps“ savo publikacijose reikalavo, kad Hitlerį tapytų išimtinai tiktai geriausi iš geriausiųjų. „Fiureris yra didžiausias ir galutinis tautos gėris“, – rašė laikraštis, todėl blogų paveikslų tapymas „yra fiurerio įžeidimas ir nusikaltimas mūsų tautos ateičiai“. Hitleris, iki 1939 m. pats dalyvavęs eksponatų atrankoje, buvo labai nepatenkintas šių paveikslų menine verte ir davė nurodymą priimti į kiekvieną parodą tiktai po vieną savo portretą.

Mažiau pelningas ir daug darbo reikalaujantis, todėl mažiau populiarus buvo grupinio portreto žanras. Dažniausiai panašių paveikslų užsakovai buvo stambios Trečiojo reicho žinybos, todėl drobės būdavo įspūdingo dydžio. Pavyzdžiui, reicho Aviacijos ministerijos užsakymu buvo nutapytas 48 kvadratinių metrų ploto Goeringo štabo pareigūnų grupinis portretas – Hommelio paveikslas „Reichsmaršalas Goeringas karinių oro pajėgų štabe“. Grandioziniu dydžiu stebina Ernsto Krausės paveikslas „Waffen SS“. Kitas šio talentingo dailininko 1942 m. nutapytas didžiulis paveikslas „Riterio kryžiaus kavalieriai iš „Leibštandarto SS Adolf Hitler“ labai primena Rembrandto darbą „Nakties sargyba“.

Pats žinomiausias grupinis portretas yra Emilio Scheibės drobė „Fiureris fronte“ (1943), vaizduojanti pakylėtus karius, apsupusius fiurerį. Šis beveik chrestomatinis darbas demonstruoja nacionalsocialistinės Vokietijos estetiką ir taikomosios dailės tapybos metodiką (vado heroizacija, kruopštus detalių pavaizdavimas ir kt.).

Tačiau kartu oficiali Trečiojo reicho dailė, atspindinti nacionalsocialistinio judėjimo gyvavimo etapus, daug dėmesio skyrė ne tik vadams, vedantiems paskui save mases, bet ir paprastam vokiečiui, stojusiam greta nacionalsocialistinės vėliavos su smogiko uniforma. Tai patvirtina Emilio Eberio kūryba – jis vaizdavo didvyriškus reicho sūnus, žygiuojan-

čius po vėliavomis su svastika („Ir visgi mes nugalėjome“, „Taip buvo SA“, „1923 metų vasario 23 dienos kvietimas“, „Tai smogiamasis būrys“). Eberis nevaizdavo kovojančių žmonių, tačiau kova atsispindėjo šių stiprių vyrų tvirtuose žvilgsniuose, žandikauliuose ir griežtai suspaustose lūpose. Ši tapybos maniera buvo aprobuota politiniuose sluoksniuose.

Trečiojo reicho menas nebuvo vieno stiliaus ar krypties. Jam būdingas romantinis realizmas, klasicizmas, natūralizmas, daug remtasi senovės graikų ir romėnų menu, konservatyviuoju germanų simbolizmu, akademizmu. Iš avangardinių menų buvo toleruojamos kai kurios futurizmo, funkcionalizmo srovės, kai kurios ekspresijos ir abstrakcijos formos. Vokietijos nacionalsocialistinio laikotarpio menininkai sukūrė savotišką „nacionalsocialistinį stilių“, kuris buvo labai artimas neoklasicistiniam stiliui, aukštinančiam paprastumą, didingumą, jo idealas – antikinis herojus. Populiarios Trečiojo reicho meno temos buvo nacionalsocialistinės ideologijos vertybės – rasinis grynumas, militarizmas, meilė Tėvynei. Taip pat dažnai buvo vaizduojami dirbantys paprasti žmonės. Moterų vaidmuo tuometinėje visuomenėje buvo suprantamas kaip „vaikai, virtuvė, bažnyčia“. Kartu menas padėjo nacionalsocializmui sukurti politinę religiją, o estetika prisidėjo prie valdžios sakralizacijos.

Apnuoginto ar nuogo žmogaus kūno vaizdavimas nacionalsocialistiniame mene alegorinių, mitologinių kompozicijų pavidalu užėmė gan garbingą vietą. Nacionalsocializmo ideologijos požiūris į nuogą kūną buvo ne mažiau rimtas nei bolševikinio socrealizmo ideologijos į traktorininkes ir suvirintojas. Hitlerio vienas iš labiausiai vertinamų dailininkų buvo nuogo moters kūno meistras Ziegleris. Jis kaip niekas kitas skrupulingai tapė nuogos moters kūną. Labai išgarsėjo šio autoriaus darbas „Pario teismas“, o milžiniškas triptikas „Keturios stichijos“ (abu paveikslus nupirko Hitleris) kabėjo virš židinio vienoje iš Miuncheno NSDAP būstinės salių. Keturios apnuogintos moterys, vaizduojančios pirmapradžius kosmoso elementus – ugnies, žemės, oro ir vandens stichijas, turėjo simbolizuoti tikros germanų sielos pirmapradę gamtinę prigimtį.

Pagal nacionalsocialistinę politiką mene apnuogintas moters kūnas neturėjo turėti seksualumo atspalvių. Iš kitos pusės nacionalsocialistinis erotinis menas turėjo padėti natūraliam Trečiojo reicho gyventojų prieaugiui. Paveikslai, vaizduojantys nuogą moters natūrą, buvo dalis paslėptos demografinės programos, lyg sveikatos, vedybinio gyvenimo ir motinystės reklama. Reichui būtina buvo turėti kuo daugiau švarios rasės visaverčių vokiečių, nes besitęsiantis karas nemažai jų išnaikino. Nuogybė dailėje turėjo išlaisvinti sveiką erotizmą. Tai buvo savotiška erotinė mobilizacija.

Rasinė nacionalsocializmo ideologija sėmė sau argumentus ne tik iš antropologijos ir etnografijos, bet ir iš estetikos. Iš antikinės harmonijos ji tiesiogiai išvedė nordinį rasinį tipą ir arijišką grožio idealą. Rasinės estetikos požiūriu nuogas kūnas atskleisdavo žmogaus rasinį tipą. Apnuogintas kūnas nacistiniame mene skleidė šios ideologijos ženklus ir tarp daugybės ledų, danajų neretai aptinkame paveikslus tokiais pavadinimais kaip Oskaro Martino-Amorbacho „Valstietiška gracija“, Wilhelmo Hempfingo „Jaunystė“, Johanneso Beutnerio „Brandos metas“, „Poilsis per derliaus nuėmimą“ ir Seppo Hilzo „Valstietiška Venera“.

Lėšos Trečiojo reicho kultūrinėms programoms finansuoti buvo gaunamos iš 1937 m. sudaryto Kultūros fondo. Į jį kasmet įplaukdavo dešimtys milijonų reichsmarkių. Pinigai buvo gaunami iš ypatingų pašto ženklų pardavimo, iš kino industrijos pajamų, taip pat iš kitų fondų („Socialinė parama“, „Lėšos visuomeniniams tikslams“ ir kt.). Vokietijoje meno srityje dirbo 410 tūkst. žmonių ir visiems jiems valstybė ir partija stengėsi padėti patarimais ir pinigais. Pats Hitleris į Kultūros fondą pervesdavo gausius honorarus už daugkartinius „Mein Kampf“ leidimus ir savo portreto panaudojimą pašto ženkluose bei spaudos produkcijoje. Fiureris asmeniškai sekė, kad šios lėšos būtų naudojamos parodoms organizuoti, naujiems muziejams steigti ir kultūros objektams statyti. Iš dalies kultūrinėms programoms finansuoti buvo naudojamas fiurerio kontroliuojamas Adolfo Hitlerio fondas, kurio sąskaitoje buvo 300 mln. reichsmarkių, gaunamų iš privačios industrijos atskaitymų.

Visa tai leido vien tik 1938 m. Vokietijoje surengti 170 tapybos, grafikos, skulptūros, architektūros konkursų, jų prizai iš viso siekė iki 1,5 mln. reichsmarkių. 1941 m. įvyko virš tūkstančio įvairaus žanro meno parodų. Jaunas dailininkas Hansas Schmitzas-Wiedenbrückas 1941 m. karo tema sukūrė triptiką „Viena tauta – viena nacija“, dar žinomą kaip „Darbininkai, valstiečiai ir kareiviai“, vaizduojantį šachtininkus, valstietį su jaučiu ir tris vermachto kareivius, globojamus nacionalsocialistinės vėliavos. Šis triptikas iš karto buvo įvertintas, reprodukcijos tiražuojamos milijoniniais egzemplioriais ir spaudoje buvo liaupsinamas kaip plakatas-šauklys, laiminantis įsiveržimą į Rusiją. Hitleris šį šedevrą nupirko už 30 tūkst. reichsmarkių.

Trečiajame reiche menas būdavo cenzūruojamas, tačiau partijos ideologiją atitinkantys kultūros veikėjai valstybės buvo labai remiami ir skatinami: įvairios premijos, garbingi vardai, apdovanojimai ir globa. 1944 m., kai karas ėjo į pabaigą, nors Vokietija buvo kritiškoje karinėje ir politinėje padėtyje, buvo sudaromi kultūros veikėjų, kurie buvo atleisti nuo karinės tarnybos ir privalomojo darbo karinėje pramonėje, sąrašai. Pirmas dokumentas vadinosi „Sąrašas A“ arba „Nemirtingųjų sąrašas“. Į jį pateko žmonės, kurių kūryba buvo laikoma ypač svarbia nacionalsocialistų kultūrai. Be šitų nusipelniusių ir neliečiamų vokiečių kultūros veikėjų, buvo dar „Fiurerio sąraše“ esantys asmenys, taip pat atleisti nuo karo tarnybos, bet privalantys dalyvauti „fronto kultūriniame gyvenime“. Tarp jų buvo 16 kompozitorių, 15 rašytojų, 15 dirigentų, 34 skulptoriai, 73 dailininkai, 51 architektas, 23 grafikai ir projektuotojai, 17 pianistų, 9 smuikininkai, 4 violončelininkai, 2 vargonininkai, 3 kvartetai, 9 dainininkai, taip pat keli teatro aktoriai ir operos dainininkai.

Egzistavo ir dar labiau išplėstas „Sąrašas B“ – „Dieviškųjų talentų sąrašas“, kuris apėmė kelis šimtus nacionalsocialistinių rašytojų, dailininkų, artistų, muzikantų ir kitų kultūros veikėjų. Jį sudarė Goebbelsas, kuris iš 140 tūkst. Imperijos kultūros rūmų narių atrinko 1 041. Nors šie žmonės ir toliau buvo laikomi karo prievolininkais, jie buvo panaudojami tik propagandiniuose koncertuose ir kariuomenei aptarnauti. Šiame sąraše buvo 280 aktorių, 227 artistės, 96 scenaristai, 35 kino režisieriai. Natūralu, kad šie „nemirtingi“ ir „dieviški talentai“ naudojosi ne tik atleidimu nuo mobilizacijos, bet ir kitomis privilegijomis.

Tam tikra prasme vokiečių nacionalsocializmas sukūrė nuosavą meną. Kad ir kaip keista, jis ir bolševizmas labai panašūs, nors ir neapkentė vienas kito. Nacionalsocialistų dažnai vartotas terminas „kultūrbolševizmas“ mene skambėjo gan pikantiškai, jei atsižvelgsime į tai, kad meniniai skoniai ir Vokietijos politika meno srityje visiškai sutapo su oficialia bolševikų pozicija rusų avangardistų ir formalistų atžvilgiu, o sąrašas Vokietijoje prakeiktų „degeneracinių dailininkų“ atitiko analogišką sąrašą Tarybų Sąjungoje: Kazimiras Malevičius, Vladimiras Tatlinas, Markas Chagallas, Pavelas Filonovas, Natalija Gončiarova, Michailas Larionovas, Vasilijus Kandinskis ir kiti.

– PETRAS STANKERAS –

Kralikai

►Atkelta iš p. 7

Tad grįžtu prie Triušio, kaip banalių vaizdų laikmenos, kuri man padeda perteikti sąlyginius kasdienybės regėjimo būdus, nulemtus mūsų medijuotai epochai būdingo vaizdų ir vaizdinių antplūdžio. Triušis man yra simbolis. O „simbolis – tai ženklo sinonimas, juo gali būti bet kas, nes ženklas įgyja reikšmę tik dėl tam tikro jo panaudojimo tam tikrame kontekste, o pagrindinė bet kokios simbolių sistemos užduotis – jos referencija, ryšys su ženklinamu objektu, atsirandantis tada, kai ženklas interpretuojamas kaip kam nors atstovaujantis“[8].

„Žmonių gebėjimą vaizduoti (simbolizuoti) atvaizdų tyrinėtojas Hansas Beltingas vienprasmiškai vadino tikėjimu vaizdais: jis grįstas suvokimo arba simbolinio atgaivinimo aktu, kuris susijęs ne vien su archajiniu maginiu animizmu ar šiuolaikinėmis judėjimo simuliacijos technologijomis, bet ir su įgimta bei išugdyta žmogaus geba negyvuose vaizduose atrasti gyvybę, kurią pats jiems suteikia.“[9]

O štai aš šiame tekste suteikiau Triušio vaizdui gyvybę. Jis mano meniniame tyrime atstovauja vartotojų visuomenės individui su visa vaidmenų gausybe, kuri lyg ir sutaptų su tuo, kuo tą individą būtų galima laikyti, bet kadangi vaidmenys yra situacinis modeliavimas, tai šių vaidmenų visuma yra netapati ankstesnei visumai, ji transgresyvi, nešama tolyn vis naujų situacijų ir nuolatos susiformuojančių galimybių chaoso. „Slegianti sąsajų, asociacijų gausa... Kiek sakinių būtų galima sudaryti iš dvidešimt keturių abėcėlės raidžių? Kiek reikšmių galima išvesti iš šimtų piktžolių, grumstų ir kitų smulkmenų?“[10] – klausia Gombrowiczius.

Šį nuolat susidarančių galimybių chaosą (kol kas atmetus erotines konotacijas) minėto simbolinio Triušio galvoje ženklina isteriškai „besikrušantys kralikai“. Jis mūsų visuomenės gyventojas, visuomenės, kurioje vartojimas atitrūko nuo naudingumo, suformuodamas naujus ritualus, simbolių ir ženklų sistemas. Žmonių poreikiams ir vartojimo objektams tapus ženkliškiems, Jeanas Baudrillard'as taikliai jų pasaulį prilygina kūnui, apimtam *generalizuotos isterijos*.

Jis teigia, kad „kaip visi kūno organai ir funkcijos sergant tampa milžiniška paradigma, kurioje veikia simptomai, taip objektus vartojimas daro plačia paradigma, kurioje veikia kita kalba ar prabyla kažkas kitas. Ir galima teigti, kad toks trumpalaikiškumas, toks nuolatinis judrumas, kai darosi nebeįmanoma apibrėžti objektyvaus poreikio specifiškumo (kaip ir isterijos atveju neįmanoma apibrėžti objektyvaus ligos specifiškumo dėl tos svarios priežasties, jog jis neegzistuoja), toks mėtymasis nuo vienos reikšmės prie kitos tėra paviršutiniška *troškimo* tikrovė, troškimo, kuris yra nepasotinamas, nes pagrįstas stygiumi. Šis niekada neišsprendžiamas troškimas kaip ženklas lydi objektų ir poreikių seką.“[11]

Tad įsivaizduokim, kad čia aprašomo Triušio kūne, tiksliau, anot frazeologizmo, jo galvoje siautulingai dauginasi ir krušasi kralikai, kurie apimti naivios sumaišties dėl nuolatinio poreikių augimo ir beribio jų atsinaujinimo niekaip neįstengia pasisotinti.

Bet vaizdai, juos įkūnijantys ženklai, simboliai niekada nebūna vienareikšmiai, interpretuoti juos galima daugybe būdų. Amerikiečių kultūros teoretikas Williamas Johnas Thomas Mitchellas, aptardamas kompleksinį vaizdų ir vaizdinių santykį su kalba, jų stebėtoju ir pasauliu, šią Triušio situaciją turbūt priskirtų *vaizdaraščio* kategorijai, sujungiančiai vaizdo santykį su žodiniais diskursais, įvairiais kodais ir suvokimo būdais. Jis pabrėžė gyvoms būtybėms būdingas vaizdų savybes daugintis, kartotis, išsilaisvinti, plisti ir tuo pat metu siekti įsiamžinti, įsitvirtinti. Šiuos du aspektus Mitchellas apibūdino kategorijomis *image* ir *picture*. *Image* – nematerialus vaizdinys, įvaizdis, vizija, tai, kas matyti žiūrint į *picture* – materialų paveikslą. Pasak Mitchello, *images* yra tarsi gyvių rūšys, *pictures* – pavieniai organizmai, o medijos – tai gyvybinės terpės, ekosistemos, kuriose jie atsiranda ir gyvena.

Mano aprašomus Triušį ir kralikus (tarsi Mitchello *images*) būtų galima interpretuoti „kaip kvazigyvybės formas, virusus, kurie gali daugintis tik žmogui padedant. *Images* vertę lemia jų gyvybingumas, aktyvumas, kuris iš tiesų tėra žmonių kolektyvinių troškimų projekcija, jie nėra pavienių žmonių parazitai, bet tarsi sudaro visuomenines grupes, atskirose epochose ir kultūrose lygiagrečiai gyvuojančias šalia žmonių, jų šeimininkų.“[12]

Ir pabaigai. Parašiusi šias eilutes, sumaniau pagūglinti žodį *kralikas*. Ši paieškos sistema nedelsiant pasiūlė nuorodą į pažinčių tinklalapį „Flirtas.lt“. Jame man prieš akis atsivėrė vyruko, pasivadinusio Kraliku, profilis. Apstulbusi susidūriau akis į akį su keista akiniuota būtybe, stovinčia šalia malkų krūvos su tiesiai į mane nutaikytu (iš pirmo žvilgsnio) kulkosvaidžiu, pasiruošusiu šūvių papliūpai. Tiesa, įdėmiau apžiūrėjusi supratau, kad tai ne kulkosvaidis, o malkų skaldymo įrenginys. Šalia įdėta tekstinė pažinčių trokštančio Kraliko žinia skelbia: „Esu laisvas, ieškau moters, bendravimui. Norėtum su manim susitikti?“[13] Toliau lakoniškai pasirašo: „Kralikas, 25 (metai).“

Paskubom nufotografuoju to Kraliko virtualaus profilio vaizdą kompiuterio ekrane ir galvotrūkčiais sprunku. Deleuze'o ir Guattari tekstų kryptimi ketindama pasidomėti „tapsmu moterimi“...

– LAISVYDĖ ŠALČIŪTĖ –

Pranešimas, skaitytas šiuolaikinės literatūros forume „Šiaurės vasara“ Biržuose (VIII.19)

[8] Erika Grigoravičienė, *Vaizdinis posūkis: vaizdai, žodžiai, kūnai, žvilgsniai*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011, p. 110.
[9] Ten pat, p. 91.
[10] Witold Gombrowicz, *Kosmosas*, p. 33.
[11] Jean Baudrillard, *Vartotojų visuomenė: mitai ir struktūros*, iš prancūzų k. vertė Neringa Abrutytė, Vilnius: Kitos knygos, 2010, p. 87.
[12] W. J. T. Mitchell, *What Do Pictures Want? The Lives and Loves of Images*, Chicago: University of Chicago Press, 2005, cit. iš: Erika Grigoravičienė, *Vaizdinis posūkis: vaizdai, žodžiai, kūnai, žvilgsniai*, p. 29–30.
[13] https://flirtas.alfa.lt/profile/show/kralikas-1861585.html [žiūrėta 2016-01-19].

RAMÓN GÓMEZ DE LA SERNA

Gregerijos, arba Paprastumo paradoksai

Kadaise ispanų avangardo tėvas Ramónas Gómezas de la Serna (1888–1963), išties linksmas vyrukas, stebėdamas aplinką, gamtą, kalbą ėmėsi rašyti aforistinius posakius apie įvairius reiškinius (abėcėlę, meilę, muziką, meną, mėnulį ir kt.). Po kurio laiko nusprendė išradęs naują trumpatekstį žanrą ir jį pavadino gregerijomis (*greguerías*). Gómezas de la Serna jas aiškino įvairiai, pačią glausčiausią apibrėžtį palikdamas formulei: metafora + humoras = gregerija.

Tačiau ši formulė ne visuomet tinka, tad veikiau reikėtų sakyti, kad gregerija – savotiška poetinė proza, kuriama paradokso, netikėto elementų, reiškinių, juslių sugretinimo technika. Lyrinis subjektas (ar pasakotojas) neretai yra šiek tiek naivokas, nors kasdienybėje jis pastebi daug nepaprastų ar, priešingai, labai paprastų dalykų. Nemaža dalis gregerijų kelia komišką įspūdį, nors esama ir tragikomizmo, egzistencinės beprasmybės ar prasmės paieškų. „Tai drąsus bandymas apibrėžti tai, kas neapibrėžiama, užčiuopti tai, kas laikina, atrasti tai, ko daugiau niekas nejaučia arba jaučia visi“, – yra sakęs rašytojas. Gómezas de la Serna išleido ne vieną gregerijų rinkinį, čia pateikiamas pluoštelis 1910–1963 m. rašytų tekstų.

Vertėja

Dantė kiekvieną šeštadienį eidavo į kirpyklą, kad jam patvarkytų laurų vainiką.

Prisirašinėti knygose pastabų – drąsu; taip pat drąsu būtų parodoje dailinti paveikslus.

Būna tokių akustiškų vasaros naktų, kai taip gerai girdisi traukiniai, geležinkelio vėžių šniokštimas ir bilsmas, kad imi ir pasijunti stoties viršininku.

Šakutė kiaušinius plaka didžiuodamasi, nes tai papildoma paslauga, nepriklausanti jai pagal pareigas.

Kartais dangūs atrodo tokie purvini, tarsi visi pasaulio akvarelininkai juose būtų išsiplovę teptukus.

Nuliai – tai kiaušiniai, iš kurių išsirito kiti skaičiai.

Pati pigiausia kelionė – pirštu per žemėlapį.

Sultonas dėvi turbaną kaip priemonę nuo galvos skausmo.

Musės – vieninteliai laikraščius skaitantys gyvūnai.

Butelis – vyno sarkofagas.

Epitafija – tai paskutinė žmogaus vizitinė kortelė.

Tas budelis buvo toks skrupulingas, kad prieš kirsdamas aukai galvą dezinfekuodavo giljotiną.

Ji supyko, nes jis jos nesiklausė, bet juk mąstė jis apie tą patį, ko negirdėjo.

Galva – tai minčių akvariumas.

Norime būti iš akmens, bet esame iš želatinos.

Žmonių veidmainiavimas aiškiai pasimato tada, kai tas ar ta, kur ką tik niršo, turi pakelti telefono ragelį, ir jį ar ją užplūsta malonybės.

Lietus ėmė barbenti savo rašomąja mašinėle.

B yra abėcėlės žindyvė.

Q – tai P, grįžtanti po pasivaikščiojimo.

G – tai C, atsisakiusi ūsų ir barzdelės.

W – tai M, kai ją lygina.

U – tai abėcėlės pasaga.

O – tai abėcėlės žiovulys.

S – tai abėcėlės kablys.

X – tai abėcėlės sulankstomoji kėdutė.

Atrodo, kad L spiria gretimai raidei.

9 – tai skaitmenų ausis.

Dūmai kyla į dangų, nors turėtų leistis į pragarą.

Lietus atrodo liūdnas, nes mums primena laikus, kai buvome žuvys.

Fotografas pastato mus sudėtingiausia poza, norėdamas, kad išeitume kuo natūralesni.

Keli mūsų valgomi kiaušiniai atrodo kaip dvyniai, nors jie net ne trečios eilės pusbroliai.

Kupranugario bėda ta, kad jis tiesiog blogai sukurtas.

Buvo viena tų dienų, kai vėjas nori prabilti.

Moteris: debesuota su pragiedruliais.

Paskutinis nupeštos vištos pasididžiavimas tas, kad mirties akivaizdoje labai išilgėja kaklas, ir ji atrodo kaip gulbė.

Dulkėse pilna senų ir pamirštų čiaudulių.

Kai nukrinta žvaigždė, atrodo, kad dangaus pėdkelnėms nubėgo akis.

Vėjo bėda: jis neturi šukų.

Aušra visados nustemba, išvydusi mus vis dar gyvus.

Didysis žygdarbis, apie kurį svajoja skruzdės, – į skruzdėlyną atsitempti fortepijoną.

Riešutų gliaudytuvas yra negailestingas budelis.

Sidras norėtų būti šampanu, bet negali, nes dar nėra apkeliavęs tiek pasaulio.

Javai kutena vėją.

Žmogaus ausis visuomet klausia, nes – gerai įsižiūrėjus – ji yra klaustuko formos.

Filmai, kuriuos kažkada norėjome pažiūrėti, bet nepažiūrėjome, yra kaip nuo mūsų pabėgę gyvenimai, kuriuos galėjome nugyventi.

Paplūdimiuose mūsų batai tampa smėlio laikrodžiais.

Kai kaimynas iš viršaus siurbliuoja grindis, siurblys iš mūsų ištraukia visas mintis.

Geriausias dalykas aušrai – ji nežino nieko apie vakar.

Višta yra vienintelė virėja, mokanti iš trupučio kukurūzų be kiaušinio pagaminti kiaušinį be kukurūzų.

Yra du priešingų žmonių tipai: tie, kurie visuomet užsisako sriubos, ir tie, kurie jos niekad nevalgo.

Gamta liūdna. Ar kas yra matęs besijuokiantį medį?

Aštuonkojis – tai ranka, ieškanti lobio jūros gelmėse.

Meilė kaip manija, tik ji pati baisiausia iš visų.

Jūra tik mato keliaujančius. Ji pati nėra nė karto keliavusi.

Viščiukas gerai iškepęs tada, kai būna smuiko spalvos.

Iš tiesų juk gyvybės draudimas yra mirties draudimas.

Svirplys matuoja nakties pulsą.

Ta moteris mane nužvelgė kaip užimtą taksi.

Adomas neišsiskyrė su Ieva tik dėl to, kad nerado advokato.

Nėra architektūriškai sumaniau panaudotos erdvės už šprotų skardinę.

Anūkai išblukina senelius.

Raganosiui iltys išdygo ten, kur neturėjo išdygti.

Šaukštelis nukrinta ant grindų taip garsiai dėl to, kad yra įrankių vaikas.

Man labiau patinka naudotos rašomosios mašinėlės, nes jau turi patirties ir išmano rašybą.

Šakutė – tai spagečių šukos.

Gyvenimas bijo mirti būtent dėl baimės mirti.

Blusa šunį paverčia gitaristu.

Bananas – tai vienintelė žuvis be ašakų.

Yra tik vienas kvapas, galintis varžytis su audros kvapu: tai pieštuko medienos kvapas.

Amžinybė pavydi mirtingumui.

Karvės išmoksta geografijos stebėdamos juodas ir baltas dėmes ant kitų karvių.

Amerikos upių melancholija: jos tokios didelės, kad per jas net netiesia tiltų.

Židiniuose dega malkos, o atrodo, kad dega atsiminimų knygos, dienoraščiai ir meilės laiškai.

Marmurines skulptūras labiausiai erzina tai, kad jų kojos visąlaik šąla.

Vanduo neturi atminties: dėl to jis toks švarus.

Drabužių spintos yra kaip klausyklos, kurios žino, kiek suadytų kojinių turime.

Siuvimo mašina yra kinematografas baltoms paklodėms.

– Kodėl vidudienį debesys taip greitai lekia? – Nes skuba namo pavalgyti.

– Ar žuvys verkia? – Žuvims nereikia verkti, nes jūra – tai gryna, druskinga ašara.

Jis buvo toks pamišęs, kad siuvėjas pasiteiravo, ar liemenę jam siūti ilgomis rankovėmis.

Upės nuolatos rašo jūrai patį ilgiausią laišką.

Tądien, kai mėnulis nusipirks automobilį, naktys pasidarys daug trumpesnės.

Rašyti – tai leisti žmogui verkti ir juoktis vienam.

Poetas tiek žiūrėjo į dangų, kad jo akyje išaugo debesis.

Reikia būti atsargiam ir nemąstyti pernelyg genialių dalykų, nes smegenys tėra vos sudaigstytos.

Girtuoklio namuose išsigandę buteliai metasi po stalu.

Odekolonas yra drabužių viskis.

Kokia jo kategorija? Židinys su vos viena malka.

Vienintelis gyvuosius nuo mirusiųjų skiriantis dalykas – jie dar nėra mirę.

Pats baisiausias jausmas: siela ima kalbėtis su širdimi apniukusioje krūtinės gelmėje.

Tarp traukinio bėgių auga savižudės gėlės.

Blogiausias ambicijos bruožas: ji gerai nežino, ko nori.

Kriokliuose vanduo išsipina kasas.

Knygos vienintelės išlaiko šimtmečių dulkes: ir fiziškai, ir dvasiškai.

Retsykiais galvojame: ar tik didžioji gyvenimo klaida nebus manyti, kad galva yra sukurta galvoti?

Gyvenimas toks: „Ar gerai įsitaisėte? Ką gi, tuomet – lauk!“

Gregerija – tai minčių petarda.

Iš: Ramón Gómez de la Serna. Greguerías. Edición de Rodolfo Cardona. Madrid: Cátedra, 1979
Vertė Aistė Kučinskienė

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(gkazlauskaite@gmail.com).
Paveldas – Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Vadybininkas – Andrius Patiomkinas.
Finansininkė – Danuta Churtasenko.
Redakcijos adresas Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius.
Telefonas (8 5) 261 37 70.
El. paštas *satenai@gmail.com;* tinklalapis *www.satenai.lt.*
Spausdino UAB Valdo leidykla,
P. Cvirkos g. 4-2, 20131 Ukmergė.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke
LT36 7300 0100 0000 7071; AB „Swedbank“ (kodas 73000).
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760. 4 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1 368 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2017 m. suteikė 22 000 Eur paramą projektui „Šiaurės Atėnai“ – kultūros ir kritikos paralelės“ (p. 1–4, 6–7, 10–13, 16), 8 000 Eur projektui „Šiaurės Atėnai“: virtuali kultūros erdvė“; Lietuvos kultūros taryba – 6 000 Eur paramą projektui „Vertimai: pasaulio kultūros atodangos“, 2 000 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5“..

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA
LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA